

PÉCSI SZEMLE

városthörténeti folyóirat

Τουτω νικα!
(Tutó niká = E jelben győzz!)

Krisztus-monogram a Kr. u. IV. századból

(Pécs, Szent István tér, Péter-Pál sírkamra, 2000.)

2012

tavas

TÓTH ZSOLT

HÁNY SÍRKAMRÁT REJT A FÖLD SOPIANAE ÉSZAKI TEMETŐJÉBEN?

A Római Birodalom északi és nyugati provinciáinak késő római temetőiben általában nem volt jelentősebb mennyiségű kőből épített temetkezőhely. Pécs város római kori elődje, Sopianae késő római északi temetőjének a sajátossága, hogy itt nagyszámú ilyen típusú építmény koncentrálódott. A temető területének egy része 2000-ben felkerült a világörökségi helyszínek közé. A kultúrtörténeti kincs minősítést azzal az indokkal érdemelte ki, hogy a feltárt leletegyüttes építészetében és falfestészetében rendkívül sokoldalúan és összetetten szemlélteti a Római Birodalom északi és nyugati provinciáinak korai keresztény temetkezési építészetét és művészetét.

Jelen írás célja, hogy számba vegye ezt a sokszínű örökséget. Ennek elengedhetetlen előfeltétele a keretek meghatározása, fogalmak tisztázása. Ennek hiányában, kiindulási alaptól függően, más és más szám jön ki végeredményül.

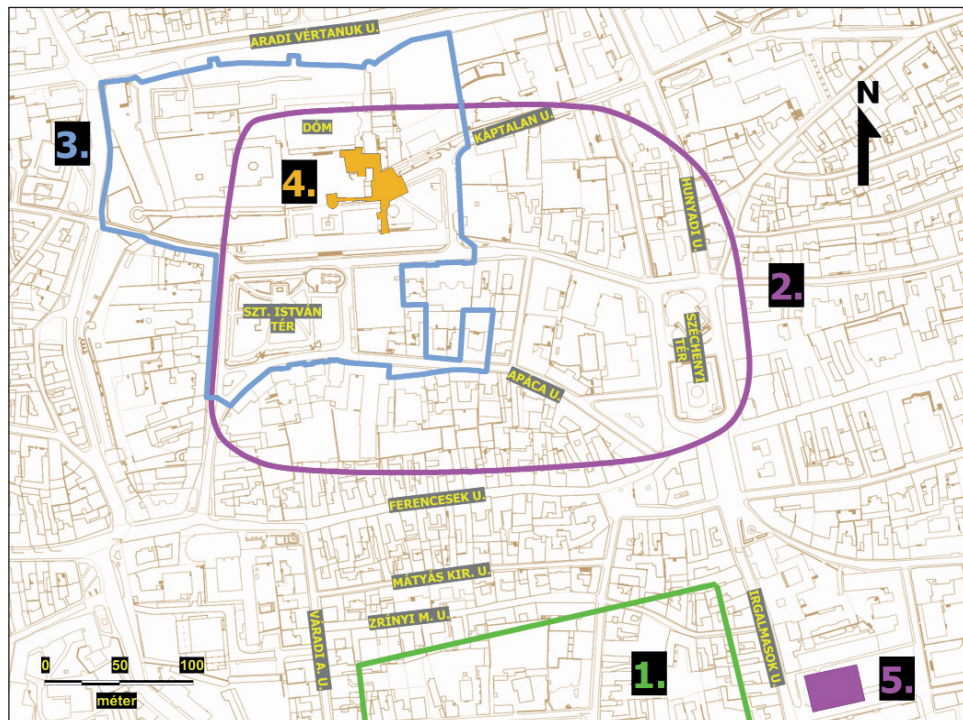
Északi temető – ókeresztény temető – világörökségi helyszín

A római kori településtől északra helyezkedik el Sopianae nagy temetője. A területen a Kr. u. 2–5. században temetkeztek, egy időben az egész sosem volt használatban. A földrajzi értelemben körülhatárolt északi temető nem egy egységes egész: több temető – több vallás és „szekta” gyűjtőterülete. A temető határait megközelítő pontossággal csak a 4. századtól lehet meghúzni. Területét a késő római időkben az ismert régészeti emlékek alapján északon a székesegyház – Káptalan utca, keleten a Hunyadi út és a Széchenyi tér keleti széle, délen a Ferencsek utcája, nyugaton pedig a Szent István tér nyugati széle határolja.¹ Az ezt megelőző időszakra vonatkozóan jóval kevesebb az adat a temető akkori állapotának körbehatárolására. A Ferencsek utcájában talált sírkőtöredékek alapján a 2–3. században a településhez közelebbi területet használták temetkezésre. Jelenlegi ismereteink szerint a temető északi határa ebben az időszakban a Janus Pannonius utca vonalában húzható meg.

A 4. század a vallást illetően (is) nagy változásokat hozott a Római Birodalomban. A császárság korában az 1. századtól a 4. század elejéig több alkalommal üldözött keresztény vallás egy Nagy Constantinus alatt elkezdődött és Nagy Theodosius által lezárt többlépcsős folyamat során az üldözött vallásból a Római Birodalom hivatalos, egyedüli vallása lett.

Valószínűsíthető, hogy ahol a keresztényeknek egyházközösségük volt, ott a pogányokétól elkülönülő temetőjük is volt. Sopianae-ban ennek központi része a város északi temetőjének északnyugati része. A település keresztény közösségére a meglévő emlékekből lehet következtetni: tárgyi leletekből és vallási-temetkezési épületekből.

¹ A Széchenyi tértől ÉK-K-re az Anna utca, József utca és Király utca területéről, a Kossuth tértől északra a Munkácsy utca és Perczel utca területéről is ismert néhány késő római sír. Kérdéses, hogy ezek összefüggésben állnak-e a késő római kori É-i ill. K-i temetővel, valamint ezek alapján a két temető nem alkot-e összefüggő egészet.

1. A késő római település fallal körbevett részének hozzávetőleges területe (részlet);
 2. Az északi temető késő római időszakban használt területe; 3. A világörökség részévé nyilvánított terület; 4. A Cella Septichora Látogatóközpont területe; 5. A keleti temető ismert területe

A temetőhasználat intenzitása a 4. században megugrott a korábbihoz képest. Sopianoae a 3. század végén Valeria provincia polgári közigazgatási központja lett. Az adminisztratív funkció lakosság növekedéssel járt, ami idővel a temetkezések számában is tetten érhető lett. Mindeközben a temetkezési szokásokban is jelentős változások történtek. A Római Birodalomban a korábbi hamvasztásos rítus rovására a 2–3. század fordulójától mindinkább általánossá vált a csontvázas temetkezés, a 4. században ez csaknem kizárólagos lett.

A késő római korszakban a temetőben a téglasíros temetkezés az általános, a földsír és a szarkofág kevés. A nyugat-keleti irányú tájolás a 4. század folyamán a század végére általánossá vált, de ez nem nevezhető kizárólag a keresztény vallásúakra jellemző sajátosságnak. A mellékletként sírba tett tárgyak provinciális szinten egységesnek nevezhetők, a változatosság kicsi. Egységesnek tekinthető a sírba tett mellékletek elhelyezése is. A sírokból előkerült tárgyak így önmagukban nem alkalmasak az elhunyt hitének meghatározására, elsősorban tendenciák megállapítására használhatók.

A 4. század folyamán, különösen a század második felében, megfigyelhető a temetkezéseknél a mellékletek számának csökkenése és fokozatos eltűnése. Ez

két okkal magyarázható elviékben: a lakosság fokozatos elszegényedésével és a keresztény hitűek számarányának növekedésével.

Ezt az elszegényedéssel nem lehet magyarázni az itteni temetőben: a század második felében épültek a sírkamrák (amihez jelentős anyagi háttér kellett), és a téglasír használata is általános. (A város keleti temetőjében ez az arány mindössze húsz százalék.) Az ok tehát inkább az elhunytak keresztény hitében keresendő.

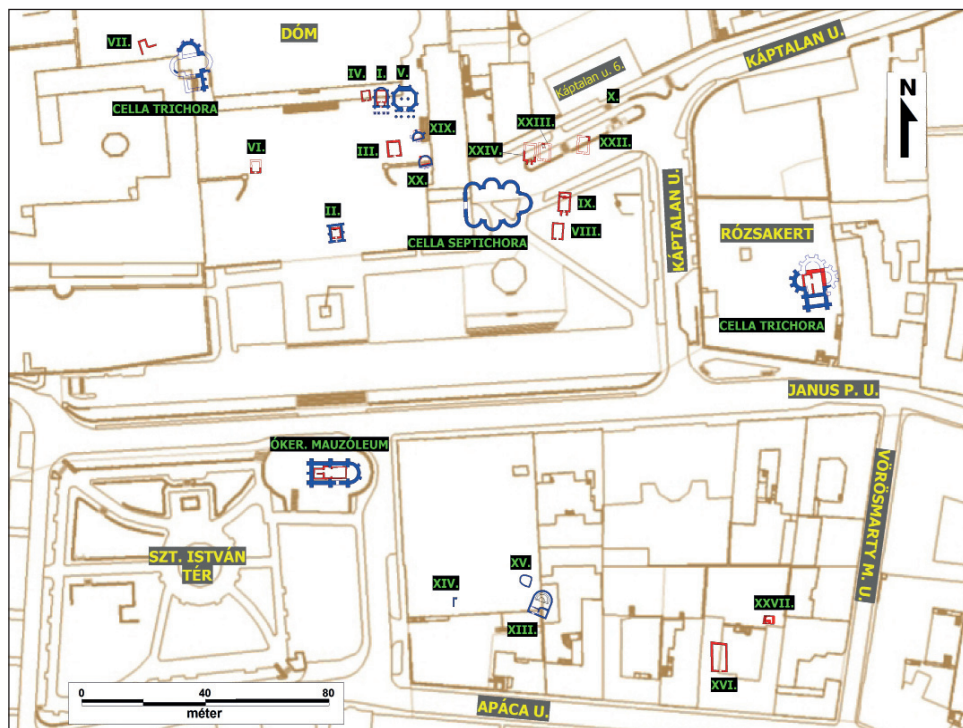
Egy konkrét példa: 2005 őszén került elő a székesegyházi plébánia nyugati oldala előtt, a Korsós sírkamrához vezető folyosó északi oldala mellett a temető egyetlen eddig ismert bolygatatlan kőszarkofágja. A szarkofág egy 50–60 év közötti férfi csontvázát rejtette nyugat-keleti tájolásban. Mellékletként mindössze egyetlen, szájával lefele fordított üvegkorsó volt megfigyelhető az elhunyt jobb lábától jobbra, a szarkofág széle mellett. A szarkofágba temetkezés ezen időszakban nemcsak itt, hanem más pannoniai városoknál is csekély számú. A temető területén sírépítményekhez volt köthető ezt megelőzően (ún. Ókeresztény Mauzózeum, III. számú sírkamra). Az elhunyt módosabb lakos lehetett, de nem tartozott a leggazdagabbak közé. Az „átlagpolgárok” általános sírformája a téglasír volt, a legtehetősebbeké pedig a sírkamra. A földbe süllyesztett szarkofág a kettő között áll minőségében. Vallását tekintve keresztény lehetett. Erre a módosabb temetkezésből és az elhunyt mellé helyezett szerény mellékletből lehet elsősorban következtetni.

A tárgyak kapcsán felmerül a kérdés: miért látták el mellékletekkel a keresztény hitű elhunytakat, amikor ezekre a mennyországban nincs szükségük? A válasz a berögződött pogány hagyományokban keresendő.² Időbe telt, amíg a temetkezéseket illetően is letisztult formában valósultak meg a keresztény tanítás elvárásai. A 4. század végére ez a folyamat a városi lakosságot illetően előrehaladott állapotba került, amit a sírokban talált kevés melléklet is bizonyít.

A ~4. század második fele – ~430 közötti időszakban épülnek a temető területén azok a kőépületek, köznapi nevükön sírkamrák, amelyeket ókereszténynek szokás nevezni. Felvetődik a kérdés: Mi alapján nevezhető egy temetői épület ókereszténynek? A sírkamrás temetkezési szokás kizárólagos ókeresztény sajátosság? A temetkezés ezen módja önmagában nem százszázalékos bizonyíték az eltemetettek keresztény hitűségének kérdésében. A kripták falára festett keresztény motívumok, szimbólumok viszont annak tekinthetők: krisztogram, bibliai jelenetek. Csak ez alapján viszont a temető épített emlékeinek csak csekély hányadáról lehetne kijelenteni, hogy ókeresztény: I. számú (Péter–Pál) sírkamra, ún. Ókeresztény Mauzózeum, XX. számú sírkamra és az Apáca utca 8-ban talált festett ikersír.³ A feltárt sírkamrák egy részének az elhelyezkedése rendszert alkot, soros elrendeződést mutat: a szorosan egymás mellé épített IV.–I.–V. sírkamra közül a középső festett (krisztogram és bibliai jelenetek egyaránt vannak); ezektől délre két nagyon hasonló alaprajzú sírkamra látott

² A pogányság-kereszténység kérdéséről részletesen Sopianae viszonylatában: Tóth Endre: A pogány és keresztény Sopianae = Specimina Nova XX. Pécs, 2006. 49–102. p.

³ A korsó (és pohár együttes) mint sírmelléklet nem alkalmas a keresztény hitűség meghatározására: A II. számú sírkamrában látható korsóábrázolás alapján felmerült a korsónak keresztény szimbólumként való értelmezése. A korsó és az azzal együtt gyakran előforduló pohár együttese azonban az egész tartományra jellemző általános edénymelléklet. Sírokban előforduló gyakorisága a század folyamán nem növekedett, pedig az idő előrehaladtával egyre nagyobb mértékben emelkedett a magukat kereszténynek vallók számaránya. A Korsós sírkamra az előbbieken alapján a korsóábrázolás miatt nem tekinthető kereszténynek.

Késő római kori temetői épületek Sopianae északi temetőjében (kék: kápolna; piros: kripta)

napvilágot egymástól É–D irányban: XIX. és XX.⁴ Utóbbi egyik sírjának belső felületén krisztogram ábrázolás látható.

A keletelt tájolás alapján mindössze két nagyobb épület ókeresztény: Az ún. Ókeresztény Mauzóleum már a kripta freskói alapján is annak tekinthető. Ezen kívül a cella septichora keletelt, amelynek építése a római időszak legvégére tehető.⁵ A nem keletelt emlékek közül az V. számú épület és a két cella trichora tekinthető kereszténynek építészeti megoldásai alapján.

Mivel a temető ezen kőépületei ismereteink alapján egy olyan, relatíve rövid időintervallumban készültek, amikor a birodalmi valláspolitikát következtében biztosra vehető a keresztény hitűek magas aránya, az egyértelmű keresztény ábrázolásokat, a helyenként bizonyítható rendszerszerű elhelyezkedést és az építészeti megoldásokat figyelembe véve, ókeresztény emlékeknek lehet tekinteni a sírkamrákat. A kifestés kérdése sokkal inkább az elhunyt családjának anyagi helyzetével van összefüggésben, nem pedig az elhunyt vallási meggyőződését hivatott tudatni a külvilág felé. Hozzákombinálva ehhez a melléklet nélküli (vagy csekély mellékletű) téglasírokat a kereszténynek tekinthető épületek környezetében, kapunk egy olyan területet, amelyről feltételezhető, hogy oda (javarészt) keresztény hitűeket

⁴ A terepviszonyokat is követő soros elrendeződés a XXIV–XXIII–XXII. sírkamráknál is megfigyelhető.

⁵ Építése nem fejeződött be.

Krisztogram és rácsmotívum a XX. számú temetői épület kriptájának keleti sírjában

helyeztek örök nyugalomra: ez az északi temető északnyugati része. Mindez nem azt jelenti, hogy csakis az idetemetettek az ókeresztények, a temető más részén temetkezők a pogányok. A 4. század folyamán a keresztény hitűek számaránya emelkedő tendenciát mutat, a század végére a városi lakosság nagyobb része annak tekinthető. Így a temető más 4. század végén – 5. század első harmadában használt részein is magas lehet a keresztény hitű eltemetettek aránya.⁶

A fentiek alapján látható, hogy az „anyagi világ” emlékei alapján nem lehet teljesen biztos, legfeljebb logikus következtetéseket levonni az akkor élt emberek „szellemi világáról”, vallási hovatartozásáról. Alapvetően nem is szabad: A 4. században maga a kereszténység is jelentős változásokon ment át az állami politika beavatkozásával. A megkeresztelkedés mennyire fakadt meggyőződésből vagy érdekből egyes embereknél? Milyen volt ennek az aránya? Milyen változást hozott a javarészt műveletlen embereknél a pogányból kereszténnyé válás? Éles határ-

⁶ A Széchenyi tér északi-északkeleti része (a temető keleti széle) bizonyosan használatban volt. Tóth Zsolt: Római kori sírpítmény a Széchenyi téren = Pécsi Szemle, 2010 tavasz, 2–17. p.; A város keleti temetője a 4. század végén – 5. század első harmadában volt használatban, amikor már magas a keresztény hitűek aránya. Ez a temető egészen más képet mutat, mint az északi: nincs egységes tájolás, a síroknak csak mintegy 20 százaléka téglasír, relatíve sok a sírba tett tárgy, valamint az elhunytak 10 százalékát zsugorított testhelyzetben temették el. Kőből épített temetkezőhely nem került elő. Lehetségesnek tartjuk, hogy a nagyfokú eltérés hitbéli különbözőséggel is magyarázható, de a földsírok 80 százalékos aránya vagyoni differenciáltságra is utal. – Tóth Zsolt: Régészeti feltárás 2008-ban Pécsen, a Kossuth téren = Pécsi Szemle, 2008 ősz, 3–19. p.

A XX. számú temetői épület kriptájának boltíves bejárata

vonulat semmiképp sem szabad meghúzni, nem szabad azt gondolni, hogy a keresztiséggel a legtöbb ember gyökeresen átalakult. A mintakönyvek alapján falra festett bibliai jelenetek jelentéstartalmával mennyire volt tisztában a megrendelő? A kifestetés mennyire volt „sznobizmus”, mennyire hitbeli meggyőződés? Ezek olyan kérdések, amelyekre nem lehet egyértelmű választ adni, többféle megítélés lehetséges. Az mindenesetre hiba lenne, hogy egy erősen változó világot (akár a szellemi, társadalmi, gazdasági vetületét nézzük) statikusan szemléljük.

A világörökségi helyszín területe nem fedi az „ókeresztény időszakban” használt temetőrészt: a 2000. évig ismert és bemutatott emlékeket magába foglaló, mesterségesen lehatárolt terület: Püspökvár (Dóm tér), a Szent István tér és az Apáca utca egy része.⁷ Így a világörökségi terület több is és kevesebb is, mint az ókeresztény temető területe.

Temetői építmény – temetői épület – sírkamra

Az „ókeresztény sírkamra” kifejezés mind a köztudatban, mind a szakirodalomban meghonosodott a Sopianae északi temetőjének késő római időszakból származó épített emlékeinek elnevezésére. A kifejezés azonban alkalmatlan arra, hogy ezzel a gyűjtőfogalommal illessük az összes temetőben előkerült épített emléket. A

⁷ A világörökséggé nyilvánított terület határvonala északnyugati irányban túlnyúlik a temető itt feltételezhető határvonalánál, alapvetően a középkori Püspökvárhoz és az érvényes helyrajzi számokhoz igazodik.

kifejezés szó szerint a föld alatti temetkezőhelyet, a kriptát jelenti, amely nem mind-egyik építményhez tartozott. A sírkamra azért is pontatlan elnevezés, mert a föld alatti kriptákhoz általában tartozott egy föld feletti felépítmény, kápolna is. Annyiban helyt-áll az elnevezés, hogy a fizikai valójában az ilyen építményeknél, többnyire csak a sírkamra maradt meg. Az értelmezéshez elengedhetetlen, hogy meghatározzuk a temetői építmény és temetői épület fogalmát: az építmény tágabb fogalom, elvi alapon beletartozik minden olyan dolog a temető területén, amelyet építési tevékenységgel hoztak létre. Az épület ennél jóval szűkebb kategória: olyan építési tevékenységgel, szilárd építőanyagból létrehozott építészeti mű, amely egy vagy több körülzárt helyiséget foglal magába, és így önálló zárt egységet képez.

Előbbiek alapján egyértelmű, hogy a „sírkamra” kifejezéssel nem summázhatjuk Sopianae É-i temetőjének épített elemeit. A számbavétel és értelmezés első lépcsőfoka az, hogy meghatározzuk mit is akarunk számba venni: építmények vagy csak épületek; ókeresztény és/vagy pogány épületek és/vagy építmények; sírkamrák... A temető antik örökségének számbavételéhez kategóriákra és csoportokra kell szétválasztanunk az egészet: mindenekelőtt el kell különíteni az épületeknek nem nevezhető építményeket az épületektől. Melyek ezek? A fogalmi meghatározásból adódóan ide tartozik az összes téglasír.⁸ A kőből épített elemek közül az a két kőkerítés, amelyek a Ciszterci Rend Nagy Lajos király Gimnáziuma udvarán egy-egy hamvasztásos sírt kerített körbe.⁹

A temetőben talált épületek szerkezet és méret alapján csoportokra különíthetők el:

1. Kisméretű, kétszintes temetői épületek – „sírkamrák”

A kétrészes építmény föld alatti része a kripta, a tulajdonképpeni sírkamra (*cubiculum*), ahová az elhunytakat helyezték az oldalfalak mellé falazott téglasír(ok)ba, kőből falazott sírokba vagy kőszarkofágba. E fölé emlékkápolnát emeltek (*memoria*). A két rész szerkezeti kapcsolata kétféle: a kápolna alapozása a kripta falazatán nyugszik, vagy külön alapokon. A kápolnának és a kriptának külön külső bejárata volt. A kriptába a XIX., XX. és XXIV. sírkamráknál tett megfigyelések alapján egy szűk, földbe vájt folyosó földlépcsőin lehetett lejutni. A kriptabejáratot kőfalazással zárták el, az aknaszerű folyosót pedig valószínűleg feltöltötték, a sírboltot csak temetések alkalmával nyitották meg.¹⁰ A kripta bejárata mindig boltíves kialakítású. Az épületek tájolása a terepviszonyokhoz alkalmazkodva észak-déli bejáratú. Többnyire tehető családok temetkezőhelye lehetett, de egy esetben a közösségi használatra is van példa.

⁸ A síroknak is van körbezárt belső tere, de ez nem nevezhető helyiségnek, amúgy a többi kitételnek megfelelné az épület vonatkozásában: legegyszerűbb formája az, amikor az egyszerű földsrí fölé vízszintesen fektetve vagy állítva, egymásnak döntve (nyeregterítő) téglákat helyeztek el. Sok esetben a sírgödör belső oldalát bevakolták, habarccsal kenték le. A téglatetőt kívülről általában vékony mész- vagy vastag habarcsréteg borította. A téglatető fölé, általában a sírgödör szélé mentén, néhány esetben még kőpakolás is került. Ritkábban a sír oldalát, esetleg az alját is téglával bélelték. Különösen a nagyméretű síroknál figyelhető meg az épített, falazott szerkezet: a sír oldalát kőből vagy téglából kifalazták, alját téglával bélelték, belsejét elvétele terrazzóval burkolták, felül téglából épített nyeregterítővel vagy téglaboltzattal fedték. Előfordult, hogy kétfülkés sírt építettek. A sírok belső oldalát esetenként ki is festették.

⁹ Gábor Olivér: Sopianae temetői építményeinek számozása = „Ripam omnem quaesivit” Ünnepi tanulmányok prof. Visy Zsolt 65. születésnapjára tanítványaitól. Pécs–Paks, 2009. 67–80. p. – XVII. és XVIII. számú építmény.

¹⁰ Visy Zsolt: Újabb adatok a pécsi ókeresztény sír építmények szerkezeti felépítéséhez = Archaeologiai Értesítő, 132 (2007) 111–121. p.

A II. számú temetői épület kápolnájának maradványa

2. Nagyméretű, kétszintes temetői épületek

Két épület, az ún. Ókeresztény Mauzózeum és a Rózsakert területén előkerült cella trichora sorolható ide.¹¹ Az előbbiekhöz hasonlóan földfelszín alatti és fölötti részből állnak (kripta és kápolna), de azoknál mindkettő jóval nagyobb. A két rész kapcsolata a két épületnél eltérő: az Ókeresztény Mauzózeumnál a kápolna és a kripta nem alkot egy szerkezeti egységet, a kápolna alapozása nem a kripta falazatán nyugszik. A cella trichora esetében a két épületrész egy egységet alkot, ahol lehetőség volt, ott a kriptafalra alapozták a kápolna felmenő falazatát.¹² Eltérően a kisebb sírkamráktól, a kriptába nem külön külső bejáraton, hanem magából a kápolnából lehetett lejutni. A két épület tájolása nem azonos: a cella trichora tájolása a terepadottságokhoz igazodik (észak-dél, déli bejárat), az Ókeresztény Mauzózeum előbbiektől eltérően a keresztény építészeti elveknek megfelelően nyugat-kelet. Az elhunytakat az Ókeresztény Mauzózeumban szarkofágokban helyezték el, a cella trichorában is ez valószínűsíthető.

3. Nagyméretű, egyszintes (részben) földbe „süllyesztett” épületek

A cella septichora és a nyolcszögletes temetői épület tartozik ide.¹³ Az előbbiektől eltérően nincs a kriptára és kápolnára tagolódó, elkülönülő két épü-

¹¹ Hosszuk lényegében azonos, a cella trichora főapszísának íve az Ókeresztény Mauzózeum apszísának ívével.

¹² A kripta a kápolna belső tere alatt helyezkedik el, így az apszisoknak csak a záródása nyugszik a kripta falazatán. A negyedik oldalon a narthex északi fala a déli kriptafal földfelszíni folytatása.; Tóth Zsolt: Régészeti kutatások a Rózsakertben 2010–2011. = Pécsi Szemle, 2011 tél, 2–13. p.

¹³ A szakirodalomban V. számú sírkamraként szerepel.

Az ún. Ókeresztény Mauzózeum kriptája

letrész, az épített kriptá hiányzik. Egyetlen szerkezeti egységből (kápolna) állnak, amelynek belső járószintje viszont legalább részben a külső talajszint alá esik, így felmenő falazatuk is részben földfelszín alatti. A cella septichora tájolása a keresztény építészeti elveknek megfelelően nyugat-kelet, az V. számú sírkamra bejárata déli, a terepadottságokhoz igazodva. A funkciót illetően: a későbbiekben sírkápolnává átépített V. számú ókeresztény emlék eredeti funkciója nem egyértelműen meghatározható, a cella septichora építését nem fejezték be, funkciója egyértelműen nem meghatározható.

4. Nagyméretű, egyszintes, földfelszíni épület

A korábbi ismert cella trichora tartozik ide.¹⁴ A kutatás eddigi álláspontjával ellentétben nem földbe süllyesztett, mint a 3. csoport épületei.¹⁵ Tájolása a terepadottságokhoz igazodik (észak-dél, déli bejárattal). Az építésével egykorú sír nem ismert, így vélhetően temetői kápolnának épült.

¹⁴ Az 1922-ben végzett régészeti feltárás kriptát nem azonosított a kápolna alatt. Az északi apszis záródásában itt is előkerült az 1,20 méter széles kelet-nyugat irányú fal (a kápolna terrazzo járószintje alatt), mint amilyen a Rózsakertben talált cella trichora északi kriptafala. Más kriptára utaló nyom nem került elő. Szőnyi Ottónak az ásatásról közzétett fotóin a kápolna terrazzo járószintje alatt homogén altalaj látszik. Szőnyi Ottó: Ásatások a pécsi székesegyház környékén 1922-ben = Az Országos Magyar Régészeti Társulat Évkönyve II. évfolyam (1923–26) 172–195. p.

¹⁵ Ez Szőnyi Ottó közzétett fotóin is látszik: Szőnyi... i.m. 177–179. p. Ugyanerre lehet következtetni a néhány méterrel ÉK-re talált VII. számú épület környezetében megfigyelhető szintviszonyokból is. A felszín É–D-i lejtéséből adódóan, a déli oldalon lévő bejárat előtt lépcsőt kellett kialakítani, hogy be lehessen jutni az épületbe. Ugyanez a megoldás volt megfigyelhető a másik cella trichoránál a Rózsakertben. Tóth Zsolt... i.m. 2011.

A feltárt cella trichora a székesegyház nyugati oldala előtt. Piros nyíl: a kápolna terrazzo járósíntje alatti altalaj – nincs kripta; zöld nyíl: kevert töltésföld az északi apszis mögött – azaz nem földbe süllyesztett a kápolna. Szőnyi... i.m. 179. p. 3. (eredeti fotó a Pécsi Káptalani Levéltárban).

5. Temetői épület téglasírokkal

Nincs a kriptára és kápolnára tagolódó, elkülönülő két épületrész, az épített kripta hiányzik. Az épületek funkciója sírkápolna volt: a földfelszíni épület belső térének padlószintje alá, téglasírokba elhunyt(ak)at temettek. Az Apáca utcában kerültek elő ilyen épületek, a keresztény voltuk nem bizonyítható.

6. Falazott oldalú sírok (kápolnával?)

Több olyan falazott oldalú, dongaboltozatos fedésű sír van a temetőben, amelyekről nem tudjuk, hogy építettek e fölé kápolnát. Ha nem, akkor csupán síroknak tekinthetők, azaz épületeknek nem tekinthető építmények.¹⁶

Lényeges, hogy elvi alapon tisztázzuk: mi a különbség a sír és a sírkamra között? A sírkamra (kripta) sírok (téglasírok, kőből épített sírok vagy szarkofág) „tároló helyisége”, azaz épület. A téglasír, a megépítés minőségétől függetlenül csak építmény, az elhunyt nyughelye („koporsója”). A csoportba tartozó falazott oldalú, dongaboltozatos építmények ilyen megfontolásból önmagukban csak sírok, elkülönített temetkezéshely nélkül. Ha ezt felettük (a kis méretből adódóan) egy kis fülkekápolna is kiegészítette, akkor a kettő együtt már épület. A szerkezetből adódóan az 1. csoport egyszerűsített változatáról (kápolna+sír a kápolna+kripta helyett), vagy az 5. csoport

¹⁶ Oldalsó bejárat is mindössze egy esetben mutatható ki, amely nem boltíves záródású. Tóth Zsolt... i.m. 2010.

A XIII. számú temetői épület az Apáca utca 14-ben

egy továbbfejlesztett változatáról (kápolna+boltozott sír a nyeregtetős téglasír helyett) beszélhetnénk. Mivel kápolnát régészeti módszerekkel egy esetben sem sikerült kimutatni, nem lehet épületként számba venni ezen építményeket.

7. Föld alatti kriptá kápolna nélkül (?)

Az 1. csoport emlékeinél a földfelszíni kápolna megléte nem minden esetben bizonyítható, így elméleti alapon vélelmezni lehet azt is, hogy eredetileg sem épült meg. Ezen esetben a 6. csoport komolyabb, már épületnek nevezhető változatáról beszélhetnénk.¹⁷

A forrásokról

Az egyes emlékekről eltérő minőségű és mennyiségű információ áll rendelkezésre: egy részük régészetileg kutatott (a), más részük fizikai valójában nem ismert, csak írott forrásanyag áll rendelkezésre (b).

(a) A temetői épületek kutatásának egyetlen biztos módszere a régészeti feltárás.¹⁸ Nyitott kérdések ezt követően is maradhatnak. Ennek oka az, hogy

¹⁷ Sopianae-hoz legközelebb a Balkánon létező temetkezési szokás. Nem ismert kápolna a következő feltárt sírkamrák fölött: III., IV., VI., VII., VIII., IX., XVI., XXII., XXIII., XXIV.; A sírűletek eredetéről: Tóth Endre: A pécsi ókeresztény sírűletek eredete és jelképei = A pécsi világörökség Örökségi Füzetek 2. Pécs, 2004. 110–116. p.; A IV. számú felett három téglasír került elő, ami (ha pontos a megfogalmazás) kizárná a kápolna meglétét; Szőnyi Ottó: A pécsi ókeresztény cubiculum vízmentesítési munkálatai = Pécs-Baranyamegyei Múzeum Egyesület Értesítője 6. 1913. 120–124. p.

¹⁸ A nem roncsoló régészeti módszerekkel végzett kutatással (földradarozás, magnetométeres felmérés) korlátozott információtartalom nyerhető.

Sír? vagy sírkamra? az Apáca utca 8-ban

vannak olyan emlékek, amelyek csak részlegesen feltártak, s a napvilágra került részből nem egyértelműen határozható meg az épület szerkezete és kiterjedése, s ez alapján a funkciója, csoportba sorolása sem egyértelmű. Egyes esetekben az is előfordulhat, hogy nem is római kori temetői emlékről van szó. Bizonytalanság adódott több esetben abból is, hogy az előkerült régészeti emlék pontos helye nem lett később meghatározható, így van olyan temetői épület amely több számot is kapott.

Az ismertség fokától függően egyes emlékek beszámozása kétségeket vet-het fel.

(b) Ismertek olyan 18–20. századi híradások, amelyek római kori sírkamrák előkerüléséről tudósítanak, de régészetileg nem kutattak. Itt nagy a bizonytalanság ugyanis a nem szakember által „meghatározott” sírkamra lehet középkori vagy újkori építésű fal, pince is. Ezen építkezések, közműfeltetések során előke-rült emlékekről pontos megfigyeléseken alapuló leírás, rajz és fotódokumentáció nem áll rendelkezésre.

Az emlékek számbavételének elvi alapjai

Mennyiségileg számba venni és sorszámmal ellátni nem ugyanazt jelenti. El kell dönteni, hogy mit veszünk számba, majd mit és hogyan sorszámozunk be a számba vett anyagból.

A temető területén, régészeti feltáráson előkerült sírokat sorszámmal szo-

kás ellátni, így ásatásonként vannak 1-x-ig sorszámozott sírok. Ha számba vesszük és összeadjuk az egyes ásatások sírjainak számát, akkor megkapjuk, hogy hány ismert sír (épületnek nem nevezhető temetői építmény) van eddig.¹⁹ Egy új, globális sorszámozás bevezetése fölösleges és problematikus lenne. A tudományos elemzéshez, feldolgozáshoz nem szükséges, csak túlbonyolítás lenne.²⁰

A temető területén előkerült emlékek ez idáig többször sorszámozásra kerültek, a legutolsó, teljességre törekvő számozás Gábor Olivértől származik.²¹

Sorszámozni (felfogásunk szerint) az olyan azonos kategóriába tartozó emlékeket lehet és szabad, amelyeknek meghatározható a szerkezete. A legnagyobb azonos kategória az északi temető késő római kori temetői épületei lenne. Az „ókeresztény” jelző nem sorolható automatikusan a számozás feltételei közé.

A temetői épületek számbavétele²²

Jelen írásnak nem célja új sorszámozás bevezetése, mindössze a meglévő emléktanyag mennyiségi számbavétele a fentebb vázolt szempontrendszer alapján.

- A szerkezet és méret alapján elkülönített első csoportba tartozik az ismert emlékek java része.²³
- Teljesen feltárt épületek: I., II., III., IV., VIII., IX., XVI., XIX., XX.
- Részlegesen kutatott épületek: VI., VII., XXII., XXIII., XXIV.
- A számbavételből kivett beszámozott épületek: XXI.,²⁴ XXV.,²⁵ XXVI.²⁶

¹⁹ A számbavétel lehetőségét korlátozza, hogy vannak publikálatlan ásatások, továbbá az is, hogy nem minden sír régészeti feltárás során került elő, és nem mindegyik feltárás dokumentált megfelelően. Előzőekből adódóan pontos számot nem kaphatunk, csak hozzávetőlegeset.

²⁰ A sírok sorszámozása amúgy sem egyenlő az épületeknek nem nevezhető temetői építmények számozásával, ui. vannak egyszerű földsírok is (még ha kis számban is), amelyek még az építmény kategóriába sem tartoznak bele.

²¹ Az eddig meglévő számozásokról összefoglalóan: Gábor Olivér... i.m. 2009. A jelenleg ismert emlékek közül a Rózsakertben talált cella trichora nem szerepel a számbavételben, a cikk megjelenése után került elő.

²² A sorszámokat Gábor Olivér... i.m. 2009. alapján közöljük. Az épületnek nem nevezhető építmények számbavétele meghaladja jelen írás kereteit. A fogalmi meghatározás alapján eleve nem számba vehető a beszámozott emlékek közül: a XVII. és XVIII. sorszámmal ellátott temetői építmény (egy-egy 3. századi hamvasztásos sír kökerítése), mivel sem a „kérő római”, sem az „épület” kategóriába nem fér bele. A logika alapján akkor lehetne beszámozni ezeket, ha az összes sírral ezt tennénk. A XXX. számon besorolt építménynek mind meghatározása, mind időrendi besorolása téves: „Hamvasztásos sír (kolumbárium?) kőfallal körülvéve, rajta római téglák.” Gábor Olivér... i.m. 2009. 74. p.; Az építmény egy középkori építésű osszárium. Buzás Gergely: A pécsi Szent Bertalan plébániatemplom = Pécsi Szemle, 2010. ősz, 2–12. p.

²³ A felsorolt épületek egy része lehet, hogy külön csoportot (7. csoport) alkot. Ld. 17. lábjegyzet.

²⁴ 2005-ben, előkerülésekor nem lehetett egyértelműen eldönteni, hogy azonos-e a korábban feltárt IX. számú sírkamrával, ezért kapott egy új számot (XXI.). Az ásatás anyagának feldolgozása során egyértelműen eldönthetővé vált a kérdés, a IX. és XXI. sorszám alatt beszámozott két épület egy és ugyanaz: a kriptabejárat mindkétyszer megtalált délkeleti sarka azonos; a korábbi feltáráson előkerült (újkorinak azonosított) ÉK–DNy irányú fal a sírkamra felett 2005-ben újra előkerült, 2006-ban pedig a cella septicchorától délkeletre ismertté vált a fal délnyugat irányú folytatása. 2005-ben az épület feltárt voltára utalt a rétegzetlen, laza betöltés is.

²⁵ Az É–D irányú közműárokban egy ÉK–DNy irányú, kötés nélküli kővekből álló, 0,40 m széles kőszál jelentkezett az altalajba beleásva, amely a sírkamrához tartozik, akkor az épület északi vagy déli fala lehetne irányja alapján. 2005-ben a XXI. sz. sírkamra körüli bizonytalanság miatt, előkerülési helye miatt feltételezhető lett a VIII. sz. sírkamrával való azonosítása. Ez azonban a IX.–XXI. sz. sírkamra viszonyának tisztázása következtében kizárható lett. Az előkerülési körülmények alapján is ez volt már gyanítható: Tájékozása eleve nem illeszkedett a VIII. sz. sírkamráéhoz és a fal párhuzamos (É-i vagy D-i) párja sem jelentkezett a közműárokban.

²⁶ Gábor Olivér... i.m. 2009. 74. p.: „a XXI. sírkamráról K-re 2 m-re” – Jelzett területen régészeti kutatás nem folyt 2005-ben, a IX. (XXI.) sírkamra délkeleti sarka egy szűk közműárokban került elő. Az adat forrását szerző nem adja meg hivatkozásként. A 2005–2006. évi feltárásról megjelent, ez idáig egyetlen, publikált alaprajz ilyen adatot nem tartalmaz: Pozsárkó Csaba–Tóth István Zsolt–Visy Zsolt: Sopianae: A cella septicchora és környéke. Beszámoló a 2005–2006. évi régészeti feltárásról = Ókor VI. évfolyam 3. szám, Budapest, 2007. 85. p.

- A 2. csoport épületei: ún. Ókeresztény Mauzóleum, cella trichora (Rózsakert)
- A 3. csoport épületei: cella septichora, V. számú épület
- A 4. csoport épülete: cella trichora (székesegyház Ny-i oldala előtt).
- Az 5. csoporthoz két teljesen feltárt épület, a XIII. és XV. számú tartozik. Valószínűleg a XIV. számú is ilyen szerkezetű.
- A 6. csoport emlékeinek megítélése a legnehezebb és legszubjektívebb. Mivel kápolna egyik felett sem bizonyítható, így a sorszámozásuk nem célravezető.
- A csoportba sorolható építmények közül a következők vannak beszámolva: XII., XXVII.,²⁷ XXIX.
- A régészetileg részlegesen kutatott emlékek közül problematikusan besorolható emlékek (a számozottak közül): XXVIII.²⁸

A csak régi feljegyzésekből ismert emlékek értelmezése és besorolása még problematikusabb (a számozottak közül): A X. szám alatt legalább egy épület azonosítható,²⁹ a XXXIV-ről még kevesebb biztos tudható.³⁰ A XI. számú épület a XVIII. századi építkezéskor megsemmisült, a kutatás egyöntetűen az első ismert sírkamraként tartja számon.

Az északi temető területén több olyan falszakasz, épületmaradvány ismert amelyek rendeltetése és kor szerinti beazonosítása bizonytalan, így sorszámozhatatlan és mennyiségileg sem számba vehető.³¹

A fentiek alapján a kérdésfeltevéstől függően eltérő válaszokat kapunk a temetői épületek számára vonatkozólag:

- Hány temetői épület ismert? 24 darab.
- Hány kriptá ismert? 17 darab.
- Hány temetői épület látható, bemutatott? 9+1+1.³²
- Hány temetői épület lehetett összesen? Az ismert és bizonytalan emlékek számát, területi elhelyezkedését, előkerülés sűrűségét összevetjük az északi temető területével, akkor körülbelül 40–50 temetői épülettel számolhatunk becslésem szerint.

²⁷ Az objektum fölött földfelszíni építmény nem bizonyítható. Méretéből adódóan kriptá is lehetne, de nincs bejárata szemben a kriptákkal, és a DNY-i sarkában talált sír helyét is utólagosan különítették el. Az ismérvek alapján inkább egy tágas sírnak tekinthető inkább, amely méretét illetően kissé kilóg a csoportból.

²⁸ Az északi temető déli részén előkerült, római kori kőfalrészletek funkciója nem meghatározható. Föld feletti épület/építmény. Mindössze annyi biztos jelenthető ki, hogy római. Felfogásunk szerint, mint temetői épület a szerény ismeretanyag alapján nem számba vehető egyelőre.

²⁹ Az ismeretanyag alapján egy temetői épület biztos a Káptalan u. 6. előtt. A leírásban említett íves falról nem tudjuk, hogy merre görbül. A leírt, zárt helyiség pedig leginkább egy narthex lehet. A Káptalan u. 6. épület alól előkerült mozaikdarabok származhatnak egy másik épületből is, de valószínűbb hogy a Káptalan 6. előtt megismert római épület egy része nyúlt be a Káptalan 6. épület alá. Egy nagyobb méretű és festett (többapszisos?) épület kápolnájában mozaikpadló sokkal valószínűbb, mint egy kisméretű (1. csoport) kápolnában. A 2005-ben talált sírkamrák közül a XXII. számú esik legközelebb a Káptalan 6. épülethez, nagyjából annak nyugati végével van egy vonalban, és a megtalált falszakasz alapján az 1. csoportba tartozó kisméretű sírbolt.

³⁰ A feljegyzésben szereplő mozaikpadló (amennyiben tényleg azt találták) római épületre utal, de a sírkamra léte nem igazolható.

³¹ Ezekről összefoglalóan: Gábor Olivér... i.m. 2009. 75–80. p.

³² A Cella Septichora Látogatóközpont területén nyolc, az Apáca utca 14-ben egy temetői épület látható, bemutatott a nagyközönségnek. Az Apáca utca 8-ban az ún. Közösségi sírkamra (XVI. számú) és a székesegyház nyugati oldala előtti cella trichora védőépülettel ellátott, de nem látogatható.

NAGY IMRE

**BALOG ISTVÁN, VÁRADI ANTAL
ÉS A PÉCSI SZÍNJÁT SZÁS A XIX. SZÁZADBAN
(ÖTTORONY XXI.)**

„Anyámnak volt egy kis háza Pécssett. De azt, hogy Pestre jött hozzám, bérbe adta. Most, hogy Pécssett tölthessünk hébe-korba néhány napot, a nagynéni barátok-utcai házában kaptunk egy kis lakást, az udvarban. Napi sétám reggelente a nagy piacon át a sétaterre vezetett, onnét föl a kálvária felé, aztán a Mecsek aljába. Dél felé értem haza, mikor anyám már várt a szerény ebéddel, mely alatt folyton terveket szőttem. Délben megsőttem, este megint fölfejtettem. Akár csak Penelopé.”

Várad Antal: Följegyzések életem sorából.
Budapest, 1912. 56.

A dráma irodalmi műfaj, de előadva a színházművészetnek is alkotóeleme. A drámaírók gyakran színtársulathoz kötődve, előadásra szánva írják műveiket. Ennek következtében a színház mint intézmény a drámán keresztül az irodalom egészét inspirálja, gyarapítja. A pécsi irodalmi műveltség előmozdítójaként is fontos szerepet játszott a teátrum, amely a püspökség, az egyetem, a könyvtár és a sajtó után az általunk feltételezett intézményi „öttorony” ötödik tornya. A színház létrejöttével teljessé vált az irodalmi élet intézményi struktúrája Pécssett.

A pécsi színját szás dramatizált, tehát párbeszédes formájú, színpadra képzelt szövegekkel, illetve ezekre vonatkozó feljegyzésekkel dokumentálható legkorábbi emlékei a jezsuita iskolai színjátékok a 17. század utolsó harmadától a 18. század végéig. Ha a teátrális események szélesebb körét vesszük, ideértve a szereplőkkel megrendezett látványos eseményeket a körmenetektől az ünnepi rendezvényekig, a regisztrálható adatok listája mintegy százra terjed,¹ sőt a jezsuiták korát megelőzően a középkor századaigi visszailleszhetünk.² A jezsuita iskolai színját szás többnyelvű volt, a szereplők a latin mellett német, horvát és magyar nyelven is megszólaltak.

A szabad királyi várossá váló Pécs első évtizedeiben német vándortársulatok léptek fel. Egy ilyenről ad hírt a városban időző Hofmannsegg gróf, akiről korábban írtunk. 1811-től többször szerepelt a városban Ferdinand Kübler együttese, amely zenés darabokat is előadott. Ez a műfaj később is a műsor megha-

¹ Staud Géza: A magyarországi jezsuita iskolai színjátékok forrásai. I–III. Bp. 1986. II. 115–133. p.

² Fedeles Tamás: Körmenetek Pécssett a 14–15. században = Pécsi Szemle 2007. tél. 4–21. p.

tározó játéktípusa maradt. Az Iris című lap 1827-ben tudósítást közölt J. v. A*** szignóval, amely dicséri a kolozsváriakkal kiegészült Kilényi-féle társulat *A szevillai borbély* előadását, kiemelve Szerdahelyi József és Déryné teljesítményét.³ A dunántúli régió színházi kultúrájában Győr és Székesfehérvár mellett Pécs is növekvő szerepet játszott. A várost gyakran útba ejtették az Észak-Dunántúl és a Délvidék között vándorló társulatok. Később felvetődik a pécsi színi kerületi központ létrehozásának gondolata állandó színházzal.

Az első magyar nyelvű társulat 1818 nyarán érkezett Pécsre Balog István vezetésével. Mivel tudomásunk szerint a polgári korszakban ők tartották az első magyar nyelvű előadásokat, így az 1818-as év határkő a pécsi színjátszás történetében.⁴ Balogék 1821–22-ben ismét a városban működtek. Rajtuk kívül Kilényi Dávid társulata játszott itt fontos szerepet, ők 1820 és 1845 között négyszer is tartottak előadásokat a városban. A Balog-féle társulat itteni tartózkodásának idejére esett Déryné Széppataki Róza pár hónapos vendégszereplése Pécssett (már jeleztük, hogy 1827-ben is fellépett a városban), aki ekkor székesfehérvári kollégáival, köztük a jeles tragikával, Kántorné Engelhardt Annával érkezett a Mecsek aljára. (1833-ban Kassán, a *Bánk bán* ősbemutatóján majd Kántorné lesz Gertrúd, Déryné pedig Melinda.) A vendégszereplés sikerét pénzügyi szempontból a jelentős anyagi áldozatot vállaló Répássy Lipót főszolgabíró biztosította. Az Elefántos Házban színvonalas előadásokat láthatott a pécsi publikum közel félszáz alkalommal. A rendelkezésünkre álló adatok szerint bemutatták Kisfaludy Károly *Irenéjét* és Balog István *Cserni György* című színművét. Legtöbbször, persze, a kor népszerű szerzőjének, a Kazinczy által „szemtelen mázó”-nak titulált Kotzebue hatásos munkáit adták. De a rangosabb darabok közül bemutatásra került Metastasio *Sámsona*, Lessing *Galotti Emíliája*, Schillertől a *Fiesco* és Shakespeare *Hamletje*.⁵ Erre a műsorra ma is tisztelettel tekinthetünk. (Itt jegyezzük meg, hogy Vahot Imre szerint 1826-ban Pécssett a székesfehérváriak előadták a *Bánk bánt* – ha így lett volna, ez lenne Katona művének ősbemutatója –, de állítását Bayer József cáfolta.)⁶

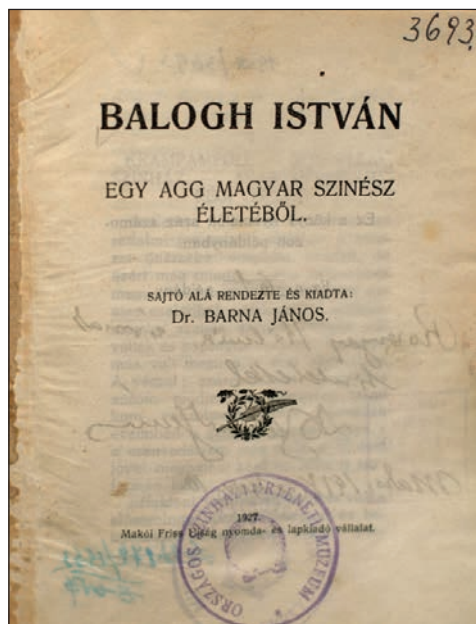
Déryné visszaemlékezéseiben így számol be a pécsi vendégszereplésével kapcsolatos eseményekről: „Elmentünk Pécsre. Ott csakugyan mindnyájan jobb szerettük tölteni a telet, ott igen műértő közönség volt, mely igen szeretett színházba járni, és sok muzsikaértő volt. Itt muzsika-kar is volt, a társaság szaporodott is énekes tagokkal. Adhattunk nagyobb szerű daljátékokat. Itt elememben voltam. Több úri házzal csakhamar megismerkedtem; mindenütt volt zongora. Mindenütt énekléssel töltöttük az időt. Nevezetesen tekintetes Répásy úr tisztelt házánál csaknem otthonos voltam. Két fia és egy leánya volt. A nagyobbik fiú Károly, a kisebbik Zsiga, mindkettő zongorázott, Károly énekelt is. Leánya, Fanni kisasszony, gyönyörű teremtés, és mi nagyon hozzája láncolt: angyalian énekelt.

³ A magyar színikritika kezdetei (1790–1837) Sajtó alá rend. Kerényi Ferenc. I–III. Bp. 2000. I. 122–123. p.

⁴ Hernády Ferenc: Adattár a pécsi magyar színjátszás kezdeteihez. OSZK, Bp. 1960. 1–2. p.

⁵ Hernády... i.m. 1960. 3–7. p.

⁶ Bayer József: Egy „Bánkban” tárgyú német dráma és magyar színlapjai = Egyetemes Philologiai Közlöny, 1904. 141–149. p.

Balog István visszaemlékezéseinek címlapja

Balog István időskori képe

Itt kedves telet töltöttem. Kántornéval minden bálban ott voltunk, hol álarccal, hol anélkül. Midőn vége lett a télnek, ismét visszamentünk Fehérvárra. Egypár hétig csak ültem, játsztam, de teljességgel nem volt kedvem.”⁷ A szűkszavú beszámoló részleteket nem tartalmaz a színi eseményekről, de felidézi a jeles színésznő által emlékezetesnek tartott tél hangulatát, s bepillantást enged egy művelt pécsi család életébe.

Balog István, a magyar színjátszás első pécsi direktora, a magyar vándorszínészek doyenje 1790-ben született a Baranya megyei Lucs községben. Pécssett végezte középiskolai tanulmányait. Egy színházi élmény itt lobbantotta láng-ra az eleve benne lévő teátrális hajlam szikráját. Erről az eseményről így számol be *Egy agg magyar színész életéből* című emlékiratában: „Midőn Pécssett az első diák iskolákat jártam: a pálosok kolostorának üres refectoriumában német vándorszínészek adták mutatványaikat. Leírhatatlan vágy ébredt föl bennem, hogy ezeket lássam. Egy batkám sem lévén a magam beváltására, céлом elérése végett egy püspöki zenész fiához csatlakoztam, ki az édes apja nagy bőgőjét szokta volt behurcolni a játszóhelyre. Én ugyan a bőgő boldogabb végét megfogván, jó kis cimborámmal szépen besuttyantam; azonban a csapathoz tartozott goromba szolgálja már éppen fülön akart ragadni, midőn egy kedves öreg úr könyörűl rajtam, s kifizette értem a belépti díjt. Volt-é akkor nálamnál boldogabb gyerek? Ki írhatná le szívem dobogását és azt a gyönyört, amelyet a látvány élvezhetéséből már előre is éreztem? Elragadtatásom hevében a teátrum má rögtönzött refectorium

⁷ Déryné emlékezései. I-II. Sajtó alá rendezte Réz Pál. Bp. 1955. I. 356. p.

roppant nagy zöld kályhájára másztam fel [...] Az út-csináló böggő morgadalma elzúgván, felgördül a függöny. A színpadon egy „Krampampoli” nevű vig fickó, nagy boros-kancsón ülve, danol több lándzsás pajtásával együtt. Ah, milyen szép, milyen igéző volt reám nézve minden mozdulatuk... kivált egy Martin nevű csapláros szép leányáé.”⁸ A fiú kedvét még az sem vette el a színháztól, hogy későn hazatérvén anyja alaposan ellazsnakolta.

A pécsi akadémia éppen megszűnt, ezért tanulmányait a pesti bölcsészeti fakultáson folytatta. Eközben a Rondellában, a pesti Duna-part egykori erődítményének bástyájában játszó színészekhez (a Kelemen Lászlóékat követő második pesti társulathoz) szegődött, majd vándorszínész lett. 1839-től a Nemzeti Színház művésze, tisztviselője. 1873-ban halt meg Pesten. „Élt, vándorolt, hirdette az igét, kevesedmagával, de mindig tisztességesen, szegényen, de büszkén, nem koldulva, sőt a koldulást egyenesen sérelemnek minősítve járja a hazát és keresi meg a maga és társai veritékes kenyerét” – írta róla Váradi Antal.⁹ Színpadi műveinek egyéni tónust kölcsönöz a népies hagyományokból való táplálkozás, a folklór elemeinek felhasználása. *Cserni György és Angyal Bandi* című énekes színműveivel honosodott meg színpadainkon a népdal. Balog István a bécsi forrásokból is sokat merítő népszínmű egyik hazai előfutára.

Az *Angyal Bandit* (1812) a betyártéma leleményes, hazai színekkel ecsetelt, realisztikus kidolgozása jellemzi. Egyaránt kiaknázza a köznépnél az igazságosztó betyár iránti vonzalmát és a városi publikum romantika-igényét.¹⁰ Az *aranyhajú Tündér Ilona* (1827) népmesei anyagot dolgoz fel. Mintegy összekötő kapcsot jelent Gergei Albert széphistóriája és Vörösmarty *Csongor és Tündéje* között.¹¹ Balog is megalakította az eszményi szerelmespár kíséretében, annak ellenpontjaként fellépő komikus-népies kettőst, Filax libapásztor és a talpraesett szobalány, Cifrilla személyében. A mű egyik debreceni előadásában fellépett a vándorszínésznek állt ifjú Arany János.¹² Hasonlóan sikeres volt Balog *Ludas Matyi* (1838) című komédiája. Az ura fölött diadalmaskodó parasztfiú (korábban Fazekas Mihály által megörökített, de a néphagyományban egészen az ókori mezopotámiai agyagtábláig visszavezethető) figuráját Balog az osztrák Raymund és a bécsi tündérbohózat hatására látványos mesei keretbe foglalja. Matyi mellé szerelmét is odateszi, Iluskát, a falu árváját, s karakteres epizódfigurát rajzol az ispán és a szókimondó szakács alakjából.¹³ Száz évvel később Móricz Zsigmond, átmentve Balog István művének dramaturgiai, bohózáti és folklorisztikus értékeit, izgalmas új színművet formált, amely a befejezés nyitottságával (Móricz ugyanis a kifejeletet több változatban írta meg) a népművészeti alkotások lezáratlanságára, variálhatóságára emlékeztet.

A *Cserni György* (1812) nem magyar témát dolgoz fel: a szerb szabadsághősről szól, Balog nem sokkal a vele kapcsolatos felkelés után írta. Páratlan si-

⁸ Balogh István: Egy agg magyar színész [sic!] életéből. Sajtó alá rendezte Barna János. Makó, 1927. 4–6. (A színész-író nevét mi a szakmában bevett Balog formában írjuk.)

⁹ Váradi Antal: Régi magyar színészvilág. [sic!] Bp. 1911. 135. p.

¹⁰ Pór Anna: Balog István és a 19. század elejének népies színjátéka. Bp. 1974. 61. p.

¹¹ Vitatott, hogy Vörösmarty ismerte-e Balog művét. Pór... i.m. 1974. 93. p.

¹² Pór... i.m. 1974. 144. p.

¹³ Pór... i.m. 1974. 62–86. p.

kerrel mutatták be. Ebben, a téma aktualitása és a mű dramaturgiai értékei mellett, az a körülmény is szerepet játszott, hogy akkoriban Pestnek jelentős számú szerb lakossága volt, a rutinos szerző az ő érdeklődésükre is számított. A darab számunkra másról is nevezetes: egyik szerepét feltételezhetően Katona József alakította, de ezt Kerényi Ferenc vitatja, bár nem zárja ki teljesen.¹⁴ Megjegyezzük még, hogy Balog István írta az első ismert magyar bábjátékokat (később majd Kosztolányi, Balázs Béla és Szép Ernő fogják feleleveníteni e színjátéktípust). Tablókönyve pedig a korban népszerű „néma ábrázolat”-okat tartalmaz, azaz közjátékszerű látványosságokat, allegorikus élőképeket. Az egyik tabló a Kékszakáll-történetet dolgozza fel. A Perrault meséje által népszerűvé tett témát Balog valószínűleg Grétry operájából vette. Akárcsak ebben, Balognál is fellép az aszszony szerelmese, aki kimentti őt a várból.¹⁵

Balog István a kor egyik legnépszerűbb színpadi szerzője volt. Közszájon forgó témákat dolgozott fel, s mindig igyekezett a közízléshez alkalmazkodni. Amikor írt, akkor is színész maradt, akinek célja a pillanatnyi siker. Darabjaiban – mind a dialógusokat, mind a felhasznált dallamokat illetően – dominálnak a korra jellemző, populáris motívumok és modellek, amelyeket a zenei anyagot vizsgáló Szabolcsi Bence „makámoknak” nevezett.¹⁶ Műveinek előadásain mindig nagy szerepet biztosított a szabad variálásnak és a rögtönzésnek. Ránk maradt szövegei értékes és rendkívül gazdag folklórananyagot tartalmaznak.

A reformkor polgári színjátszása – a városi lakosság etnikai-nyelvi összetettségének megfelelően – kétnyelvű. A német előadások mellett a magyar nyelvű társulatok fokozatos térnyerését tapasztaljuk. Ezt az együttélést az anyagi természetű vetélkedés és a publikum megnyeréséért folytatott konkurenciaharc mellett termékeny kölcsönhatás is jellemezte. A magyar színészek játékmódjuk tekintetében sokat tanultak a nagyobb hagyományú német társulatok tagjaitól, szövegeket is átvettek tőlük (ami a cenzúra szempontjából könnyebbé tett), de a németek is (köztük a magyarországi németek) alkalmazkodtak a helyi szokásokhoz és ízléshez. A játszóhelyek közül először a pálosok elhagyott Fő utcai kolostorát kell említeni (itt nézte a kályha tetejéről a diák Balog István „Kramppampoli” alakoskodását), ezt a helyet azonban az egyház nem kívánta világi célokra átengedni. Ezután a Fehérhattyú Vendégfogadó (szintén a Fő utcában), a Sneckenberger-féle ház (a Mór utca sarkán), a Tímárház (a Felső Malom utcában) és az Elefántos Ház (ahol Déryné és társai felléptek) adott otthont az egymást váltó társulatoknak. Egyre inkább napirendre került egy állandó kőszínház létesítésének terve, amely a Polgári Casino támogatásával a Mária utcában épült fel klasszicizáló stílusban (a mai bírósági palota keleti szárnya helyén). A megnyitó előadásra 1839. november 3-án került sor (de az épület csak 1840 végére készült el teljesen). Balogék itteni szerepléséhez hasonlóan a Stadttheater megnyitása is fontos állomása a pécsi színházi kultúra fejlődésének.¹⁷

¹⁴ Kerényi Ferenc: Katona József a magyar színpadok műsorán (1811–1837) = Irodalomtörténeti Közlemények 1992. 4. 400–401. p.

¹⁵ Pór... i.m. 1974. 104–162. p.

¹⁶ Szabolcsi Bence: A melódia története. Vázlatok a zenei stílusok múltjából. Bp. 1957. 256–269. p.

¹⁷ Márfi Attila: Thália papjai Pécssett. Színjátszás Pécssett a 18. században és a reformkorban. Pécs, é. n.

Ezzel párhuzamosan a Nemzeti Casino a magyar nyelvű színjátszás, az 1839-től a Pétsi Magyar Színész Társaság néven szereplő együttes mecénása volt. Így az 1839-es év két szempontból is határkő Pécssett a színház ügyének alakulásában. A társulat október 9-én nyitotta meg évadát Raupach *Királyleány mint koldusnő* című művével, a jeles hősszínész, Lendvay Márton főszereplésével. Lendvay a pesti színház nyugalmat felzaklató „operaháború” miatt utazott vidékre, így töltötte az évadot Pécssett. Emlékezetes fellépései mellett rendezői feladatokkal is megbízták. Eljátszotta Dumas *Keanjének* és Schiller *Fiescójának* főszerepeit. Halmi *Griseldis*ében feleségével, Hivatal Anikóval, Gaál József *Peleskei nótárius*ában és Schiller *Haramiák* című darabjában a Petőfi által megénekelte Megyeri Károllyal lépett fel. Lendvay 1839-ben a kaszinó választmányi ülésén olyan tervezetet nyújtott be, amely egyaránt szolgálta a művészi színvonal megőrzését és az anyagi biztonságot.¹⁸ A társulat a nevezetes téli évadban mintegy száz előadást tartott, előadva többek között Szigligeti Ede műveit (*Pókaiak, Aba*).¹⁹ Az évadot záró előadásra 1840. március 20-án került sor, Lendvay Márton a *Hamlet* főszerepével búcsúzott a pécsi közönségtől. A jurátusok ebből az alkalomból verssel köszöntötték.²⁰ Később Havi Mihály és Szabó József társulata tevékenykedett a városban. Fontos megjegyezni, hogy 1842-től a magyar és a német társulat közösen használta a Mária utcai színházat. Ezzel egyensúly jött létre a két társulat között.

A kialakuló, s egyre inkább rendszeressé váló színi kritika (a megőrzött színlapok mellett) segít bennünket a műsorrend további megismerésében. A Honművész című lap 1834-ben Szentjóni Szabó László *Mátyás király*ának pécsi előadásáról ad hírt.²¹ A Rajzolatokban Aranyhegyi egy Fánecs Lajos által fordított vígjáték és Kisfaludy Károly *Kemény Simon* című drámájának színpadra viteléről tudósít,²² és Alkonyati is dicséri a Fánecs-féle adaptációt a Honművészben.²³ Ez (az egyébként ismeretlen) tudósító más pécsi előadásokról is beszámol, ezeket Pály Elek társulata vitte színre.²⁴ A szorgalmas, színházhoz értő kritikus Kisfaludy Károly *Csalódások* című vígjátékának bemutatójáról szólva különösen Pály Elek természetes Mokány-alakítását emeli ki, akit egy zenés darab előadásában nyújtott teljesítményéért is megdicsér.²⁵ Két évvel később a K. J. szignójú kritikus tettségessé számol be a Honművészben igényes zenés darabok (*Tankréd, Preciosa*) színre viteléről.²⁶ De hírt kapunk, többek között, Fáy András *A régi pénzek* című darabjának, Victor Hugo Eötvös József által fordított drámájának, az *Angelónak* és Dumas *Korona és vérpadjának* pécsi produkciójáról, ebben, mint K. J. írja:

¹⁸ Váradi... i.m. 1911. 406–423. p.

¹⁹ Hernády... i.m. 1960. 11–15. p.

²⁰ Márfi Attila: A pécsi színjátszás korai szakaszának kiemelkedő egyéniségei 1730–1846 = Tanulmányok Pécs történetéből 2–3. Pécs, 1996. 255–264. p.

²¹ Honművész 1834. június 19. 391. = Kerényi Ferenc 2000. I. 389., III. 1445. p. A dráma eredeti címe: Mátyás király, vagy a nép szeretete jámbor fejedelmek jutalma.

²² Rajzolatok 1835. június 10. = Kerényi... i.m. 2000. I. 622., III. 1495. p.

²³ Honművész 1835. június 18. = Kerényi... i.m. 2000. I. 623., III. 1495. p.

²⁴ Kerényi... i.m. 2000. I. 624–625, 629–631, 636–639, 643, 645, 650–651., III. 1495, 1497, 1499, 1500–1501. p.

²⁵ Kerényi... i.m. 2000. I. 655–656., III. 1501–1502. p.

²⁶ Kerényi... i.m. 2000. I. 2000. III. 1278–1279, 1284, 1639, 1641. p.

A Der Schwarze Robert 1839-ből származó pécsi előadásának szinlapja (JPM Itsz.: P. 73. 133.)

A Linda pécsi szinlapja 1856-ból. (JPM Itsz.: P. 73. 156.)

„Fáncsy Lajos úr, a’ budapesti színésztársaság tagja (pécsi fi) a’ közönség íránt viselt tiszteletből vendégképpen lépett fel, mint Etelwood”.²⁷ Fáncsy játékaról K. J. máskor is nagyrabecsüléssel szól, mert „a’ kitörő vad indulatot elragadtatva, a’ rémitő bosszúvágyat ’s az érzékenységnek sokféle különböző jelét meglepőleg tünteté előnkbe.”²⁸ K. J. kritikáiból kitűnik, hogy a korabeli színjáték hármias (erkölcsnemesítő, hazafias és nyelv művelő) funkciójából főként ez utóbbit emeli ki, az előadásokat a nyelv pallérozó szerep szempontjából értékeli. Egyik bírálatát e gondolatlall zárja: „Vajha kegyes szépeink, kiknek ajkaikról olly nyájason zeng a’ szép nemzeti nyelv, és azt velünk kezét fogva már társalkodási nyelvvé is emelték, megmutatnák és törekednének, bár áldozatokkal is, azt e’ szép intézetben is elősegíteni, mert csak így és nem másként lehet szerencsés sikere e’ czélszerű vállalat előmozdításának.”²⁹ A színjátszás nyelv művelő szerepének hangsúlyozása egy olyan többnyelvű, sőt kevert nyelvű városban, mint amilyen Pécs volt ebben az időben, nagyon is érthető. A jelek szerint ugyanis a városi, vegyes etnikumú lakosság körében köznapi használatra kialakult egy szegény szókincsű, egyszerű grammatikájú keveréknyelv, amely nem volt alkalmas az igényesebb polgári kommunikáció biztosítására, a műveltség befogadására, közvetítésére. Ilyen körülmények között a magasabb szintű nyelvhasználatot és választékos társalgási stílust közvetítő színház valóban létfontosságú szerepet töltött be.

²⁷ Kerényi... i.m. 2000. I. 2000. III. 1287, 1290–1291, 1296–1297, 1641, 1642–1644. p.

²⁸ Kerényi... i.m. 2000. I. 2000. III. 1299–1300, 1645. p.

²⁹ Kerényi... i.m. 2000. I. 2000. III. 1302, 1645. p.

A K. J. által „pécsi fi”ként említett Fánccsy Lajos 1809-ben született Pécsen, középiskoláit is itt végezte, ezután bölcsészeti tanulmányokat folytatott, majd színésznek állt. Előbb a miskolci, majd a Komlóssy-féle társulat tagja lett, később a budai várszínházban lépett fel, s mint láttuk, pécsi vendégszerepléseivel is sikert ért el. A Pesti Magyar Színház (1841-től Nemzeti Színház) egyik alapító tagja lett, rendezői és színészi feladatokat egyaránt színvonalasan, megbízhatóan oldott meg. Több általa átültetett munkája került színre, *Dubarry grófnő* című színjátékát Pécsen adták elő először 1839-ben. *Cserháti levelek* című cikksorozatában (Pesti Napló, 1854) a színházi intézmény problémáinak orvoslásáról értekezett. 1854-ben halt meg.³⁰

1853-tól ismét magyar társulatok előadásának tapsolhatott a pécsi közönség. E csoportok működését különösen Mihalovits Sándor és Czindery László segítette. Ez utóbbi a tulajdonát képező Czindery-kertben (a mai Rákóczi út 56. számú ház helyén) színházi előadások tartására alkalmas pavilont építtetett. Ennek működéséről eltérő vélemények olvashatók.³¹ A német társulatok igazgatói közül Mathias Wagner (az ötvenes években), Friedrich Dorn (a hetvenes évek első felében) és Julius Schultz (1877, 1879) neve említendő, míg a magyar direktorok közül a színészdinasztiát alapító Latabár Endre, aki már a reformkorban is feltűnt Pécsen,³² és Molnár György (az ötvenes években), valamint Bogyó Alajos és Aradi Gerő (a nyolcvanas években) tevékenysége emelhető ki. 1871-től a pécsi Színügyi Bizottság irányította a színházi életet, egyebek mellett pályázatok kiírásával.³³ 1886-ban a Mária utcai színházat lebontásra ítélték. Somogyi Károly igazgató a következő évben a Kert (ma Dischka Győző) utcában alkalmi színházat, ahogy a pécsiek nevezték, „deszkaszínházat” emeltetett, amelyben társulata kilenc évig játszott.³⁴ Az 1895-ben átadott Pécsi Nemzeti Színház számára ő szervezte meg az első önálló társulatot.

Ebben az időszakban is megemlítésre méltó előadásokra került sor. Ezek közül *A tündér haj* című bohózatot 1886-ból azért említjük, mert az Országos Széchényi Könyvtár Színháztörténeti Tárában őrzött sűgópéldányában pécsi vonatkozású bejegyzéseket találtunk.³⁵ Almási Balogh Tihamér *Czigány Panna* című népszínművét 1885-ben Mészáros Kálmán együttese mutatta be, Lukácsy Sándor *A zsidó honvéd* című színművét pedig 1899-ben Somogyi Károly társulata

³⁰ Bayer József: A nemzeti játékszín története. I–II. Bp. 1887. I. 585–586., II. 100–111., 251–252. p.

³¹ Kardos Emília: A pécsi német sajtó és színészet története. Pécs, 1932. 67.; Márfi Attila: Pécs szabad királyi város német és magyar színjátszásának forrásai a Baranya megyei Levéltárban. 1849–1886. Bp. 1993. 35–36. p.

³² Hernády... i.m. 1960. i.m. 9. p., Márfi Attila: A neves színészdinasztiá megalapítója. Latabár Endre Pécsen, a reformkorban = Pécsi Szemle, 2000 tavasz, 40–47. p.

³³ Márfi... i.m. 1993. 38–45. p.

³⁴ Márfi Attila: A Kert utcában álló nyári színház. Búcsú a Mária utcai théátrumtól = Pécsi Szemle, 2000 nyár. 49–56. p.

³⁵ Jelzete MM 2518. A darab szerzőjeként egyébként Tinódi Lajos van feltüntetve. Ez azonban minden bizonnyal álnév, amely mögött Berczik Árpád rejtőzhet. A mű ellenben nem szerepel Berczik Árpád drámáinak ötkötetes gyűjteményében, s az ötödik kötethez csatolt bibliográfiában sincs nyoma. (Berczik Árpád színművei. I–V. Bp. 1912.) Mivel ezt az álnevet Toldy István is használta, további kutatás feladata a szerzőség tisztázása.

címszerepét, míg felesége, egyike a legbájosabb asszonyoknak, eljátszotta Melindát. Ünnepelte a pécsi társaság is, és szívesen szavalt ilyenkor meghitt társaságban részleteket Dante csudás *Divina comoediájából*, amikor legnagyobb meglepetésére társa lehetett Tausz Gyula, az akkor még fiatal bankárunk, akivel főlváltva mondhatta el az egyes fejezeteket.³⁷ Pécssett működött fiatal éveiben Vízvári Gyula (a komikus vénájú jellemszínész), Újházi Ede (akit társai egy híres szerepe alapján „Mesternek” szólítottak) és Pethes Imre (a jeles Shakespeare-színész és a korszak legjobb *Cyranója*). Pécsről indult Ramazetter Jolán (a könyvkereskedő és nyomdász leánya) és Baranyai (Ernster) Adél pályája, később Ernster Dezsőé, karrierje delén a New York-i Metropolitan vezető basszisztája, aki a pécsi Kalliwoda Olga énekművész és zenetanár tanítványa volt. Az is előfordult, hogy tekintélyes helybeli polgárok pécsi színésznőket vettek feleségül: a tekintélyes orvos, Jellasich István szívét Csurgay Adél énekesnő hódította meg, a kiváló nőgyógyász, György Ármin pedig Halász Ilonkával, a tehetséges naíval kötött házasságot.³⁸

A Színügyi Bizottság 1889-ben készítette el az új színházpalota építését szolgáló gyűjtési akció tervzetét. A város vezetése által kijelölt Szervező Bizottság pedig építési pályázatot írt ki, amelyet Steinhardt Antal és Lang Adolf nyert el. Az építési munkálatokat 1893-ban kezdték, s két év múlva, 1895. október 5-én megnyitotta kapuit a Pécsi Nemzeti Színház.³⁹ Az ünnepi nyitó előadáson Serly Lajos zenei kompozíciója, Huber Károly kórusműve, Verő György daljátéka és Dálnoki Lajos drámai szerzeménye mellett Váradi Antal *Ébredés* című egyfelvonásos prologusa került bemutatásra.

Az *Ébredés* öt képből s keretjából álló dramatizált szöveg. A keretjátékban a Költő allegorikus szereplőkkel, a Történelem, s az ezt kísérő Igazság, Bölcsesség és Hit megszemélyesített figuráival beszélget, melynek során öt élőképből, némajátékszerűen idéződnék fel a város történelmének fontos eseményei: Mór püspök feltételezett vértanúhalála, Nagy Lajos egyetemalapítása, a pécsi egyetemisták hősi halála a mohácsi csatában, a város török alóli felszabadulása és a könyvtárnak épületet emelő Szepesy Ignác kultúrapártolása. Végül feltűnik az új színház látképe, s ekkor a történelmi játék kosztümjeit viselő színészek a díszmagyarba öltözött Somogyi direktor vezetésével körülveszik a Költő alakját. A história a jelenben folytatódik, s mikor a direktor és a Költő kezét fog egymással, a közönség olyan színházszemély apoteózisának válik tanújává (és részesévé!), amely szerint a színház hivatása a nemzeti elkötelezettségű irodalom szolgálata s a maga eszközeivel való gazdagítása. Ez a színházfelfogás konzervatív jellegű, de a magyar századforduló idején még nem veszítette el aktualitását. Ennek az eszménynek a jegyében jött létre a Pécsi Nemzeti Színház.⁴⁰

Váradi Antal 1854-ben született Závodon, valójában a Závod és Tevel között álló malomban, ahonnan az apa korai halálát követően a harácsoló rokonság

³⁷ Lenkei Lajos: Negyven év Pécs életéből. Egy pécsi újságíró visszaemlékezései. Pécs, 1922. 158–159. p.

³⁸ Lenkei... i.m. 1922. 161. p.

³⁹ Márfi Attila: Az új színházpalota. A Pécsi Nemzeti Színház felépítése (1893–1895) = Pécsi Szemle 2001. nyár, 54–63. p.

⁴⁰ Váradi Antal: *Ébredés*. Drámai prologus egy felvonásban. A pécsi állandó színház megnyitására. Pécssett, Telegdi Ármin Könyvnyomdája, 1895.

kiúzta a csonka családot. Csak hosszas pereskedés után szolgáltatnak nekik igazságot. 1859-ben Pécsre költöztek. A tehetséges fiú a ciszterciták gimnáziumában tanult. Amikor 1870-ben Eötvös József kultuszminiszter Pécsre látogatott, az ifjúság nevében Váradi Antal köszöntötte a nagy író. Közben a Pécsi Napló színházi referense volt (innen ered a teátrum iránti elkötelezettsége), de már Tóth Kálmán is közölte versét Pesten. *Királygyilkos* című elbeszélésével elnyerte a Nemzeti Kaszinó díját. Érettségi után anyja – az irigy rokonság tiltakozása és haragja ellenére – a pesti bölcsészkarra küldte. Fájó szívvel búcsúzott kedves városától Havas Boldogasszony Havi hegyi búcsúján. De erről beszéljen ő maga: „Sokszor felgyalogoltam a Havi Boldogasszony templomához ott a Mecsek derekán. Valami nagy csapás elmúlásakor hálaadásból építették Pécs lakói, maguk hordván a meredek halomra a téglát és követ. Hajnali órákban gyönyörű onnan a kilátás, vagy késő alkonyatkor. Lenn a félkaréjban amfiteátrumszerűleg épült város, a zöld rétek, az átelleni hegyek, messze zöld erdőperemek és közel, a dombtetőtől jobbra a Tetytye, regényes romjaival, zúgó patakával és a sziklaélen egy komor kőkeresztrel, mely valami lehullott kispap szerencsétlenségének hirdető emléke volt. Sokszor felmentünk oda. Augusztus ötödikén van Havi Boldogasszony napja. Akkor nagy búcsú van a hegyen. Lengő zászlókkal, zúgó énekkel zarándokolnak föl ezren meg ezren. Sokszor mentünk föl velük én meg anyám [...] És róttuk a hegyi utat, hallgattuk a zengő zsolozsmát, a harangok ünnepélyes bűgását, az én tekintetem pedig a napsugárban szálló aranyos porszemeken túl a jövőbe nézett és kereste benn a vigasztalást. Vaskapcsok szorították össze szívemet. Elhagyom ezt a kedves helyet, ezt a várost, a melyhez ifjúságom minden öröme, bánata van forrva. A barátokat, a rokonokat és a nyugalmat.”⁴¹

A bölcsészkar mellett, ahol doktorátust és tanári diplomát szerzett (ekkoriban magyarosította a nevét Weberből Váradira), a színi tanodának is hallgatója lett. Itt nagy hatással volt rá az európai műveltségű Paulay Ede és a gyakorlati dramaturgiában járatos Szigeti József. Közben a Fővárosi Lapok és az Ellenőr munkatársa lett. A diploma megszerzése után középiskolai tanárként dolgozott. 1876-ban a Nemzeti Színház sikerrel vitte színre *Iskarióth* című drámáját. Amikor a szerkesztőségben Jókainak bemutatták, a nagy író e dráma jutalmául megölelte és homlokon csókolta az ifjú szerzőt. „Úgy éreztem, ez a pillanat az én írói felavatásom pillanata, és Kárpáthy Zoltán költője, a koszorús avatott fel íróvá” – írta erről Váradi. Még ebben az évben kinevezték a Nemzeti Színházhoz távozó Paulay helyére a színésztanoda tanárának. Sorra jelennek meg művei. A Nemzeti Színház dramaturgia, majd 1898-ban a tanoda (akkor már Színművészeti Akadémia) igazgatója lesz, e hivatalát 1908-ig, nyugdíjba vonulásáig betöltötte. 1907-től a Petőfi Társaság főtitkára. 1923-ban fejezte be dolgos életét. Szépen távozott: a Nemzeti Színház előtt holtan esett össze.⁴²

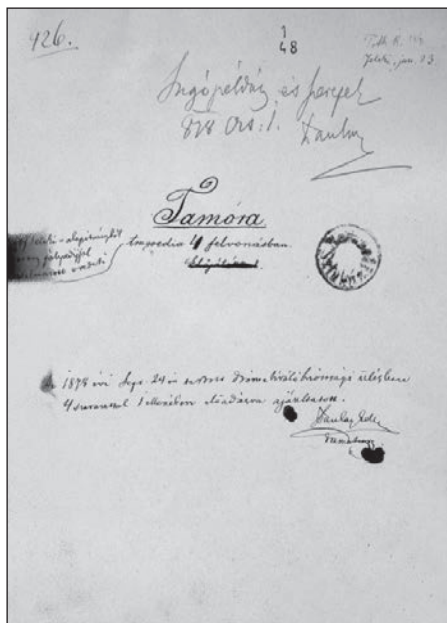
Több kötet verset publikált. Ezek a konzervatív líra átlagos színvonalán szó-

⁴¹ Váradi Antal: Ifjúságom. Bp. 1904. 98–99. p.

⁴² Péterfy Károly: Váradi Antal. Bp. 1928.; Mándi Mártha: Váradi Antal. Doktori értekezés. Bp. 1934. A pályarajzhoz felhasználtuk még Váradi Antal Emlékeim (Bp. 1904) és Följegyzések életem sorából (Bp. 1912) című önéletrajzi műveit.

Váradi Antal.

A Tamóra sűgőpéldányának címlapja
 Paulay Ede jegyzeteivel.
 (OSZK Színháztörténeti Tár. N.S.Z.T. 144.)

laltatják meg a sokszor megénekelte témákat: hazát, szerelmet, vallást, elmúlást. Két fontosabb regényében (*Festett világ*, 1892; *Hamis istenek*, 1893) szívtelen nők tönkre teszik a férfiakat. (A démoni nő a századforduló aktuális témája volt Wilde Saloméjától Wedekind Lulujáig.) Cikkeiben többször írt szeretett városáról, ahová vissza-visszatért (*Pécsi harangok*, *Pécsi emlék*, *Emlék*).

Ma úgy látszik, e munkáinál maradandóbb értékűek színháztörténeti tárgyú könyvei. (*Régi magyar színészvilág*, 1911; *Színészhistóriák*, 1922) Ezekben adomázó stílusban ismerteti meg olvasóit a magyar Thália hőseivel. Igaz, kissé bőbeszédű, az érdekesebb történeteket kétszer-háromszor is elmeséli, de a szemtanú eleven szemléletével és a jó tollú író olvasmányos stílusával kalauzolja hálás olvasóit ebben a színes, gazdag panteonban. „Váradi saját élményeit sikeresen ötvözte a 19. század romantikus színész-történeteivel [...] kötetiből széles olvasótábor ismerhette meg a magyar színjátszás történetének legérdekesebb, legmegrázóbb, leginkább elgondolkodtató pillanatait” – írja róla Gajdó Tamás.⁴³

Váradi elsősorban drámaírónak tartotta magát, s életművének gerincét valóban színművei alkotják. Dramaturgiai gondolkodása az újromantikus csoport képviselőivel rokonítja. Ez a drámai irányzat ellenhatás volt a Szigligeti-iskola józan és száraz színszerűségével szemben. Az újromantikusok a képzelet szárnyalását és a nyelvi fantázia ihlető erejét képviselték. A korábbi színdarabok nemzeti témaválasztásával szemben szívesebben alkottak tértől és időtől független mesevilágot, vagy

⁴³ Magyar színháztörténet 1873–1920. Szerkesztette: Gajdó Tamás. Bp. 2001. 807. p.

csupán külsőségekben, díszletekben és koloritban jelzett történelmi helyzetet. Váradi *Tamóra* című drámájának helyszínéről például annyit tudunk meg, hogy egy távoli tengerparton játszódik, ahol éjszakánként süt a Hold. Ennek következtében e színművek dialógusai csiszoltak ugyan, de egysíkúak, a szereplők mozgatója pedig többnyire megokolatlan. A konzervatív kritika nem rokonszenvezett az újromantikával. Beöthy Zsolt a jellemrajz következetlenségeit róta fel nekik, Gyulai Pál pedig e művek kozmopolita szellemét bírálta.⁴⁴ Azt is szemükre vetették, hogy a történelem eszméje helyett csupán a história színes díszletei érdekelték őket. Ez azonban helyzetükből adódott. A történelem tudata a krízisek, a „kizökent idő” válságkorszakaiban jelentkezik.⁴⁵ Ebből a szempontból a kiegyezés utáni békekorszak nem volt inspiráló jellegű. De valójában nem is a történelem érdekelte őket. Szerb Antal szerint e drámák alapeszméje: az eszményi szerelem diadala. „Az életben az ideál megtörik a realitáson – írta –, a színdarabban az igaz szerelem minden gátlás dacára diadalra jut: ez által a fikció által az újromantikus dráma kívül helyeződik a sorson, amint kívül helyeződik a téren és időn.”⁴⁶

Váradi Antal *Tamóra* című drámája, amelyet Galamb Sándor „fülledt, drámaiatlan nyelve” miatt bírált⁴⁷ (Péterfy Jenő pedig megszámlolta, hogy a harmadik felvonás közepéig huszonnégyszer fordul elő benne a „virág” szó), mint jeleztük, az Oxus partjainál, az Azovi-tenger közelebről meghatározatlan vidékén játszódik. A cselekmény centrumában egy deviáns szerelem áll, amely az érzelmekkel ellentétes csoportérdek tudomásul vétele után mégis eszményivé emelkedik, igaz, önmagát felszámolva. Deviáns érzelem, mert két szembenálló nép ádáz küzdelme közepette Dragon, a theozug király, és az ellenséges tíruszi nép királynője, Tamóra egymásba szeret (ugyan, kik voltak ezek a népek?), anélkül, hogy tisztában lennének egymás kilétével, vagyis az egyéni vágy keresztezi a közösségi korlátokat. Ám a valódi helyzetet felismerve Dragon megöli Tamórát, övele pedig mint árulóval hívei végeznek. „Két szívben gyökeret vert a szent virág, / Mely boldogságot rejt el bimbájában” – mondta volt a királynő, nem sejtve, hogy ezt a virágot vér fogja megszentelni. De ebből a vérből származik a theozug nép szabadsága. A drámát 1879-ben mutatta be a Nemzeti Színház Paulay Ede rendezésében, s még ez évben nyomtatásban is megjelent.⁴⁸ Kéziratos sűgőpéldányát és Paulay Ede rendezői példányát az Országos Széchényi Könyvtár Színháztörténeti Tára őrzi.⁴⁹ A drámából opera is készült Elbert Imre zenéjével. A mű líraisága e formában jobban érvényesült. 1879-ben még egy Váradi-bemutatóra is sor került: *Az eredendő bűn* című társadalmi dráma került színre.

Váradi az újromantikus játéktípuson belül sajátos színt képvisel. Dóczi Lajos nyelve költőibb, Rákosi Jenő figurái plasztikusabbak, de ő gazdagabb azoknál

⁴⁴ Szigligeti Edéről tartott emlékbeszédében negatív ellenpéldaként hozta szóba őket = Gyulai Pál: Emlékbeszédek. I-II. Bp. 1914. I. 157–158. p.

⁴⁵ Heller Ágnes: A mai történelmi regény. Bp. 2010. 28. p.

⁴⁶ Szerb Antal: A magyar újromantikus dráma = Sz. A.: Gondolatok a könyvtárban. Bp. 1946. 122–123. p.

⁴⁷ Galamb Sándor: A magyar dráma története 1867-től 1896-ig. I-II. Bp. 1937. I. 144–147. p.

⁴⁸ Váradi Antal: Tamóra. A gróf Teleky-alapítványból 100 arannyal jutalmazott eredeti tragédia négy felvonásban. Bp. 1879.

⁴⁹ Jelzetük: NSZT 144 és 144/1.

tónusokban, mert a románcos festésbe sötét árnyékokat, tragikus színeket kever. Az eszményi szerelem nála is diadalmaskodik, de ennek mindig nagy ára van, s ez az ár sokszor maga az élet. Kedves hősnőit, Charitást és Margit királynőt anyagi önfeláldozásuk után a kolostor örökös csendje várja. Ebből a szempontból igen tanulságos a *Rafael* című szomorújáték, amely 1894-ben jelent meg, s ugyanebben az évben a Nemzeti Színház is műsorra tűzte, s huszonkétszer játszották, ami szép sikernek számított.⁵⁰ A nagy festőt két nő szereti (ebből mindig baj szokott lenni): a tiszta, szeplőtlen Stella, a Madonna-kép modellje, és a szenvedélyes, démoni nő, a családjától elszökött, férfiruhát öltött urbinói fejedelemasszony, aki minden áron el akarja venni Rafaelt Stellától. Az ő végzetes intrikája alakítja a bonyodalmat. Megvádolja a festőt egyházi megrendelői előtt, az egyszerű származású Stellát szembe fordítja családjával, majd amikor mindez hiábavalónak bizonyul, saját öngyilkossága előtt lassan ölé szerrel megmérgezi a festőt. Ez a harmadik felvonásban történik, s így a negyedik felvonás elégikus utójáték Rafael haldoklásával. Erre Váradinak azért van szüksége, hogy a földi szenvedéllyel szemben halálon túli, égi szerelemként juttassa diadalra a Stellával kapcsolatos érzelmeket. A festő pártfogója, a rezonőr szerepét betöltő főpap, Barnabo így beszél erről Stellának (akinek már a neve is az égboltot idézi) megfogalmazva az újromantikus drámák legfőbb üzenetét:

*Leányom... Isten kertje: temető,
Az óriási alkotó – kinek
Mi oly parányi kis szemek vagyunk
Roppant kezében tartja életünket.
S a nagy kertész a temető-kert néma
Rögét sir-barázdákra szántja fel
És szíveket hint s folyton vet belé...
Azok kikelnek egykor, égbe nőnek
És ottan nyitják szent virágaik,
S minden kihalhat, minden szem kiveszhet,
Csak egy, mi halhatatlan s ott is él:
Az ég legszebb virága: a szerelem!⁵¹*

Várad Antal a maga újromantikus ihletét igyekezett összehangolni a milleniumi időszak historizáló szemléletével. *Charitas* című drámája 1892-ben akadémiai Koczán-díjat kapott, s 1898-ban megjelent a Magyar Történeti Színműtár IV. köteteként.⁵² A színdarab a 11. századi magyar história regényes eseménysorából, a trónját vesztő Salamon-király köré fűződő krónikás anyagból meríti témáját. Ezt a tárgyat korábban a jezsuita Illei János, a színész Komlóssy Ferenc és Czakó Zsigmond, a magyar romantikus dráma jeles képviselője is feldolgozta. (Czakó

⁵⁰ Várad Antal: *Rafael*. Bp. 1894.

⁵¹ Várad... i.m. 1894. 100–101. p.

⁵² Várad Antal: *Charitas*. Történeti szomorújáték három felvonásban. Bp. 1898. A drámát a Nemzeti Színház 1894-ben mutatta be.

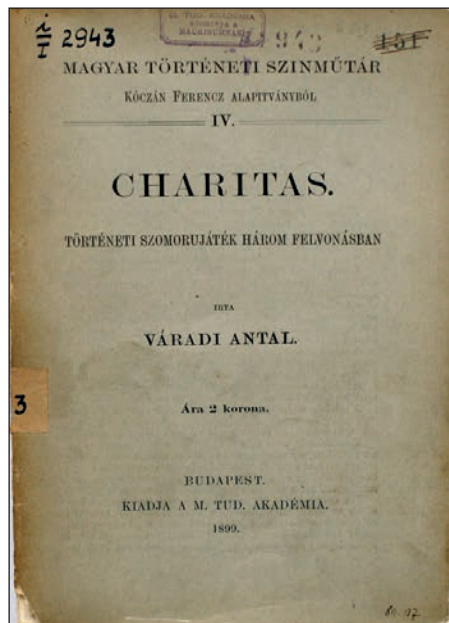
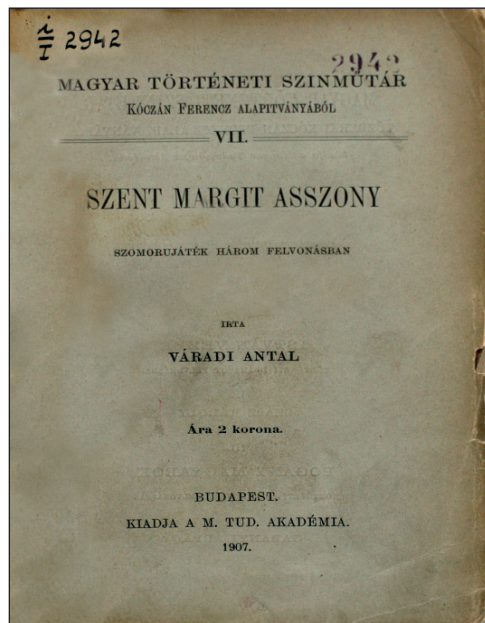
Szent László és kora című színművében, amely legközelebb áll Váradi munkájához, szintén fontos szerepet játszik Charitas, bár másként beállítva.) Az epikus történet a mogyoródi csata idején kezdődik, amikor az ország függetlenségét védelmező László döntő győzelmet arat a német segítséggel küzdő Salamon felett. Az első felvonás színhelye egy zárdatemplom (miközben a színpad mögött zajlik a csata), s Charitas, Salamon eltaszított kedvese éppen apácafogadalmára készül, ám amikor a legyőzött, magalázott és mindenki által elhagyott Salamon megjelenik, Charitas vele tart, hogy önfeláldozó szerelmével pótolja Salamon számára az elveszített hatalmat. Ez azonban a trón mániákusa: bujdosó szőrcsuhája alatt titokban vértet hord, és karddal készül a hatalom visszaszerzésére. Ebből a cselekményvázlatból is kitűnik, hogy a mű főhőse, címével ellentétben, a dramaturgiára nézve és – a romantikus külsőségek által eléggé háttérbe szorított lelki folyamatok ábrázolás szempontjából is – Salamon. Ő áll a drámai szerkezet középpontjában, vele kapcsolatosak a szereplők különböző érzelmekkel telített, ám alig változó viszonyai. A hűtlen feleség, Zsófia démoni ármányának, a besenyő Zerina szertelen indulatának és Charitas (a dráma szimbolikája szerint a ragadozó ölyvekkel szemben a fehér galamb) őrangyali szerelmének egyaránt Salamon a tárgya. A harmadik felvonás színhelye Veglia, ahol a besenyőkkel szövetséges – erkölcsileg mélyre süllyedve is tragikus sorsú – Salamon utoljára próbál László király fölé kerekedni, de ezúttal is kudarcot vall. Sebesülten haldokolva Lászlót és a világot átkozza. Csak a fehér galamb tart ki mellette, az ő imája kíséri Salamont a halálba. Azután Charitas, mint már a dráma kezdetekor, de ezúttal végleges elhatározással Mater Assunta elé térdel: „Anyám... a földhöz többé nem köt semmi... / Fogadd kolostorod örök csendjébe / Haláláig vezeklő lányodat.”⁵³ Az önmagába visszahajló szerkezet tudatos építkezésre vall, ám, mint Galamb Sándor megállapította: „A darab inkább színpadi képek együttese, mint igaz dráma.”⁵⁴

A *Szent Margit asszony* 1897-ben nyerte el a történelmi színművek pályadíját. 1907-ben jelent meg a Magyar Történelmi Színműtár VII. darabjaként.⁵⁵ A tatárjárás idején játszódik. Tárgyának felfogása kétségkívül drámaibb, mint a *Charitas* epikus jelenetfűzére. Az első felvonásban feszültséggel teli szituáció, drámai alaphelyzet jön létre. Margit bevallja, hogy a kun királyfit, Edömért szereti, s a kunokkal való szövetséget az ország védelme szempontjából fontosnak tekintő Béla király barátsággal, leendő vejeként köszönti a derék leventét. Ez a fordulat viszont kiváltja az idegengyűlölő magyar urak, kivált a szintén Margit kezére pályázó Csanád vezér haragját. Az expozíció dinamikus jelenetei tehát valódi konfliktust ígérnek, amikor Margit váratlan, és a dramaturgiai építményt meggyengítő elhatározásra jut: lemond szerelméről, hogy elejét vegye a belháborúval fenyegető viszálynak. A közelgő tatár veszedelemről hírt adó Julián barát beszámolója és belső egységre intő szavai után a királylány lépése érthető ugyan, de dramaturgiai szempontból indokolatlan, mert a továbbiakra nézve nincs semmi eredménye. Sőt, Csanád vérszemet kap, s a kiéleződő ellentét a kun király és katonái lemészárlásához vezet. Itt

⁵³ Váradi... i.m. 1898. 176. p.

⁵⁴ Galamb... i.m. 1937. II. 141. p.

⁵⁵ Váradi Antal: *Szent Margit asszony*. Szomorújáték három felvonásban. Bp. 1907.

Váradi Antal két drámájának címlapja

azonban már teljesen különvlik a történet logikája és a dramaturgia követelménye. A szerelmét ismét bevalló Margit ugyan magához hívja, s ezzel megmenti Edömért, aki azonban a királylány lépését utólag a kunok elleni cselszövény részének véli. És lelkifurdalás gyötri, mert szerelme megakadályozta abban, hogy népének segítségére legyen. Ennek következtében harcosaival átáll a tatárokhoz. Az ifjú lelki tusája érthető, csak hogy téves helyzetértelmezésből következik. Margit valóban szereti őt, s nem tudott a véres leszámolás tervéről. El kell ismerni, hogy itt a szerző lelki átalakulás ábrázolására tesz kísérletet, de ha alaposabban megvizsgáljuk, nem az emberi benső fokozatos átalakulását látjuk, hanem lényegében logikai művelet megy végbe szemünk előtt. Margitot az átszellemülő lemondás és a szerelmes lángolás ellentétes pólusai között átmenetek nélkül látjuk csapongani. A logika elbírja ezt, a pszichológia kevésbé, a dramaturgia pedig végképp nem tűri. A harmadik felvonás az emelkedett retorikával és a drámai jambusokat színező rímekkel együtt is csak szervesen utójáték. Kiderülnek a dolgok, a tatárjárás is lezajlik, visszatér a teljesen passzív IV. Béla, akit a váratlanul felbukkanó Edömérnek kell megmenteni (hiába, nagy formátumú királyt nálunk csak Katona József tudott addig megformálni), de a Nyulak szigete immár a szerelmesek végső búcsújának színhelye. A holtak árnyéka örökre elválasztja őket.

Az expozíció feszültséggel teli szituációjára és a belőle fakadó lelki krízisre szerves dráma is épülhetett volna, a következő bonyodalomépítést azonban akadályozta az egyébként hatásos romantikus díszletezés. Margit pontosan reflektál érzelmi krízisére – „kettőnk szive közt / Van egy istenség... Neve: köteles-

A függönyök két heveder vonja föl. - A
 magyar cimrei elős, melyet két Cherné
 Lán, áll a Történelem. Történelem, amely - a
 az elős lép egy, avőtől az accord után, meg
 meg e - spókat - két sarkonál járul, föl:
 Történelem (Nellgyi Aranka):
 Történelem a mult sűrű fátogat,
 Amelgen véi a láng világot át.
 Dúgva csapott rajt a meg elem.
 En láttam őket: a Történelem!
 Képfelé hízott szívem a agyud,
 Ig márt maradt, möve itt vagonok
 E világot a régi, régi álok:
 Testvériség, melyet borongva látok.
 E sorsos meg, s onnan kettőre vit a
 Szám fenéje: egymást meg nem eitel!
 Egyszerre véi, Árpád nempeleke
 Nem jár spókat hozan, eji bére,

3
 Hoztam a sarkonál a függönyök
 két heveder vonja föl a két Cherné
 Lán, áll a Történelem. Történelem, amely - a
 az elős lép egy, avőtől az accord után, meg
 meg e - spókat - két sarkonál járul, föl:
 Történelem (Nellgyi Aranka):
 Történelem a mult sűrű fátogat,
 Amelgen véi a láng világot át.
 Dúgva csapott rajt a meg elem.
 En láttam őket: a Történelem!
 Képfelé hízott szívem a agyud,
 Ig márt maradt, möve itt vagonok
 E világot a régi, régi álok:
 Testvériség, melyet borongva látok.
 E sorsos meg, s onnan kettőre vit a
 Szám fenéje: egymást meg nem eitel!
 Egyszerre véi, Árpád nempeleke
 Nem jár spókat hozan, eji bére,

Váradi Antal Történelem c. versének kézirata a Szent Margit Asszony kéziratos példányához csatolva.
 (OSZK Színháztörténeti Tár. N.SZ.SZ. 174/3.)

ség, / S oltári lángja: fájó áldozat⁵⁶ – de ez csupán színpadias effektusokhoz vezet. Az egyik jelenetben például hol magához öleli, hol pedig eltaszítja Edömért, amit egy jó színésznő meghatóan el tud játszani, de nincs jól megírva. Váradi akkor van elemében, ha romantikus színezésre van lehetősége. Margit belső konfliktusánál ezért izgalmasabb a kun Abigél szenvedélyes rajongása az őt csupán eszközül használó Csanád iránt. Nagy tirádája a második felvonásban a drámai dikció egyik csúcspontja.⁵⁷ Edömér lelki tusája is érdeklődést kelthetne, ha valós helyzetértelmezésen alapulna. Szólama nyelvi szempontból mégis magasan szárnyal: „Hazug angyal, – fekete lilium, / Te bűnös szent, – te kárhozott üdvösség, – / Lelkem csapása, – átkom... mindenem...” – vallja kedveséről. Emelkedett beszédének ellentétes érzelmektől fűtött retorikája részben kárpótolja a mű olvasóit a dramaturgiai buktatókért. De ez inkább líra, olykor nagyon szép líra, semmint dráma. Galamb Sándor helyesen ítélte, amikor a „lírai stílusnak egyik legkövetkezetesebb, már sokszor túlzásba hajló képviselőjének” nevezte Váradit.⁵⁸ Végül egy adalék a *Szent Margit asszony* utóéletéhez. Az OSZK Színháztörténeti Tárában a dráma 208 lapra terjedő kéziratos, bekötött példányához három különálló lapon csatolva rábukkantunk Váradi Antal *Történelem* című versének autográf kéziratára. A költemény kései mű, amelyben a költő a nemzet tragikus sorsfordulatára reflektál. Minden bizonnyal előadásra készült, egy színjáték részeként, mert a szö-

⁵⁶ Váradi... i.m. 1907. 79. p.

⁵⁷ Váradi... i.m. 1907. 117. p.

⁵⁸ Galamb... i.m. 1937. l. 84. p.

veget szcenikai jellegű instrukció vezet be, s a kéziraton a vers címe után Hettyei Aranka neve szerepel, aki 1914-től a Nemzeti Színház tragikája volt.⁵⁹

A magyar história ihlette még Váradi Antal *A szent korona*, *Buda ébredése* és *Histriók Budán* című alkalomra készült színdarabjait, valamint *A hun utódokat*, amely a két királyfi, Csaba és Aladár ellentétéről szól. A szerelmi motiváció (a két fiú vonzalma a görög Polydora iránt) itt is meghatározó szerepet tölt be. *A királylány tündérregéje* és *Az úttörők* (ez a magyar színészet százados évfordulójára íródott) szintén alkalmi darab. Váradi, mint látjuk, szorgalmas, termékeny szerző volt. Még népszínművel is kísérletezett (*A rongyházias*). *A Démon* kortárs témájú rémdráma. *A kecskebanki fürdőn* című bohózatot szatirikus hangnem jellemzi.

Váradit a bibliai történetek is vonzották. A pályáján mérföldkönek számító Iskarioth (amelyért Jókai, mint említettük, homlokon csókolta) szerelmi motívummal is magyarázza Júdás árulását: kedvese, Magdolna elfordult tőle, és eszményi rajongással a Mesterhez csatlakozott. Ezért sokan bírálták a szerzőt. Szigligeti Edének viszont annyira tetszett a dráma – amelynek kétségkívül figyelemre méltó dramaturgiai megoldása, hogy a tulajdonképpeni főhős, Jézus nem jelenik meg a színen –, hogy még a műről hűvösen beszámoló Arany Lászlóval szemben is védelmezte, ami egyébként azt igazolja, hogy Szigligeti, a róla terjesztett hírekkel ellentétben, egyáltalán nem akadályozta a színpadról másként gondolkodó új szerzők érvényesülését, ha tehetséget látott bennük. A bemutató nagy siker volt. A függöny legördülése után a kihívásoknak nem akart vége szakadni, de az ifjú szerzőt leginkább mégis az tette boldoggá, hogy édesanyja egy földszinti zárt-székben a boldogságtól könnyezve örülhetett fia sikerének. Magdolna szerepét Jászai Mari alakította, Iskarioth pedig a legendás hősszínész, Nagy Imre volt. A művet a Nemzeti Színházban harminchétszer adták elő. *A Mózes, a Jehova követe* (1877) – Váradi dramaturgiájára jellemzően – szintén a szerelmi motívumot állítja előtérbe: Mózes szerelmes a fáraó leányába, s emiatt átmenetileg hivatásához is hűtlenné válik. (A darabot Kolozsvárott mutatták be látványos effektusokkal.⁶⁰) A témakörhöz tartozik még a *Krisztus az alvilágban* című drámai költemény.

Említettük már, hogy Váradi Antal az újromantikus iskolán belül – a románc és a tragikum társításával – sajátos, egyéni hangot képvisel. Erre, más vonatkozásban már Szerb Antal is felfigyelt Váradi kései bohókás mesejátéka, a *Pipi hercegnő* kapcsán. „Mindvégig erősen ironikus hangnemben folyik le a darab – írja már hivatkozott tanulmánya egyik jegyzetében – itt-ott igen szellemes ötletekkel parodizálva éppen a mesedramát és az operettet. Ez az ironikus szellem határozottan elválasztja fentebb tárgyalt mesedramáink csoportjától, melyekből az írónia teljesen hiányzott.”⁶¹

Szerb Antal megfigyelése is igazolja, hogy Váradi Antal életművének kritikai megismerése és mérlegre tétele szükséges és fontos, nem csupán pécsi viszonylatban.

⁵⁹ Jelzete: N. Sz. Sz. 174/3.

⁶⁰ Galamb... i.m. 1937. I. 84–87. p.

⁶¹ Szerb... i.m. 1946. 163. p.

BOROS LÁSZLÓ

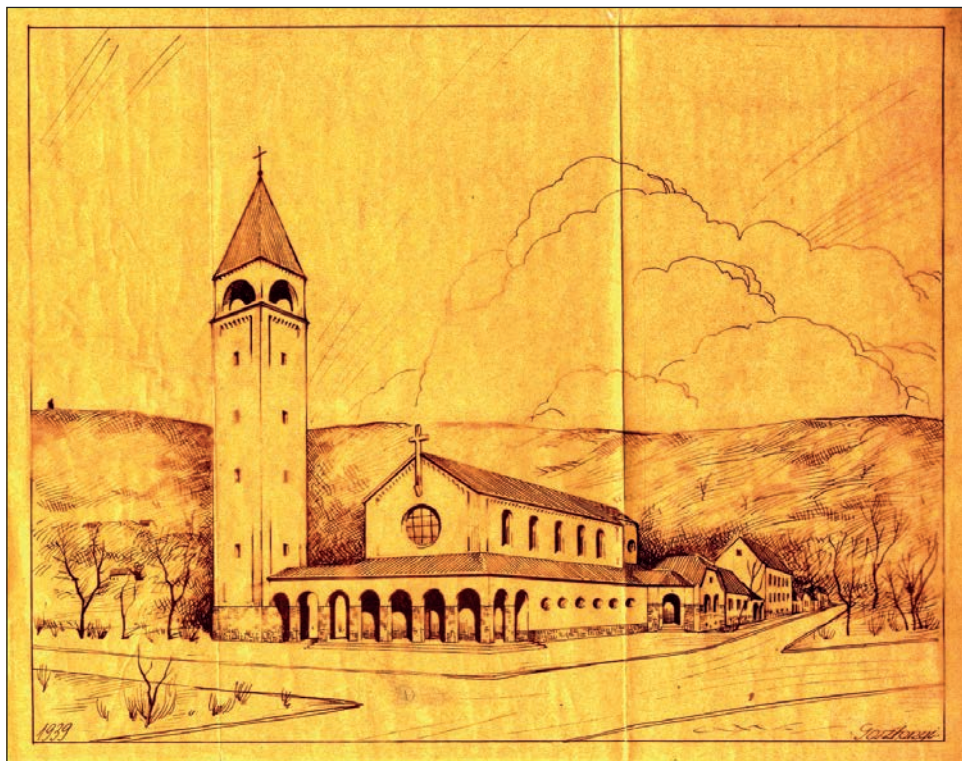
A SZENT ISTVÁN-TEPLOM

A bányászat városfejlesztő hatása következtében kialakult építkezés színvonalát a betelepített munkásság otthoni lakáskörülményei jelentős mértékben befolyásolták. A nagy többségében külföldről, a nálunk fejlettebb országokból, Ausztriából, Galíciából, Szászországból, Csehországból érkező munkaerő számára épült lakások legalább olyan színvonalú komforttal kellett épüljenek, mint amilyeneket otthonukban megszoktak. A bányaművelés városfejlesztő tényezői elsősorban ipari szakágazatok különböző területeit érintette, de a telepszerű építkezés a keleti városrészben Pécsbányatelep, Cassián-telep, Ullmann-telep, Újhegy kiépítését eredményezte, ahol a lakosság mindennemű ellátását biztosító szolgáltatóipar is kialakult. A szénvagyon nagyobb részét birtokló vagy bérlő, és a bányaművelést fejlesztő Első Dunagőzhajózási Társaság e peremkerületekben az óvodától a temetőig az élet minden igényét kielégítő intézményi rendszert alakított ki. A kórház, sportpályák, kultúrházak sorában templomok is épültek az egyes kolóniák körzetében. Az Ullmann-(Erzsébet) telep munkás lakóházainak építése a mai Székely utcában, 1902-től kezdődött. Középületeket Pécsbányatelep közelsége miatt nem létesítettek. Az 1929-ben Pilch Andor tervei alapján létesült Bártfa utcai iskola, valamint a telep lakóinak lelki szükségleteit szolgáló templom nem a DGT kebelén belül, hanem a Budai külvárosi egyházközség elhatározásából, a hívek jelentős hozzájárulásával, a város és a püspökség anyagi támogatásával épült.¹

Az Erzsébet-telepi templom építésének gondolata 1935-ben Bója János nyugállományban levő bányásztól származott. A lakosság körében a templom iránti igény a Bója által gyűjtött aláírások számából is nyilvánvalóvá vált. Szentmiséket, ideiglenes jelleggel, a telepi iskolában tartottak volna. Az ügyben Timár Károly, az iskola igazgatója 1937 elején, kihallgatáson jelent meg Virág Ferenc megyéspüspöknél, aki célszerűbb megoldásként egy kápolna építésének lehetőségét vetette fel. A mintegy öt évig tartó gyűjtés és adományok mellett iskolai színelőadások is gyarapították az építkezéshez szükséges anyagi erőt. További pénzügyi segítség reményében Timár Károly és Szieberth Róbert iskolaigazgatók felkeresték a DGT pécsi igazgatóságát, amely az adomány átutalása mellett a pécsi Ágoston téri egyházközség javára 600 négyszögöl területet is átíratott. Ezzel a templom helyének kérdése is eldőlt.

A leendő templom környékének beépítése is egyre nagyobb területre terjedt. Esztergár Lajos polgármester kezdeményezésére az akkori elnevezés szerinti Horthy-telep kiépülése is megkezdődött. A tervezett 500-ból 1941-re 100 ház épült a Sarló, a Tündér, a Vadász, és részben a Torda, a Bokor és a Pósa Lajos utcában. A népesség gyarapodásával a Bártfa utcai iskola tanulólétszáma is ugrásszerűen megnőtt. A tanulók és idősek számára az addig legközelebbi, az Ágoston téri templom megközelítésének nehézségei egy új templom építését

¹ Pílkhoffer Mónika: Bányászat és építészet Pécsen a 19–20. században. Pécs, 2008. 41. , 86. p., valamint Historia Parochiae. Lapszám nélkül. (Továbbiakban H.P.)

Gosztonyi Gyula látványterve

tették szükségszerűvé. Annál is inkább, mert a háború következtében a legkülönbözőbb helyekről érkező adományok, és a gyűjtésekből származó 21 ezer pengőtt meghaladó összeg értékvesztéssel fenyegetett.

A templom tervezési munkáira Visy Zoltánt kérték fel. Váratlan halála következtében, a Budai külvárosi egyházközség megbízása alapján, a feladatot 1938-ban Gosztonyi Gyula, az egyházi uradalom főmérnöke díjtalanul látta el.² A terveket a Központi Egyházművészeti Hivatal vizsgálta felül, és azokat alkalmasnak találta. A 800 fő befogadására alkalmas ó-román stílusú háromhajós, különálló toronnyal építendő templom terveinek kivitelezését Cserny Károly építőmesterre bízták. Az 1943. február 20-án tartott előzetes helyszíni tárgyaláson a Budai külvárosi egyházközség részéről Gosztonyi Gyula, Dulánszky Jenő építész-mérnök, és Esztergár Lajos polgármester képviseletében Papp Jenő műszaki tanácsos volt jelen.³ Az akkor még laza beépítésű környék földszintes épületei megfelelő megjelenést biztosítottak az eredetileg toronnyal tervezett templom számára, amelyet a még nem létező Bányász utca hiányában, a Hársfa és a Bártfa (korábban Maros) utca által alkotott saroktelekre szántak. A bizottság, március 1-jén tartott ülésének jegyzőkönyvében foglaltak szerint, úgy hatá-

² Mendöl Zsuzsanna: Dr. Gosztonyi Gyula (1904–1962) építész és Pécs = Műemlékvédelem 1962. 1. szám 13. p.,

³ BML Pécs város műszaki ügyosztályának iratai F-7-60399-1943

A templom déli homlokzata

rozott, hogy a beadványi tervek előzőkben megtörtént tüzetes felülvizsgálata után, az építkezés ellen észrevételt nem tesz.

Ezzel az építkezés elől minden adminisztratív akadály elhárult. A templom alapkövének ünnepélyes megszentelését és elhelyezését a Szent Jobb megtalálásának ünnepén, 1943. május 30-án, Virág Ferenc megyéspüspök végezte.⁴ Az építési munkálatok 1943-ban kezdődtek, és 1944. július 2-án a templom már felszentelésre készen állott. Az ünnepélyes főpásztori szentmisét légiriadó szakította félbe.⁵

Az épület leírása

A nyeregtetővel épült templom észak-déli tájolású helyzetében a Hársfa utcai oldalra néző déli homlokzat nyújtja a legváltozatosabb felületet. Árkádíves bejárati kiképzése nyolc lépcsővel a járdaszint fölé emelkedik, ezért kissé alulnézetből kedvező megjelenést kölcsönöz az ívsor fölött emelkedő kerekablakos, kereszttel ékített oromzat számára. Az épület három hajóval, bejárati előcsarnokkal, félkörben záruló szentéllyel épült. A háború miatt az épülethez tervezett árkádos nyaktaggal csatlakozó torony felépítése elmaradt. A mellékhajók a szentély vonalában vakon végződnek.

⁴ Dunántúl, 1943. június 1.

⁵ H.P. Jegyzőkönyv, amely készült Pécsen, 1944. július 2-án, az Erzsébet-telepi Szent István-templom dedicatioja alkalmával.

A szentély

Folytatásukban a sekrestye, illetve a szentély ellenkező oldalán eredetileg kápolna, a jelenlegi raktár létesült, amelyek a mellékhajók külső falsíkjánál szélesebben folytatódnak és álapszisokkal egészülnek ki. A templom alaprajza az ókeresztény bazilikaszervezetet idézi. A keskeny mellékhajók félteteje a déli homlokzat bejárati előcsarnoka felett azonos magasságban és méretben folytatódik.

Oldalhomlokzatain hat-hat kerek ablak nyílik, egy-egy a bejárat két oldalán tekint a gyóntatószobába, illetve a kórusfeljáró lépcsőterébe. Szintén kerek ablakok láthatók a sekrestye, az ellenoldali raktárhelyiség és a szentély két oldalán. Az épület sima, vakolt felületén a főhajó megvilágítását a déli homlokzaton rózsaaablakra emlékeztető, valamint a kelet-nyugati főfalakat a magasban áttörő öt íves záródású ablak látja el. A tervrajzok tanúsága szerint a torony, a bejárati előcsarnok vonalában, nyugat felé további két ívből álló nyaktaggal csatlakozott volna az épülethez. A toronysüveg csúcsáig mért magassága elérte a középhajóéna kétszeresét. Magasra húzott terméskőlábazata fölött a saroklizénák a harangemelet párkányáig futnak. A köztes falmezőben, függőleges irányban egymást követő négy, téglalap alakú kis világítóablak nyílik a lépcsőházba. A diadalkapukra emlékeztető tágas ívű koronázószint a torony törzsénél keskenyebben folytatódik. Keskeny ereszpárkánya fölött magas, egyszerű gúlasisak helyezkedik el a keresztel. A tervek közül a korábbi,

A középhajó

perspektivikus változaton a főhajó koronapárkányát és a déli homlokzat tetővonalát, valamint a torony főpárkányát ívsoros fríz díszítette volna, amely díszítőelem a sík-ábrázolású későbbi homlokzati rajzon és a megvalósult épületen már nem szerepel.

A templom formarendjében is nyomon követhető, hogy a kísérletező korszakok után az építészek gyakran visszanyúltak az antik tradíció folyamatosságát fenntartó formákhoz. A 18. századi klasszicizmus a tisztább, egységesebb formakincset alkalmazta, a 19. század historizmusa viszont a reneszánsz atlaszok, kariatidák szerepeltetésével a barokk portikusokkal együtt jelenítette meg az építészet korábbi stílus- és formaelemeit. A millennium és az első világháború közötti két évtized az eklektikába és a szecesszióba illesztett motívumvilágát a geometrizáló homlokzatalakítást, a színes felületek terjedését a letisztultabb formák megjelenése követte. Mindezekkel szemben a 20. század elején életre kelt szemlélet a puritán és száraz homlokzat- és tömegformálást hirdette meg, amellyel a belső téralakításra kívánta terelni a figyelmet.⁶ Így a stukkó, a téglá, a terrakotta, a festett kerámiadíszek és a sgraffito divatját a visszafogott felületképzés térfoglalása váltotta fel. Eme homlokzati redukcióra irányuló törekvés a Szent István-templom építészeti jellegében is felfedezhető, amely a terveken szereplő toronytól elte-

⁶ Moravánszky Ákos: *Építészet az osztrák–magyar monarchiában*. Budapest, 1988. 179. p.

A szentélymennyezet

kintve, lényegében a római kor bazilikáinak összképi megjelenését is jellemezte. Gosztonyi Gyula Bártfa utcai temploma és homlokzatai, a harmincas évekre általánossá váló, díszítés nélküli, egyetemes érvényű művészeti értékrendet képviselte. A templom külső megjelenése a hozzá illő belső formarend egyszerűségében egészül egységes alkotássá. Háromhajós szerkezetét kívül-belül sima, illetve a nyugati mellékhajó síkjából a Jézus Szíve-oltárnak helyet adó, az eredeti terveken is szereplő kiszögellés kivételével, tagolatlan falfelületek jellemzik.

A belső tér változatosságát a vállkövek nélküli sima lefutású hajóválasztó ívek ritmusában találjuk meg, amely a szentélyapszis öblének ívében jut nyugvópontra. Az alacsony apszisnak keretet adó záróelem lényegében a hajó és a szentély határán szokásos széles ívnyílású diadalív mélységi ismételése. A főhajó fából készült, a falakra merőlegesen osztott síkmennyezete áttekinthetővé teszi a teret. Távoli nézőpontból tekintve, a hajóéval ellentétben, a szentélyfödém hosszirányban tagoltnak látszik. Ezzel a megoldással a tervező a szentély mélységének látszatát kívánta növelni, amely megoldás más idő- és térdimenzióban a barokk térnövelő illúzióját idézi emlékezetünkbe. A diadalívhez közelítve azonban a szentély festett famennyezetének bonyolultabb gerendaosztása is feltárul, ami által a tekintetet, a távlatérzet helyett, a mennyezetfestés látványa ragadja meg. A karzat mellvédje egyenes vonalban zárul. Íveket alkotó támaszelemei a hajóválasztó ívekhez igazodnak, azoknak derékszögben folytatódó ismétlődései. A belső összkép megnyugtató egyszerűsége nem hagy vizsgálódásra váró részleteket. A főhajó ívvel záródó magasan elhelyezett ablakai elegendő fénnel látják el a funkciójának tökéletesen megfelelő, első látásra áttekinthető belső teret.

A Szent István-templom Gosztonyi Gyula utolsó, befejezetlenül maradt munkája, egy ígéretes építészeti korszak képviselője, amelyet a II. világháború akadályozott meg teljes kibontakozásában. Ő maga a két világháború közötti nehéz politikai és gazdasági időszak jeles építészgárdájának tagja, akik a felületeképzés egyszerűsítése mellett a célszerűséget, a korszerű anyag és technika alkalmazásával, az új szemléletű tér- és tömegformálás szolgálatába állították.

Berendezés, festmények, szobrok

Közvetlenül a háború utáni helyzet egyáltalán nem volt kedvező a templom felszerelésének gyarapítására. Berendezését részletekben, adódó alkalmanként tudták beszerezni, s ebben a körülményben is nagyjából jótékonysági adományok jelentették a szükséges felszerelés forrásait. Az eredeti fő- és mellékoltárokat a jezsuita atyák jóvoltából a Pius-templomból szállították. A főoltáron Szécsi Antal Szent István-szobra állott, amely a Zsolnay család ajándékeként, a templom titulusának meghatározásában is szerepet játszott. A liturgikus tér átrendezésekor a diadalív bal oldalánál helyezték el. A mázas kerámiából készült alkotás szent királyunkat térdelő helyzetben, a korona-felajánlás pozíciójában ábrázolja. A mű, akár a templom többi szobra is, a Zsolnay gyárban készült.⁷

Az 1945 februárjában megrendelt tölgyfapadokat Szabó Antal asztalosmester három hónap alatt elkészítette. Oldallapjuk fejezetét körbe foglalt egyenlőszárú sugaras kereszt faragványa díszíti. Ugyanekkor készült a templom gyóntatószéke is, amely átalakításakor a jelenleginek alapjául szolgált. Március hónapban a templomépítő bizottság a Szentsír részére korpuszt vásárolt a Zsolnay gyártól. Ugyancsak a nyugati mellékhajó szentélyközeli zárófalán, itt másodlagos beépítésben, színes kerámia embléma-kompozíció látható, amely Szűz Máriát az újszülött Jézussal, angyalokkal ábrázolja.

A május eleji litánia keretében történt a templom új Szent Antal-szobrának megáldása. A féltérdén álló szent a térdére helyezett nyitott könyvön tartja a gyermek Jézust. Szent Antal figyelme a gyermek helyett a könyvre irányul. A kompozíció ekként való megjelenítése a könyv tartalmi kivetülését a látomás szintjére emeli. A szoborral kapcsolatos szertartást a ferences házfőnök, P. Jagiczka Juvenal végezte.⁸ A jobb mellékhajó déli végében a Szent Antal szobor párjaként, jobbáiban magasra tartott kereszttel Kapisztrán Szent János alakja áll. Kettejük között üveg alatt Szent Ferenc modern felfogásban készült vonalrajzú ábrázolása helyezkedik el. Az Amerikából származó képet Barcza Tivadar c. apát, volt plébános ajándékozta a templomnak. A mellékhajó ellenkező, szentély felőli végében Szent Borbála gránátalma és boggyófürtös aranyozott keretbe foglalt olajfestménye csaknem az egész falfelületet elfedi. Ez a Pécsbányatelepi templom Szent Borbála-oltárán elhelyezett festmény másolata. Az eredetit Victor Müller bécsi festő Palma di Vecchio műve alapján festette 1896 körül.⁹

⁷ Szécsi Antal szobrász (*1856 †1904) nagyrészt épületszobrokat, oltárokat, síremlékeket készített. Legismertebb műve a budapesti Baross-szobor. A Bártfa utcai templom Szent István-szobrának másodpéldánya az ordacsehi templom sekrestyéjében volt az 1980-as évekig. Innen Gál Sándor plébános, püspöki tanácsos, jelenlegi helyére, a veszprémi Egyházművészeti Gyűjteménybe helyeztette.

⁸ Tekintettel a pénz értéktelenségére, a Szent Antal-szobor ellenértékéért a bányászcsaládok közül többen is a bányától járó zsírfejadagjuk részét ajánlották fel a Zsolnay gyárban készült szoborért, amelyet 25 kg sertészsírért vásároltak meg a gyártól. HP

⁹ Protocollum Rerum Memorabilium erectae die 1-a Octobris 1861 Parochiae S. Floriani in Colonia. 60. p.

Szécsi Antal: Felajánlás

A Historia Parochiae ugyancsak májusi beruházásként tartja számon azt az öt és félmillió adópengőt kitevő költséget, amelyet a Kisfaludi Stróbl Zsigmond mázas pyrogránit keresztelőkútjáért fizettek a Zsolnay gyárnak.¹⁰

1945 novemberében a Budai Külvárosi Asszonyszövetség megrendelésére elkészült Gebauer Ernőnek a szentélyapszist kitöltő freskója. A kompozíció középpontjában a templom névadója, Szent István, a korona-felajánlás jelenetében a Magyarok Nagyasszonyának a gyermek Jézussal ábrázolt alakjával szerepelt. A jelenettől jobbra sokgyermekes család csoportja, a templom mögötti dombon a legrégebb pécsi templomok, a székesegyház, a Mindenszentek temploma és a Havihegyi kápolna volt felismerhető. Balról bányászcsalád, bányászok, a háttérben aknatorony állott. A freskót a templom 1968-ban történt kifestésekor lemeszelték. 1945 márciusában Őry Ede a szentély és a hajó fa mennyezetének díszítőfestését készítette. A szentély gerendákkal osztott deszkafelületén magyaros motívumokkal egészalakos angyalok, a hajó harántgerendáin Δ és Ω betűk, valamint Nap- és életfa-motívumok, virágok díszítőfestése látható. A keresztút falba épített stációképei, Gebauer freskójával egyidejűleg, Apáti Abt Sándor és Mack Lajos műveiként, a Zsolnay gyárban készültek. Ugyanekkor készült el a bal hajó kiszögellésében elhelyezett mellékoltárra

¹⁰ A keresztelőkút első példánya egy Sopron melletti plébániatemplom számára készült. A Bártfa utcai Szent István templomban ennek másodpéldánya áll, amelyet megvételeig a gyár raktárában őriztek.

Johan Hugó: Szent István király

a Jézus Szíve-szobor is.¹¹ Az oltárt a régi főoltárból alakították Szentsír-oltárrá, benne helyezték el a Zsolnay gyártól származó halott Krisztus korpuzát.

Az egyházközség anyagi erejét az 1949. augusztus 20-án bokrétaünnepét tartó plébánia épületének befejezése kötötte le.¹² Ennek következtében a berendezést és a műalkotások számát, művészi értéket hordozó újabb művel 1953-ig nem gyarapították. Ez évben állították fel a munkások védőszentjének, Szent Józsefnek ismeretlen mestertől való gipsz szobrát, amelyet addig a zárdától kölcsonbe kapott példánnyal helyettesítettek.

1968-ban alakítják ki a három lépcsővel emelt új liturgikus teret. A szembeismisítő oltárt a régiből alakítják át, a tabernákulumot a falba süllyeszti. Szent István kerámiaszobrát és az ismeretlen mestertől való fehér porcelán Magyarok Nagyasszonya-szobrot a szentélyből a diadalív elé helyezik. A szentélyapszis közepére került a ma is ott látható feszület. Készítője a mecseknádasdi illetőségű Amrein Ferenc volt. A berendezés kiegészítésére 1972-ben elkészül a szembeismisítő oltár lábazati keresztje és az ambó. Ebben az esztendőben a szentély faburkolatát és dobogóját s a két kredenciát készítik el, s a következő újévi szentmisére már a szentély öblét követő íves paddal és a trónszékkel is gyarapodott a berendezés. Ezeket, valamint az év

¹¹ HP 1945-46-os évek.

¹² A plébánia épületének terveit Márcz Mátyas építész elképzelése alapján Tepes József építész készítette. Ugyanakkor elhelyezték a torony alapkövét is, ami a templom eredeti terveinek megfelelően, az épület teljes befejezésének szándékára utal.

folyamán felállított újabb és végleges szembemiséző oltárt és ambót Timár György történész, egykori kővágószőlősi plébános tervei alapján Rácz József asztalosmester készítette. Az egyszerű vonalvezetésű masszív oltár menzájának két márványos lapja között gyémántmetszésű mezők sorakoznak. Trapéz alakzatban helyezkedő lábazata stabilitást biztosít a fa erezetét is láttató építménynek. A szentély berendezésének végső szakaszában, 1976-ban, a dobogó parkettázása zajlik, miközben a falba épített tabernákulum fölött elhelyezik a település bányász jellegére utaló jelennyel, bányászlámpával készült örökmécses. A szentély két ablakát ólomkeretes, mozaikbetétes színes ablakokra cserélik, a főhomlokzat kerek ablakába Szent István király mozaik-mellképét illesztik, amelyek Johan Hugó festőművész korábbi alkotásai. Az ablakok a Szent Mór kollégium kápolnáját díszítették az államosítás előtt. A következő évben két újabb mozaikablak beépítésére került sor, amelyek az előbbiekkal azonos sorsot vészeltek át az Ágoston téri plébánia padlásán. Az egyik Szent Mórt, a másik Árpádházi Szent Erzsébetet ábrázolja. 1979-ben a templom többi ablakát Szent Lászlót, Boldog Kingát, a Szent Jobbot, Szent Imrét, Benedek, és Zorard-András remete-szenteket, Árpádházi Boldog Jolántát ábrázoló, a Mór kápolna részben töréskárt szenvedett, majd kijavított ablakaira cserélték. Valamennyit Johan Hugó alkotta 1938-ban.¹³

A hajó első csillárját a Zsolnay-család adta megőrzésre a templomnak, amelyet visszaszolgáltatása után, 1967-ben, a papnevelő intézet kápolnájából kapott világítótestre cseréltek. Később mégis a Zsolnay-féle csillár mellett döntöttek, amely a székesegyház lusztereinek felépítésére emlékeztet. A függesztőszárból eredő pálcák a náduszos elágazási pontok után három-három ágban folytatódnak a bronzból készült, kis négyzetekkel lyuggatott abroncskoronáig, amelynek külső felszínén helyezkednek el a virágszirmokra helyezett égőfoglalatok. A köztés mezőkben egy-egy eozinmázás kerámiával kitöltött, ötvösmunkával készült áttört kartus helyezkedik el.

Az orgona két manuális Angster-mű. Eredetileg a Tanítóképző Intézet második orgonájaként készült 1934-ben. Még ez évben ugyanoda egy másik orgonát készít a gyár.¹⁴ Ezért az előbbi az irgalmas nővérek által vezetett Matessa árvaház kápolnájának adták, ahonnan az államosításkor szállították jelenlegi helyére.¹⁵ Stach Mihály, szintén az államosítás következtében elpusztult Angster-gyár nagy tapasztalattal rendelkező üzemvezetője már itt javította 1952-ben. Stach, az egyházmegyei orgonaüzem létrejöttével tevékenykedhetett tovább szeretett szakmájában, ahol Fülöp Géza és Zakariás János voltak segítői. 1973-tól, nyugállományba vonulása után az üzem vezetését Zakariás János vette át. A templom orgonájának teljes felújítására 1976-ban került sor. Eredetileg 1093/1934 opusként két manuállal, hét változattal épült. Jelenlegi állapotában 24 regiszterrel látja el feladatát. Kezdetben az orgonamotort a kórus alatti raktárhelyiségben, a je-

¹³ Johan Pécssett a Szent Ágoston-templom, a Szent Mihály temetőkápolna, a Belvárosi-templom számára Szeheo Lili tervei alapján, a Sopianae söröző számára festett színes üvegablakokat.

¹⁴ Az orgonát a rajta feltüntetett opus-szám alapján azonosítottuk. Angster József: Angster. A pécsi orgonagyár és a család története. Pécs, 1993. 181. p.

¹⁵ Ferenc karmelita atya szíves szóbeli közlése.

lenlegi gyóntatószobában helyezték el, ahonnan Fülöp Géza 1979-ben a kórusra építette át. 1985-ben ugyanő végezte az orgona tisztítását is. Az orgonakarzat feljárója az üvegezett bejárati előtér jobboldalán nyílik. Az átellenben berendezett gyóntatószoba a hajó felől közelíthető meg.

A templom felszerelése

1954-ig a templomnak harangja nem volt. Megvásárlására ebben az évben kezdődött a gyűjtőakció, amelynek eredményeképpen a Szlezák Rafael műhelyéből rendelt Szent István-harang ünnepélyes felszentelését Szilveszter napján meg is tarthatták. Torony hiányában a keleti mellékhajóhoz állított vasszerkezetes haranglábra emelték. 1979-ben az állványt megújították, s a harangozóállást zártták, a mellékhajóból elérhetővé alakították.

Az egyházi ruhák beszerzésére főként adományokból befolyt pénzekből nyílt lehetőség. A már meglévő készlet bővítésére kazulát, albát és egy 1928-ban kiadott missálét vásároltak Zsolnay Margittól, aki e misekellékeket megvételre ajánlotta. A felszerelés bővítését a szükség is sürgette, továbbá az a körülmény, hogy 1971-ben Cserháti József megyéspüspök a Bártfa utcai lelkésziséget plébániai rangra emelte.¹⁶ Ennek egyik valószínű következményeként 1975-ben kiépítették a templom elektromos fűtését. 1976–79 között került sor a templom korábban megkettőzött ablaküvegeinek kicserélésére. Az általános felújítás végeztével az épületet Cserháti püspök a templom búcsúnapján áldotta meg 1979-ben. Ajándékozás következtében a miseszervelvények egy aranyozott áldoztató tálcával gyarapodtak, és újabb miseruhával bővítette a ruhatárát egy hívő 1984-ben. Ez évben a templom teteje is megújult. Lécezésének cseréjét követően cserép helyett műemlékpalával fedték. 1984-ben elkészült a keresztelési tabernákulum. Ajtaján a keresztelési jelenetet ábrázoló intarzia Steiner Antal tanár alkotása, aki a tabernákulum búzakalászos, szőlőfürtös-leveles ajtaját, és a gyóntatószobában látható Patrona Hungariae szárnyasoltár módján kialakított lapos-domborművű képegyüttest is faragta. A szentélyből nyíló egykori oldalkápolna, majd hittanterem, jelenleg másodsekrestye ablakába üvegmozaikot készített Pohly János plébános 1988-ban, s a következő év gyarapodását az új húsvéti gyertyatartó elkészítése jelentette.

A Szent István-templom 1993-ban történt villamos felújításával az épület gyarapításának, korszerűsítésének egy jelentős korszaka lezárult. A háborús körülményekben kezdődött építkezés és a templom berendezése csak lassú ütemben folyhatott, vagy ami a tornyot illeti, be sem fejeződött. A szomszédos iskolával együtt, mint a bányász település egyik központi épülete, maga köré vonzotta, kedvező irányban befolyásolta az Erzsébet-telep kiépülését. A plébániavezetés a kezdetektől, a lelki gondozáson túl, a nemzeti és helyi jellegű ünnepélyek, hazai és külföldi kirándulások szervezésével, egyenként és összességében is, a közösség lelki és kulturális felemelkedését szolgálja. Mindezt nyújtja a plébánia az egykori egyházközség utódai számára viszonzásként, a nehéz időkben épült templomukért hozott sok-sok önzetlen áldozatért.

¹⁶ H.P. 1971. évi események.

Széchenyi tér. Felavatták 2011. augusztus 21-én.

Árpádtető. Felavatták 2011. augusztus 21-én.

BARONEK JENŐ

A 121 ÉVES MECSEK EGYESÜLET

1851-ben írta a városról Fényes Elek Magyarország geográfiai szótára című művében: „Pécs igen régi nevezetes királyi város Baranya megyében a szőlőkkel, gesztenyés, bikkes és tölgyes erdővel koszorúzott Mecsekhegy déli oldalán [...] a lakosok jövedelmében kútfeje a bortermesztés, mely szép fekvésű szőlőhegyen igen becses fejr és vörös borral fizet.” Pécssett már az 1880-as években voltak próbálkozások turistaegylet létrehozására. 1884-ben Fekete Mihály tiszti főügyész, Maléter Rudolf ügyvéd, dr. Schaurek Bódog jogakadémiai tanár, Blum Gyula és

Sándor Kálmán próbálkozása még nem járt sikerrel. A szervezést 1890 tavaszán Vaszary Gyula városi rendőrkapitány indította el. Kezdeményezésére gyűltek össze Dischka Győző főreáliskolai igazgató szobájában Békefi Remig történész, akadémikus, Bolgár Kálmán ügyvéd, újságíró, dr. Gerecze Péter tanár, Szuly János ügyvéd, és elhatározták az egyesület mielőbbi megalakítását. Rövidesen Kiss József tanár és Németh Béla ügyvéd is bekapcsolódott a munkába. A helyi újságok hasábjain ismertették az alakulandó egyesület célját és feladatait. Létrehozásának másik szempontja az egészséges életmódra nevelés volt. „Aki saját, s a jövő nemzedék testi épségével komolyan törődik, aki a statisztikai adatok elrémítő tükréből látja a jövőt: az meg fog bennünket érteni, az tudja, hogy a testedző sportok bármelyikét is nem szabad kicsinyelnünk, az tudja, hogy a turistaságnak mi a becse, s az a kibontott zászló alá áll.” Az egyesület alapszabályának első változatát is közölte a Pécs című újság. „Pécs városának és legközelebbi környékének járható utakkal összekötése, főképp fasorok és ültetvények előállítása, fenntartása. A város és képviselőtestületének tudtával és beleegyezésével magánjövedelemiből fasorokat, ültetvényeket, padokat, jelzőtáblákat s esetleg épületeket állít elő, [...] vagyis szépíteni a várost és a környékét s fejleszteni a turista irányt.” Requinyi Géza új alapszabály-tervezettel jelentkezett, amely lényegében az előzőket tartalmazta, de kitért arra is, hogy „az egyesület tagja lehet minden tisztességes férfi és nő, hatóság, intézet és társaság. (...) Az egyesület minden tisztviselője hivatalát tiszteletből viseli.” A szervezés eredményes volt, és 1891. április 30-án a pécsi Nemzeti Casinóban Bánffay Simon pécsi közjegyző, ideiglenes elnök vezetésével megtartotta alakuló közgyűlését a Mecsek Egyesület. A megalakuláskor a taglétszám 162 fő volt. Megválasztották a tisztségviselőket. Elnök Kardos Kálmán, Baranya vármegye és Pécs szab. kir. város főispánja, alelnök Bánffay Simon közjegyző és Zsolnay Vilmos gyáros, igazgató Vaszary Gyula rendőrkapitány, titkár Kiss József főreáliskolai tanár, a pénztáros Stern Károly ügyvéd lett. Ezen kívül húsztagú választmányt hoztak létre, amelyben volt polgármester, iskolaigazgató, tanár, újságíró, ügyvéd, kereskedő, gyáros, pap, mérnök,

orvos. A második választmányi ülésen elhatározták, hogy egyesületi jelvényt készítenek. A Pécsi Figyelő így írta le a jelvényt: „A jelvény alakja azonos a M.K.E. (Magyar Kárpát Egyesület) jelvényének alakjával. Csokorban végződő tojásdad alakú sárga fémszalag veszi körül a kék zománccal bevont középhrészt, amelyen a

Kados Kálmán

Reéh György

Doronicum Nendtvichi virágja (a növény helyes elnevezése kaukázusi zergevirág, Doronicum caucasicum) van elhelyezve. A szalagon a Mecsek Egyesület, a csokorban Pécs 1891 olvasható. A jelvény sárga és kék színei városunk színeinek felelnek meg, s csinos alakjával bizonyára közkedelménynek fog örvideni a tagok között.” Az egyesület feltehetően legelső hivatalos levelét 1891. június 3-án Bánffy Simon írta Suha Rezső erdésznek, hogy a Mecsek Egyesület „programjához híven elhatározta, hogy szép vidékünk festői és kirándulásra alkalmas pontjaihoz vezető utakat a kirándulások megkönnyítése céljából jelölésekkel fogja ellátni”, egyúttal felkérte ezen feladatok elvégzésére. Az első évben kb. 25 km utat jelölt ki a Jakabhegyre, a Kistrétre, a Kantavárhoz, a Mélyvölgybe és Mánfára. A fiatal egyesületet a város közönsége nagy szimpátiával fogadta és segítette. A joghallgatók táncestélyt rendeztek, és 101 forintot adtak át. 1892. május 15-én, alig egy évvel a megalakulás után ünnepélyes körülmények között megnyitották az első sétautat a Mecseken, a parkerdőben. Bánffy Simon, az egyesület alelnöke avat-

István kilátó

Zsongorkő

ta fel „vagy 600 főt számláló intelligens kiránduló társaság jelenlétében. A társaságot az út kezdetén fölállított diadalkapu előtt cigányzenekar várta, s a főlavató beszéd után Hamedli fényképész lefotografálta a társaságot. Innét a kirándulók az új úton, a Dömörkapuig és a még nem jó karban levő völgyi úton a Tettyére mentek.” Az új sétaút az egyesület elnökének tiszteletére a Kardos Kálmán turistaút nevet kapta. Az egyesületi közgyűlés jegyzőkönyvében ez olvasható: „1026 m hosszú 160 cm széles kőalappal készült szerpentin út, mely a Kálváriahegyi (katonai térkép szerint: Krumplivölgyi) kőbányánál kezdődve a városi faiskolánál ér véget.” A sétaút mentén és a végén padokat helyeztek el. A kényelmes út elkészülte után „ez évben több látogatója volt a hegyvidéknek, mint az út elkészülte előtt 10 év alatt összesen.” 1892. július 3-án a Jakab-hegyen átadták az Istvánkilátót. A kilátót Szeifritz István pécsi kanonokról nevezték el, akinek az adományából építették. Ugyanebben az évben a Zsongorkőnél vaskorlátot szereltek fel, amely azóta is a helyén áll. Az új utak elkészültének hírére az ország más turistaegyesületei is meglátogatták a várost és környékét. Az első kirándulók a Magyar Turista Egylet budapesti csoportja volt. Két napig tartott a túra. Abaligeten és Magyarürögben jártak, majd Pécssett néztek körül, meglátogatták a Zsolnay-gyárat és a szénbányát. Erről az eseményről az 1892-es egyesületi évkönyv így emlékezett meg: „E kirándulás, mely tudunkkal első ízben hozott idegen turista társaságot városunkba, talán ezáltal bevonatik az induló idegenforgalomba.”

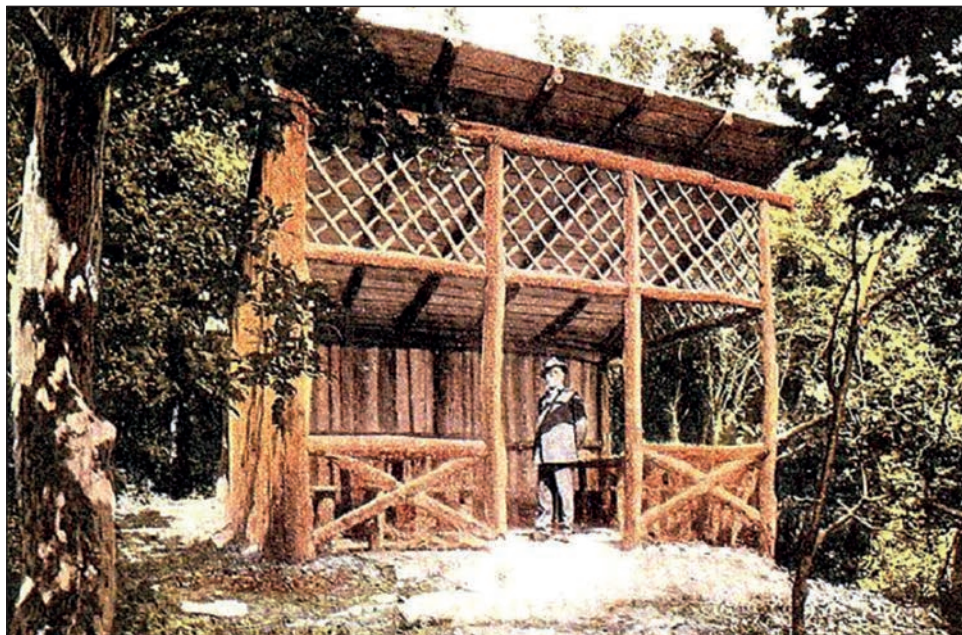
A Jakab-hegyi romok

1892-ben kilátót építettek a Zengőn, a munkát Tretyánszky László közalapítványi főerdész irányította. Az egyesületet segítették a város polgárai és intézményei: Dulánszky Nándor püspök és a Pécsi Takarékpénztár 100–100 Ft örökös tagdíjat fizettek, a Nemzeti Casinó helyiséget adott a gyűlésekre, Schönherr Mihály, a Nádor Szálló tulajdonosa hivatalos helyiséget biztosított. A Kardos út felső részén Lakits Gyula építési tervei alapján egy kisebb menedékházat, korabeli szóhasználatlaltal élve pavilont építettek. 1893. május 27-én mutatta be az egyesületnek a menedékház tervdrajzát, és december közepére már fel is építették. Az 1894. évi közgyűlésen így minősítették: „Lakits Gyula műépítész jó ízlését dicséri az épület, csinos és szolid.” 1894-től hideg ételeket, sört és bort árusítottak az ide betérő turistáknak. 1893-ban volt az egyesület első nagy külföldi túrája az Al-Dunához. Tizenötven vettek részt rajta, közöttük egy nő is. Az útvonal: Pécs–Mohács–Belgrád–Oravica–Orsova–Herkulesfürdő–Temesvár–Szeged–Pécs volt. Hajóval, vonattal, kocsival és gyalog tették meg az utat. 1894-ben Pécsen rendezték a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Vándorgyűlését. A programot a Mecsek Egyesület szervezte és bonyolította. A találkozóra ideiglenes kilátót építettek a Tubesen. Az egyesület támogatásával a Jakab-hegyen ebben az évben régészeti ásatásokat folytatott Juhász László ügyvéd. Az itt előkerült anyag képezte a később létrehozott Pécs Városi Múzeum anyagát. Az ásatás eredményeit a Baranya megye és Pécs város régészete című kötetben adták közre. A Bánffay út első kanyarjában felállítottak egy Mária-képet, amely a mai állatkert kerítésének nyu-

Kardos úti menedékház

gati oldalánál található. A képet Scholtz Gyula pécsi sörgyáros ajánlotta fel az egyesületnek (Gyula-pihenő). A képet Graits Endre pécsi festő készítette 1900-ban és Troll Ferenc körmenet keretében szentelte fel. Kilátó épült a Bertalan-sziklán 1901-ben, melyet 1911-ben a Hamerli testvérek édesanyjuk emlékére átépítettek, azóta Flóra-pihenő a neve. A Szigriszt-keresztet a Misina-tetőre vezető út mentén Szigriszt Lajos 1903-ban állította. A Kantavári menedékházat 1903. augusztus 15-én avatták, és elhatározták a Kantavári forrás foglalását, amely őszre el is készült. Miután a Mecsek majd minden szép pontját megközelíthetővé tették, a figyelem a Tettye felé fordult. Elkészítették a Tettye rendezési tervét. A felújításhoz szükséges pénzt a Tettyén rendezett népünnepélyekkel óhajtották előteremteni. Reéh György városi tanácsos kettőt is rendezett, aki a Mecsek Egyesület alapító tagja és 1903-1921-ig az egyesület igazgatója volt. 1905. augusztus 21-én Pécs törvényhatósága a mecseki sétányokat, környező erdőrészeket parkerdőnek nyilvánította. A parkerdő területe 380 katasztrális hold. Új turistaút építését kezdték el. A Szaniszló út a Balog Károly úttól a Tettyére vezet és 122 lépcsőben végződik. 1905. szeptember 5-én avatták fel a turistapihenőt. Ez volt a Mecsek első épített turistapihenője. Az Irma utat három hónap alatt készítette el Szlopák Rezső vállalkozó. Ez lett a Mecsek egyik legszebb sétaútja. Idős korára való tekintettel 1905-ben Kardos Kálmán főispán lemondott az elnökségről, Balog Károlyt, a pécsi királyi ítélőtábla elnökét választották meg helyette, aki nagy energiával dolgozott az egyesületi élet fellendítésén. A Barlangkutató Osztály az Abaligeti

Kantavári menedékház

barlangban őslénytani kutatásokat végzett. Húsvétra látogathatóvá tették a barlangot. 1906-ban, a nyár folyamán ismét megtartották a szokásos tettyei ünnepeket. Ekkor nyitották meg a tettyei mésztufa-barlangot, amelybe mesterséges világítást vezettek be. 1907-ben a Mecsek Egyesület a Pécsi Országos Vásár szervező bizottságának aktív tagja volt. Felkészítették a Mecseket a turisták fogadására. Az útjelzéseket felújították, menedékházat új felszereléssel látták el. 1908-ban elkészült Károlyi Emil által tervezett a város főterén felállítandó meteorológiai pavilon. A Francia emlékhöz vezető új turistautat építettek a szoboravatás idejére. 1908. szeptember 13-án avatták a Misinai kilátót. A torony 18 méter magas, és 88 lépcső vezetett a tetejére. A toronyban lévő Zsolnay majolikát Zsolnay Miklós ajándékozta. 1909-ben 44 m²-es lakást építettek a toronyhoz. 1927-ben két szobával és egy terasszal bővítették az építményt. 1929-ben irányjelző táblákat szereltek fel az erkélyen és a torony mellett. A Nagy-Tubesen 1910 nyarán elkészült az építmény, tervezője Rauch János, kivitelezője Mischl József építőmester volt. A János-kilátó tetejére 1918-tól lépcsőt építettek. 1912. március 31-vel sikerült elérni az 1903 óta a Közép-Mecseken levő lőtér megszüntetését. Az eddig a város közvetlen közelében levő katonai gyakorlóteret Patacstól északra, a körtvélyesi magaslatra helyezték át. 1930-ban a Pécsi Rotary Club a Mecsek Egyesület közlegő 40 éves jubileumának alkalmából egy 3,5 km hosszú körsétutatót építtetett, a Rotary utat. Az út a két Tubes-csúcsot járja körül. A Pécsi Rotary Club 1998-ban a klub megalakulásának jubileumára emlékkövet állított. 1931. szeptember 15-én

Irma út

avatták a dömörkapui turistaházat, Nendtvich Andor polgármester mondott ünnepi beszédet, aki 1922–1946-ig volt az egyesület elnöke. A házat 1933-ban nevezték el Nendtvich Andor menedékháznak. 1934-ben Kiss Józsefet örökös tiszteletbeli elnöknek választották. 1934-ben a Mecsek Egyesület elsőként a magyarországi turistaegyesületek közül Természetvédelmi Osztályt alakított. Elnök: Reuter Camilló, titkár: Horvát Adolf Olivér, munkájuk nyomán vált Baranya első hatóságilag védett növényévé a Nagyharsány közelében termő magyar kikerics. 1936-ban meghalt Kiss József. 1940-ben több száz madáretetőt állítottak fel a városi parkerdőben. 1941-ben elkészült az 1378 kötetes könyvtár és 668 dokumentumból álló térképtár katalógizálása. 1942-ben megalakult a Fényképészeti Osztály, elnök Vadász István. Hogy némi pénzhez jussanak, a hivatali helységeiket megosztották a Dunántúli Erdészeti Egyesülettel és az Országos Természetvédelmi Tanács helyi bizottságával. 1943-ban elhatározták, hogy minden év júniusában „Mecsek Napot” tartanak – örömtüzeket gyűjtenek a Misinán, a Jakabhegyen, a Zengőn és a Tenkes-hegyen. 1944-ben fokozatosan áttértek a számozott útjelzésről a színjelzésre, bár gondot okozott a festék beszerzése. A Nyugati-Mecsekben 34 jelzett út, a Keleti-Mecsekben 22 jelzett út volt. 1945-ben jelent meg utoljára az egyesület évkönyve. Az egyesületet a Nemzeti Sportbizottság feloszlatta, és a Természetbarátok Turista Egyesületének adta át, és Mecsek Osztályként működött tovább. 1946-ban Nendtvich Andor idős korára tekintettel lemondott elnöki tisztségéről: „Egyesületünk ismét fel fog virágozni, mert a Mecsek Egyesület eszméi, céljai örök életűek.” 1948-ban meghatározták a követke-

Kőlyuki-barlang

ző évi rendes közgyűlés időpontját. Ezt 1949. február 15-én tartották volna. Ezután nincs több bejegyzés a jegyzőkönyvben. Ezek szerint ekkor még nem ismerték a Belügyminisztérium 1948. október 22. napján kelt 502.146/1948.IV.3. BM. sz. rendeletét, amellyel feloszlatta a Mecsek Egyesületet. Idézet a rendeletből: „Ezért a fent említett egyesületnek törlését az egyesületekről vezetett nyilvántartásból ezennel elrendelem.” Háromévi bizonytalanság után osztoztak a többi egyesület sorsában. 58 évi működés után megszűnt létezni a Mecsek Egyesület. 1948-as megszűnést követően burkolt formában, más néven élte sajátos életét. Dr. Oppe Sándor megalakította a Mecseki Fotóklubot, amelynek keretében a tagok együtt kirándultak, járták a Mecseket, fotóztak, tisztították a forrásokat, gondozták az épített turistapihenőket. Ilyen formában működött az egyesület az újjáalakulásig.

1993. április 30-án tíz pécsi polgár alapító közgyűlésre gyűlt össze a József Attila u. 10-ben, a Baranya Megyei Bíróság kis tanácstermében. Dr. Fekete Bálintnak, a Megyei Bíróság elnökének segítségével már szinte kész alapszabállyal álltak elő a szervezők. Ezt a megjelent alapító tagok: Bachmann Zoltán építész, Balázs Dezső bankigazgató, dr. Fekete Bálint, B. Horváth Csilla muzeológus, Kovács Szabó János híradás-technikus, dr. Lénárd László orvosprofesszor, dr. Papp Tivadar erdőmérnök, dr. Páva Zsolt alpolgármester, dr. Perczel Rita közjegyző és Somogyvári Imre bányamérnök, kisebb változtatásokkal elfogadták. Az egyesület öttagú választmányt hozott létre. Az egyesület elnöke Somogyvári Imre, titkára Kovács Szabó János lett. Az újjáalakult egyesület első közgyűlést 1993. szeptem-

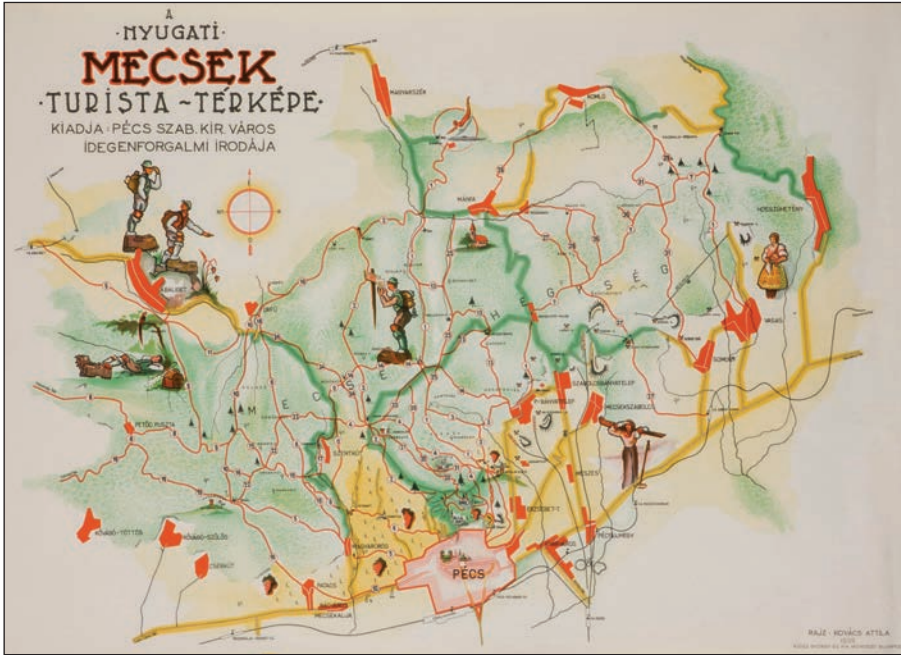
Kiss József-kilátó

ber 20-án, a városháza nagytermében tartotta, számos érdeklődő jelenlétében. Elindultak az „Ötörai beszélgetések.” 1994. áprilisában a Szivárvány Gyermekeházban rendezett, „A Mecsek múltja és jövője” című nagyszabású kiállítással lépett az egyesület a város közönsége elé. Több előadás is elhangzott, mint például „A Mecsek régészeti emlékei”, „A Mecsek természetvédelme”, „A barlangkutatás és a természetjárók élete” címmel. Megalakult a Természetvédelmi Osztály Hor-

Kiss József

vát Adolf Olivér vezetésével. Fórumot rendezett az egyesület a Mecseki parkerdő jövője címmel. 1995-ben fórumot rendeztek a városházán a Pécssett megszőnő szénbányászat után maradt tájsebek eltüntetésének lehetőségeiről. Február 17-től március 30-ig a Hotel Kikeletben emlékkiállításon mutatták be Nendtvich Andor egykori polgármester, és a Mecsek Egyesület 25 éven keresztül volt elnökének életét és munkásságát. Az 1996-ban tartott tisztújító közgyűlésen az el-

nők ismét Somogyvári Imre lett, alelnök Ódor Imre, titkár Kovács Szabó János. Befejezték az Aranyeső-forrás felújítását a Balokány-ligetben. 1997-ben megjelent az újjáalakult egyesület évkönyve, mely 1993–97 összevont számként látott napvilágot Baronek Jenő szerkesztésében. A régi egyesületi kiadvány folyamatosságát biztosítva jogutódjaként az 55. sorszámot kapta. A kiadvány tartalmazza az újjáalakulás óta végzett munkát. Azóta minden évben az egyesülethez méltó évkönyv jelenik meg. 2001-ben lejárt a vezetőség megbízatása, az új elnök Somosi László, a PannonPower Rt. vezérigazgatója, titkár Bóday Miklós, a Mecseki Bányavagyon-hasznosító Rt. munkatársa lett. 2003-ban a Vörös-hegyen a Cinke-tanya helyén emlékkövet állítottak a négy barát tiszteletére. A Pécsbánya-telepi Ezeréves gesztenyefa helyén emlékkövet állítottak és gesztenyefát is ültettek. A hely nem csak a gesztenyefa miatt fontos, hanem a túrák kiindulópontja és befejezése volt sok évtizeden keresztül a telken lévő vendéglő. 2007-ben emlékkövet állítottak Horvát Adolf Olivér örökös tiszteletbeli elnök emlékére. 2009-ben az egyesület segítségével újjáépítették a Fekete-Tisza forrását. 2011. február 2-án tisztújítás következett: elnöknek választotta a tagság dr. Páva Zsoltot, Pécs város

Fekete Tisza forrása

polgármesterét, aki egyik alapítója az újjáalakult egyesületnek. Ismét a város első számú vezetője az elnök, mely új fejezetet nyit az egyesület történetében. A 120 év hosszú idő, talán két emberöltő, de az egyesület életében munkával telt el, Pécs város és a Mecsek érdekében, az idelátogatók és a város polgárai számára.

SCHWEITZER GÁBOR

NŐI DOLGOK – FÉRFI DOLGOK
A POLGÁRI ÉLETMÓD ARATÓ JENŐ SZEMÉVEL

Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárának gyöngyszemei közé tartozik *Arató Jenő: A polgárember élete tegnap és ma* című 1969-ben befejezett, összességében mintegy 240 sűrű gépelt oldal terjedelmű munkája, amely a pécsi helytörténet iránt érdeklődőkön kívül a szélesebb olvasóközönség figyelmére is számot tarthat.¹ A szerzőt, Arató (Neusiedler) Jenőt (*1891 Nagykanizsa, †1979 Budapest) – az egykori pécsi törvényszéki-, majd táblabíró – aligha szükséges bemutatni, hiszen az elmúlt évek óta életének, illetve irodalmi működésének egyre több részlete vált ismertté. Ily módon visszaemlékezéseinek is jó néhány fejezete jelent meg Márfi Attila gondozásában, a Pécsi Szemlében,² ugyanakkor az emlékiratok bőséges képanyaggal illusztrált családi példánya az I. világháborús naplóval együtt már a világhálón is hozzáférhető.³ Szinte kiapadhatatlan forrást jelent a további kutatások számára hat évtizeden keresztül vezetett, közel 15 000 gépelt oldal terjedelmű naplója is. Arató Jenő három helyen – Pécssett, Nagykanizsán, illetve Budapesten – őrzött irodalmi hagyatékát további kéziratok gazdagítják, miként a polgári életmódot a maga nemében egyedülállóan bemutató feldolgozás is.

A kézirat műfaját illetően Arató Jenő a bevezetőben visszafogottan fogalmazott: „... ez a kis munka sem szépirodalmi, sem tudományos igényekkel nem lép fel. Nem egyéb, mint egy figyelni szerető ember feljegyzései a körülötte folyó életéről, arról, amit látott, s amit lát ma is”.⁴ Tiszteletben tartva a szerzői szándékot, mégiscsak közelebb járunk az igazsághoz, ha a kézirat műfaját a társadalomrajzzal rokonítjuk. A városi polgárságra, továbbá a polgári életmódra vonatkozó megfigyeléseket és megállapításokat Arató Jenő gyakorta igazolta a saját, vagy a családja életéből kölcsönzött epizódokkal. Azaz az általános érvényűnek szánt szociografikus leírások elsősorban nagykanizsai, illetve pécsi vonatkozású visszaemlékezésekkel egészülnek ki. Ki kell emelnünk, hogy Arató Jenő igen jó írói vénával rendelkezett; írását mindvégig élvezetes – helyenként kifejezetten szórakoztató – stílus jellemzi.

Felvetődik egy további kérdés: vajon létezik-e műfaji előzménye Arató Jenő munkájának? A polgári életmód megismerését számtalan napló, visszaemlékezés, társadalomrajz illetve tudományos feldolgozás teszi lehetővé, de Arató Jenő

¹ OSzK Kézirattára, Fond 119/4. (a továbbiakban: Kézirat)

² Lásd Hadifogoly hétköznapok Arató Jenő pécsi táblabíró naplója nyomán. (2003 tél, 61–77. p.), A boldog békeidők utolsó évei Pécssett. Arató Jenő visszaemlékezései 1909–1914. I. rész. (2008 tavasz, 62–71. p.), A boldog békeidők utolsó évei Pécssett. Arató Jenő visszaemlékezései 1909–1914. II. rész. (2008 nyár, 63–75. p.), A boldog békeidők utolsó évei Pécssett. Arató Jenő visszaemlékezései 1909–1914. III. rész. (2008 ősz, 58–69. p.), A boldog békeidők utolsó évei Pécssett. Arató Jenő visszaemlékezései 1909–1914. IV. rész. (2008 tél, 86–99. p.), „Vesztett háború és forradalmak utáni viszonyok”. Arató Jenő visszaemlékezései 1921–1945. I. rész. (2010 tavasz, 84–97. p.), „Vesztett háború és forradalmak utáni viszonyok”. Arató Jenő visszaemlékezései 1921–1945. II. rész. (2010 nyár, 76–89. p.) Vesztett háború és forradalmak utáni viszonyok. Arató Jenő visszaemlékezései 1921–1945. III. és IV. rész. (2010 tél. 78–104. p.)

³ <http://www.csongor6.fw.hu/Neus12/index.htm>

⁴ Kézirat. 2.

polgári életmódot átfogó igénnyel leírni szándékozó társadalomrajza alighanem egyedülálló a maga nemében.⁵ A Pécsi Napló egykori szerkesztője, Lenkei Lajos, 1922-ben *Negyven év Pécs életéből. Egy pécsi újságíró visszaemlékezései* címmel közzétett összeállításában ugyan – mondhatni – a foglalkozási főcsoportok szerint jóformán név szerint is bemutatott pécsi polgároknak állított emléket, ám munkája nélkülözötte a szociografikus elemeket.

Az a további kérdés is feltehető, vajon kiket tekintett Arató Jenő polgárnak, avagy – miként a kézirat címében fogalmazott – *polgárembernek*? Ne várjunk egzakt fogalmi meghatározást, de a bevezetőben, illetve a tartalomjegyzékben Arató Jenő igen pontosan körülírta az általa bemutatandó polgári rétegeket. A „*polgárember*” kifejezést olyan gyűjtőfogalomként használta, amelybe az „*intelligens*” városi rétegekhez tartozókat sorolta. Ily módon tekintette polgárembernek a köz- és magántisztviselőket, a bírákat, ügyvédeket, közjegyzőket, az orvosokat, gyógyszerészeket, a mérnököket, a vállalkozókat, kereskedőket, az – úgymond – jobb iparosokat, a vagyonukból élő magánzókat, a gyárosokat és bankárokat, a papokat, a katonatisztekét, valamint a színészeket és a nyugdíjasokat. Összefoglalóan tehát polgárembernek minősültek mindazok a városiak, akik – miként fogalmazott – „*közepes jövedelemmel, több-kevesebb szellemi igénnyel kialakítottak egy kulturált életformát, melyet polgári életformának nevezhetnénk*”.⁶ Noha a *középosztály* kifejezést Arató Jenő kerülte – a kéziratban egyetlenegyszer fordul csak elő –, az általa megnevezett társadalmi rétegek *többé-kevésbé* beilleszthetők a kortárs társadalomtörténeti irodalom által használt *köztisztviselői, értelmiségi*, valamint *polgári középosztály* fogalmi keretei közé.⁷ Nem téveszthető ugyanakkor szem elől *Weis István* nyolc évtizeddel ezelőtti intelme sem, miszerint a középosztály „*a legnehezebben meghatározható, körülhatárolható társadalmi réteg*.” A középosztályhoz szerinte azok tartoznak, „*akik képzettségük, munkájuk természete, jövedelmük mennyisége, esetleg kisebb tőkájuk révén is a felső osztályok és a tisztán kezük munkájából élő, csekélyebb képzettségű és jövedelmű, csaknem vagy teljesen vagyontalan munkásság, kisemberek között állnak*.”⁸

Némi magyarázatra szorul a kézirat címében olvasható „*tegnap és ma*” ki-tétel is. Arató Jenő a polgári világ, illetve a polgári életmód bemutatását több, egymástól jól elhatárolható korszakban végezte el. Ezeket az időszakokat pontosan beazonosítható történelmi események választják el egymástól. Az első cezúrát, a mindvégig súlypontinak tekintett boldog békeidőknek véget vető nagy világháború kirobbanása jelentette. A polgári értékek és életmód hanyatlásával járó két világháború közötti évtizedeket a kézirat külön korszakként tartja számon. A régi polgári világ agóniáját ugyanakkor a II. világháború váltotta ki, amelyet az 1945-

⁵ Az életmód kérdéséhez lásd Gyáni Gábor–Kövér György: Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig. Bp., Osiris Kiadó, 1998. 307–316. p.

⁶ Kézirat. 1. p.; A polgárosodás pécsi folyamataihoz pedig egy közelmúltban megjelent forrásgyűjtemény nyújt megkerülhetetlen anyagokat. Források Pécs város polgárosodásáról (1867–1921). Szerk. Nagy Imre Gábor. Pécs, BML, 2010.

⁷ Lásd Gyáni–Kövér... i.m. 1998. 224–254. p.; továbbá Kövér György: A magyar középosztály-teremtés programjai és kudarcai. Fogalomtörténeti áttekintés a reformkor végétől a nagy válság kezdetéig = Zsombékok. Középosztályok és iskoláztatás Magyarországon a 19. század elejétől a 20. század közepéig. Szerk.: Kövér György. Bp., Századvég Kiadó, 2006. 77–160. p.

⁸ Weis István: A mai magyar társadalom. Bp., Magyar Szemle Társaság, 1930. 104. p.

ős felszabadulást követő társadalmi változás, majd az 1948/49 utáni szocialista átalakulás tetőzött be.

Felmerül a kérdés, hogy milyen forrásmunkákból merítette ismereteit Arató Jenő a szakirodalmi apparátust a műfaj adottságai miatt értelemszerűen mellőző társadalomrajz összeállításakor? Nyilvánvaló, hogy nem hagyatkozhatott kizárólag a saját memóriájára, illetve élményeire. Naplóját, visszaemlékezéseit lapozgatva pontosan tudható, hogy Arató Jenő sokat olvasott, tájékozott és érdeklődő ember volt. Ezúttal azonban kissé visszafogottnak bizonyult. A kéziratban ugyanis alig-alig találunk közvetlen utalásokat azokra a közvetlen olvasmányélményekre, amelyekre a társadalomrajz megírása során támaszkodott. Ritka kivételek természetesen adódnak! Egy alkalommal a *Népszabadságra* utalt, amikor a Párt hivatalos lapja a „*Jámbor tanácselnökök*” és „*lelkes KISZ-titkárok*” berzenkedése ellenére vette védelmébe az erkölcstelennek kikiáltott táncot, a „*twist*”-et lejtő fiatalokat,⁹ egy másik esetben pedig a városi krakéler bemutatásakor *Illés Endre Parádicsomleves* című novellájára hivatkozott.¹⁰ Amikor pedig a két világháború közötti farsangi és báli szezon jellemzésekor a Horthy-korszak „*neobarokk*” stílusára mutatott rá, nyilvánvalóan Szekfű Gyula 1934-ben megjelent híres könyvének, a *Három nemzedék és ami utána következik*-nek a „*neobarokk társadalom*”-ról írt fordulatait idézte fel. A kézirat forrásvidékeinek a feltárása mindenesetre alapos kutatómunkát igényel.

A kézirat gerincéhez a polgáreberről, illetve a polgári életmódról szóló fejezetek tartoznak. A feldolgozás az alábbi, a bevezetőhöz képest árnyaltabb csoportosításban mutatja be a polgárebereket:

- tisztviselők
- ügyvédek és közjegyzők
- orvosok és gyógyszerészek
- mérnökök, vállalkozók, gyárosok, bankárok és magánzók
- kereskedők
- iparosok
- papok
- katonatisztek
- színészek, végül
- nyugdíjasok.¹¹

A felsorolás kapcsán némi hiányérzetünk támadhat, hiszen a *lateiner középosztály* egyes rétegeit, így a közép-, és főiskolai-, illetve egyetemi tanárokat hiába keressük, ugyanakkor bizonyos polgári rétegek belső tagozódása kissé elnagyoltnak tűnik. Keveset olvashatunk ugyanis a jogászságon belül a bírói, illetve az ügyészi kar tagjairól, miként a papság bemutatása is a római katolikus papságra korlátozódik. A polgáreberekhez sorolt katonatisztek közül Arató Jenő egyedül a II. világháborút követően felállított néphadsereg – saját kifejezésével „*népi hadsereg*” – tisztjeiről hallgatott, mondván a demokratikus hadsereg belső életét nem ismeri, közelebbit tehát semmit sem tudna erről a polgárinak melles-

⁹ Kézirat. 152. p.

¹⁰ Kézirat. 180/2. p.

¹¹ Kézirat. 26–68. p.

leg már aligha tekinthető rétegről mondani.¹² Mindezen észrevételektől függetlenül Arató Jenő találó megállapításokkal mutatta be a polgáremlők fent említett csoportjait, egyúttal árnyalt véleményt alkotott az általa felvillantott történeti korokról, vonatkozzon ez a „ferencjózsefi” békeidőkre, a két világháború közötti Horthy-korszakra, avagy a szocializmus évtizedeire.

A feldolgozás módszerét az Arató Jenő által nagy becsben tartott házi orvosok példáján keresztül szeretném bemutatni. A századforduló idején – olvassuk – a polgári családoknál bevezetett intézmény volt a házi orvosi intézmény. Minden polgári család alkalmazott fizetett, a család apraját-nagyját kezelő házi orvost, „*ki bizalmasa a családnak, ismeri a család aijját-baját s ki a családtagokat minden bajukban kezel*”.¹³ A kitűnő betegséggel ismerők hírében álló házi orvosok közül név szerint is megemlékezett a „csodálatos” diagnosztizáló képességgel rendelkező Pauncz Lipót doktorról.¹⁴ A kötelező társadalombiztosítás Horthy-korszakban történő bevezetését Arató Jenő hasznos intézménynek tekintette ugyan, ám ez az orvos és a beteg közti „*bizalmi viszony*” felbomlásához vezetett, miután a beteg általában a saját orvosa helyett a körzet futószalagon dolgozó orvosához fordult. Az 1945-ös társadalmi változások következtében ugyanakkor alig maradt valaki, „*kit közvetlenül saját címén, vagy közvetve, mint családtagot meg ne illette az ingyenes orvosi kezelés vagy gyógyszer*”.¹⁵ Mindez az önálló házi orvosi intézmény megszűnését eredményezte, nem zárva ki azt a lehetőséget, hogy az orvosok munkaidejük után a lakásukon betegeket fogadhassanak. Aki megengedhette magának – summázta gondolatait –, nem az SZTK, azaz a Szakszervezetek Társadalombiztosítási Központja, orvosi ellátását vette igénybe, hanem a professzor, de legalábbis az adjunktus betegeként gyógykezelte magát.¹⁶

Nagy teret szentel a kézirat a polgári lakás és életmód bemutatásának.¹⁷ Hosszú oldalakon keresztül tárja elénk – szobáról szobára haladva – a polgári lakás berendezését, illetve a polgári háztartás működését. Egy *átlagos* polgárember lakása az elmúlt századelőn „*előszobából, ebédlőből, hálószobából és szalonból állt*”, amihez esetleg gyermekszoba, vagy nappali tartozott még.¹⁸ Amikor törvényszéki bírónak nevezték édesapja, Neusiedler Antal Nagykanizsáról Pécsre költözött egy ideálisnak tekinthető háromszobás lakást bérelt a család számára a János utcai Áronffy-házban. Arató Jenő nagy odaadással mutatja be a polgári lakások szükségessége használati tárgyait és szűkségtelen dísz tárgyait. Rendkívül elmélyülten és terjedelmesen számol be a továbbiakban a táplálkozási szokásokról, valamint a polgárember étlapjáról. Nagy tévedésben volt Arató Jenő, amikor unalmas résznek aposztrofálta a polgári család által a legkülönbözőbb alkalmakkor elfogyasztott ételekről és italokról szóló tudósításokat.¹⁹ Az olvasó ugyanis gyomorbántalmak nélkül dözölhet kedvére a gőzölgő

¹² Kézirat. 65. p.

¹³ Kézirat. 36. p.

¹⁴ Kézirat. 37. p.

¹⁵ Kézirat. 39. p.

¹⁶ Kézirat. 39–40. p.

¹⁷ Kézirat. 83–92. p. A polgári lakáskultúra alakulásához lásd Polgári lakáskultúra a századfordulón. Összeállította és bevezette: Hanák Péter. Bp., MTA Történettudományi Intézete, 1992. A kötet pécsi vonatkozású tanulmánya a Visy-család életmódját mutatja be. Visi-Lakatos Mária: Élet egy régi pécsi polgárcsaládban = Uo. 121–140. p.

¹⁸ Kézirat. 83. p.

¹⁹ Kézirat. 97. p.

levesek, ropogós húсок, ízletes mártások, főtt és sült tészták, valamint cukrászsütemények elkészítésének legapróbb részletét is megörökítő leírásokban.

A polgári családdal összefüggésben részletes leírásokat olvashatunk a polgári rétegek eljegyzési, illetve házassági szokásairól, a családi élet ritmusáról, a gyermekek családon belüli helyzetéről, nem megfélemezve a korszak mára nagyobbreszt elfeledett gyermekjátékainak a felidézéséről sem.²⁰ Az eljegyzésre, majd a házasságra a békeidőkben általában azt követően került sor, miután a férfiember úgymond „kitombolta” magát. A jövendőbeli megtalálása után azonban – olvassuk – „rendezte nőügyeit, az összes levelek, fényképek, hajfürtök s egyéb emlékek tűzbe kerültek, megtörténik a hivatalos leánykérés, [...] a piruló hajadon igent mond, papa, mama boldogan adják áldásukat az ifjú párra; a szülők rendezik a vagyoni kérdéseket, tisztázzák a hozomány kérdését, következik az eljegyzés.” A polgári, illetve az „igazinak” tekintett egyházi esküvő megtartására általában két-három hónappal az eljegyzést követően került sor.²¹ Az I. világháborút követő időkben a házasodást – átmenetileg – két körülmény nehezítette: a munkanélküliség és a lakáshiány.²² A II. világháborút követően kialakuló „új rendben” pedig a nők már teljes egyenjogúságot élveznek a férfikkal, hiszen minden pálya megnyílik előttük. „Ezzel a nők számára teljesen megszűnik a férjhezmenetel problémája.”²³

A kézirat a magánélet bemutatásán kívül beható vizsgálat alá vette a társadalmi élet kereteit, a városi polgár által használt nyilvános tereket.²⁴ Megelevenedik a polgári körökben szinte kötelező első vizit II. világháborút követően elsorvadó divatja; a boldog békeidők nélkülözhetetlen farsangi és báli szezonja; de Arató Jenő számon tartja a szocialista időszak mulatságai között az augusztus 20-a alkalmával megrendezett Széchenyi téri utcabált is. A kézirat lapjain feléledő táncosok ugyanakkor végiglejtik az elmúlt hosszú évtizedek divattáncait: a valcertől kezdve a bosztonon és a ragtime-on át egészen a „rock and roll”-ig és a „bugi-vugi”-ig.²⁵

Arató Jenő a polgári világ társadalmi térhasználatának további jól ismert helyszíneivel is megismerteti olvasóját: így a „nagy hírközpont”-ként működő kaszinókkal – Pécs esetében a Nemzeti Kaszinóval, illetve a Polgári Kaszinóval –, a kávéházakkal, éttermekkel, társadalmi egyesületekkel és a korzóval. Ezúttal a kávéházra vessünk egy pillantást! A kávéház – fogalmazott Arató Jenő – „tipikusan polgári intézmény, polgárok látogatják, polgárok tartják fenn s a polgárságnak lesz úgyszólván a második otthona.”²⁶ Az emberek – idézi fel a boldog békeidők hangulatát – a kávéházban élnek, ismerőseiket, barátait a kávéházban fogadják, leveleiket törzskávéházukba címeztetik. A kávéházban olvassák a napisajtót, kötik az üzleteket, biliárdoznak, kártyáznak, egyszerűen ott mulatják az időt. A polgár – summázza megfigyeléseit – „a kávéházban ül, és onnan figyeli a világ és a város eseményeit.”²⁷ A feldolgozás születésének az időszakában Pécsen már csupán egyetlen kávéház, a manapság jobb sorsra érdemes Nádor Kávéház működött.

²⁰ Kézirat. 69–82., 185–188. p.

²¹ Kézirat. 72–73. p.

²² Kézirat. 76–77. p.

²³ Kézirat. 77. p.

²⁴ Kézirat. 145–168. p.

²⁵ Kézirat. 150–153.

²⁶ Kézirat. 155. p.

²⁷ Kézirat. 156. p.

A kézirat részletesen vizsgálta a férfi, illetve a női divat alakulását is. Arató Jenő jó érzékkal vette sorra az öltözködés terén bekövetkezett változásokat. Megtudjuk, mi minden tartozott egy „*jól öltözött polgárember ruhatarához*”,²⁸ hétköznapi és ünnepi viseletéhez, miként változott a módi a nyakkendő-, a kalap-, a kesztyű-, vagy a cipődivat terén. Rádöbbenünk arra, hogy a polgárember hátsónadrágzsebében – ritkán ugyan, de – revolver is lapulhatott. A II. világháborút követően azonban „*meghalt*” a polgári öltözék. Az első esztendőök hétköznapi viseletét Arató Jenő kifejezetten siralmasnak tartotta. A közfelfogás – fogalmazott – ezt mindazonáltal jónak, megfelelőnek, egyúttal a munkásuralom velejárójának tartotta. Az alkalmankénti szarkasztikus fogalmazás sem idegen Arató Jenőtől: „*Évekig tart, míg lassan felülkerekedik a felismerés, hogy a szocializmus építésének nem feltétlen tartozéka a piszkos, kopott ruha, a koldusmódra való öltözködés*”.²⁹ Érdekes ugyanakkor, hogy igen megértő a '60-as évek úgymond excentrikus divatját követő, hosszú hegyes cipőt, „cow boy” nadrágot, nagy kockás cipzáras inget viselő fiatalok iránt. Szidják őket, írja, csak hogy a kritikusok megfélemeznek arról, hogy ezeket a ruhadarabokat is a szocialista ipar állítja elő, nyilván abból a célból, hogy valaki megvegye e termékeket. De akkor miért kell szidni azokat a fiatalokat – kérdezte –, akik hordják ezeket az öltözékeket?³⁰

Arató Jenő meglepő tájékozottságot mutatott a női öltözködés, illetve divat területén is. „*A nők mindig olyanok, milyeneknek a férfiak kívánják őket; s a ruha nagy fegyver a férfiak ellen vívott örök harcban*.”³¹ Pontosan ismeri a ruhahossz változásának a dinamikáját, a szoknya és nadrágdivat alakulását, tisztában van a ruhaszalonnak kínálatával, a retikül és az ékszerviselet terén bekövetkezett változásokkal. Feltűnő érdeklődést mutatott a női kalapok természete iránt. A női kalap – vélekedett – nem az időjárás viszontagságai ellen véd. „*A női kalap dísz, pompa, cifraság, férfifogó, asszonypukkasztó valami, zászló, harci jelvény a nemek nagy harcában, itt vagyok, szép vagyok hódítani akarok, ha meg a másik asszonyt az irigység pukkanasztja, annál jobb – ez volt körülbelül a női kalap*”.³²

A polgári divaton és a társadalmi élet színterein keresztül jutunk el a „*férfi dolgokig*” és a „*női dolgokig*”.³³ Mi minden is tartozik a férfi dolgok közé? Arató Jenő a letűnt polgári kor férfidolgaihoz sorolta egyebek mellett a névjegyet, a monoklit, a párbajt, valamint a gomblyukba tűzött virágot. A férfi dolgok kapcsán írt a különböző címek és kitüntetések I. világháborút követő devalválódásáról – arról a korról, amikor kopott ruhás méltóságos urak ültek a hivatalokban és méltóságos asszonyok bevásárló kosárral a karjukon járták a piacokat – de ugyanitt olvashattunk a szakáll, a bajusz és a frizura politikai szeláramlatokat ilykor követő változásairól, továbbá a pipázás, szivarozás és cigarettázás szokásairól. Szintén a férfidolgok között találkozhatunk két, nem túlzottan rokonszenves városi figurával: az aszfaltbetyárral, valamint a krakélerrel. S vajon mi minden tartozott a női dolgok

²⁸ Kézirat. 121. p.

²⁹ Kézirat. 127. p.

³⁰ Kézirat. 128. p.

³¹ Kézirat. 131. p.

³² Kézirat. 133. p.

³³ Kézirat. 169–184. p.

közé? Mindenekelőtt a frizuradivat alakulása – miként változott a szépségideál a reklámbeli Csillag Anna 192 cm-es, más források szerint 185 cm-es hajzuhatagától a *bubi*, majd *eton* frizuráig. Izgalmas üzenete lehetett egy ártalmatlannak tűnő legyezőnek, vagy napernyőnek is. A legyezővel bánni tudás egész művészet volt – olvassuk –, ugyanis „*mindent kifejezett a finom női ujjak között pergő kecses jószág, védekezni, támadni, kacérkodni lehetett vele*”.³⁴ A napernyő, a kacérkodás másik eszköze, valóságos fegyver volt egy ügyes nő kezében: „*valaki elől elzárkózni a napernyő mögé, ártatlan őzike szemekkel kipillantani, aztán megbújni a napernyő oltalma alatt, szórakozottan játszani a napernyővel, pergetni kezeink között; a napernyővel ép úgy ki lehetett fejezni mindent, mint a legyezővel*.”³⁵

A „*tegnap emberei*” megnevezés alatt Arató Jenő néhány jellegzetes pécsi „*polgárember*” arcképével illusztrálta az elmúlt századelő polgárságát. A mintegy tucatnyi miniatűr portré között olvashatunk a polgári öntudattól sugárzó Aidinger János polgármesterről; a város „*vigalomügy tanácsnokáról*”, Reeh Györgyről, a tettyei népünnepélyek fáradhatatlan szervezőjéről; az ízig-vérig liberális főispánról, Visy Lászlóról; a nagy tudású jogászprofesszorról, Vasváry Ferencről; az örökös képviselőjelölt Hamerli Imréről; valamint a pécsi borok nagy tudójaként elhíresült városi főjegyzőről, Tróber Aladárról.³⁶

A kézirat – végezetül ezt emelném ki – emléket állított a régi városi élet letűnt alakjainak, akiket ugyan Arató Jenő nem tekintett polgárembernek, de életüket mégiscsak urbánus közegben töltötték. Ebben a részben olvashatunk – mások mellett – a *kucsébberről*, aki vállára vetett kosarával járta a kávéházakat és éttermeket, hogy csemegéjét – csokoládét, cukorkát, datolyát – áruba bocsássa. Megszólal a *verklis*, aki nyakába akasztott „*nyekergő instrumentumával*” járja a házakat. Felbukkan a piros sapkás *hordár*, a *drótos-* és az *üveges tót*, a piros fezes, mindenféle csecse-becsét áruba bocsátó *bosnyák*, a medvetáncoltató *oláh*, a *planétás ember*, de közeleg a fehér ruhás *pereces*, nyáron pedig a fehér kocsiját maga előtt toló *fagyfaltos*, ősszel viszont a *gesztenyesütő*, a marónis tűnik fel.³⁷

Arató Jenő – miként a bevezetőben idéztem őt – a körülötte zajló eseményekre figyelni szerető emberként örökítette meg az általa látottakat és tapasztaltakat. A polgárember hétköznapijairól szóló, a maga nemében egyedülálló munkájáért az utókor nem lehet eléggé hálás neki.

Polgári élet³⁸

A századforduló idején az átlagos polgárember élete lustán folyó, lassú, kényelmes élet, nem ismeri a nyugtalanságot, az izgalmat, a hajszát, teljes az emberek biztonságérzete, abban a tudatban élük életüket, hogy mindig úgy lesz, ahogy van, sejtelmük sincs a veszélyekről, melyek megszokott rendjüket, életberendezésüket fenyegetik. Keveset és kényelmesen dolgoznak. A hivatalok reggel 8–9 óra-

³⁴ Kézirat. 182. p.

³⁵ Kézirat. 183. p.

³⁶ Kézirat. 205–213. p.

³⁷ Kézirat. 214–219. p.

³⁸ Arató Jenő: A polgárember élete tegnap és ma. OSZK Kézirattára, Fond 119/4. 3–8.; A szöveggözlés során a mai helyesírás szabályait tekintettem irányadónak, tiszteletben tartva az egyéni írásmódot, illetve szóhasználatot.

kor kezdődnek, délben abbahagyják a munkát, hazasétálnak ebédezni, délután 3 órakor újra kezdik, de már 5 órakor végleg befejezik a hivataloskodást, ez naponta 5–6 óra munkát jelent, melybe esetleg egy délelőtti sörözés is beleszámít. Sokkal többet a szabadpályákon lévők sem dolgoznak. Nem sürgős semmi, lassan intézik a dolgokat, hogy mennyi idő alatt intéződik el valami, közömbös. Az iparosok többet dolgoznak, mint a hivatalnokemberek, de azok sem ismerik a hajszát és munkatempójuk lassú, amit csinálnak, az nem tömegcikk, hanem körülményesen, becsületesen megcsinált egyedi munka, Talán egyedül a kereskedő világban van nagyobb élénkség, itt a szakma természete kívánja meg a fürgeséget, nagyobb mozgékonytságot. Az ünnepeket szorgalmasan megtartjuk. Karácsony, húsvét, pünkösöd két napos ünnepek, Vízkereszt, Gyertyaszentelő-, Gyümölcsoltó-, Sarlós Boldogasszony napja, Áldozó csütörtök, Urnapja, Szent István napja, Kisasszony napja, Mindenszentek, hozzájuk április 11., a „nemzeti ünnep” – amelyet Bánffy miniszterelnök talál ki március 15-e ellensúlyozására³⁹ – mind-mind munkaszüneti napok, melyeken a hivatalok, irodák, boltok, műhelyek zárva vannak. Aztán itt vannak a „félünnepek”, a nagy hét három utolsó napja, az Áldozó csütörtök előtt három keresztjáró nap, Búzaszentelő napja, Húshagyó kedd, Hamvazó szerda, Pécszett a Havi Boldogasszony napja (augusztus 5.) – a város fogadott ünnepe – aztán március 15., október 6., mikor csak fél napon dolgoznak. Nem, nem erőltetik meg magukat a férfiak a munkával. A nők? Ellátják a háztartást, a gyerekeket, elintézik a bevásárlásokat, minden házban cseléd van, kikkel a nehezebb munkákat végeztetik, délután meg kiöltözve vizitbe járogatnak egymáshoz, megbeszélik a gyerekeket, cselédeket, helyi pletykákat, szóval a nők sem szakadnak meg a munkában. Kávéházba még egyelőre nem járnak, a kávéház a férfiak birodalma, csak úgy 1910 körül kezdenek nők is feltűnedezni a kávéházban.

Ebbe a csendesen folyó, eseménytelen életbe legfeljebb a politika hoz olykor-olykor némi izgalmat. A 48-as ellenzék vívja csatáját a 67-es kormánypárttal, és egy-egy választáson fellángolnak a szenvedélyek. A választás előtt harcos korteskedés folyik, a jelöltek nagy kísérettel járják a kerületet, osztogatják a zászlókat – középső fehér színén ott feketéllik: „Éljen X. Y. képviselőjelöltünk!” – meg a kortestollakat és itt is, ott is programbeszédek hangzanak el; folyik az etetés-itatás, pedig utóbb ezt törvény tiltja el. A választás napján hosszú, lobogós, kortesnótáktól hangos kocsisorok vonulnak a város felé, a falusiak vonulnak be a kerület központjába, a városba, ahol a szavazást tartják.

A pártokat katonai kordon választja el egymástól, a város egyik részén tanýáznak a zöld vagy fehér tollas kormánypárti választók, másik részén a piros tollas ellenzékiek; itt is ott is nagyokat isznak, húzza a cigány, harsognak a kortesnóták s berúgott emberek éltetik a nagyságos képviselőjelölt urat – szükség van a katonai kordonra, hogy a pártszenvedélytől fűtött, italos emberek össze ne akaszkodhasanak, de még így is megtörténik egy kanizsai választáson, hogy a varasdi drago nyosok kénytelenek belovagolni a tömegbe s kiüríteni a Széchenyi teret, mert félő, hogy a felhevült emberek a kordonon át egymásnak mennek, és általános vereke-

³⁹ Bánffy Dezső 1895. január 14-e és 1899. február 26-a között töltötte be a miniszterelnöki tisztséget. Az ún. áprilisi törvények elfogadásának napját, 1848. április 11-ét az 1898. évi V. tc. nyilvánította nemzeti ünnepé.

dés kezdődik. Az egész város nagy izgalommal figyeli a szavazás ide-oda hullámzó menetét, mikor aztán nyilvánvaló lesz, hogy az egyik párt olyan nagy előnyre tett szert, melyet a másik már behozni nem tud, diadalujjongás harsog a győztes párton, míg a másik párt letörve, lógó orral vonul el a városból. (Ugyan az egyik különösen heves kanizsai választáson a bukott párt úgy vonul haza, hogy dühében az összes ablakokat bedobálja, otthon zárt spaletta mögött ülünk, és úgy hallgatjuk a kövek zuhogását és a betört ablakok csörömpölését, persze a mi ablakaink is osztlják a többiek sorsát.) Választás után hosszan pertraktálják a lezajlott eseményeket, és napokon át tárgyalják, ki miért és hogyan győzött illetve bukott meg. Különösen fellángolnak a politikai szenvedélyek 1904–1905 körül midőn az ellenzék a nemzeti ellenállás jelszavával szinte forradalmi hangulatot teremt. A tisztviselők általában mindig a kormánypárt mellett állnak, ha gyakran nem is szívből, hanem csupán lojalitásból, kényszerűségből, míg a szabad pályákon lévők többnyire az ellenzékot támogatják; nos 1905 körül a Fejérváry-féle darabont kormány⁴⁰ idején annyira elfajulnak a dolgok, hogy még az egyébként óvatos tisztviselők is az ellenzék mellé állnak s a magyar ipar pártolását propagáló tulipán jelvényt hordja mindenki; a forradalmi hangulat csak 1906-ban csillapodik le a Wekerle-féle ún. nemzeti kormány megalakulásakor.⁴¹ Mondom a politika néha felkavarja a polgári élet álló vizeit, aztán lassankint elülnek az indulatok, csillapodnak a szenvedélyek s az élet folyik tovább lusta unalomban, eseménytelen csendességben.

Ezt a csendességet csak olykor kavarja fel egy-egy botrány. Egy tekintélyes állású, köztisztviselőként álló idősebb úriember hirtelen meghal a bordélyban. Egy közismert úriasszony több gyermek anyja megszökik egy nálánál 15 esztendővel fiatalabb fiatalemberrel. Egy férj a nyílt utcán ráló felesége udvarlójára. Egy tekintélyes ügyvéd megmérgezi magát, mert nem tud a kezére bízott pénzekkel elszámolni. Egy fiatalember agyonlövi a lányt – egy előkelő állású tisztviselő ember lányát – kibe szerelmes, aztán öngyilkos lesz, kettős temetés. Baj történik egy úrilánnyal, gyors esküvő. Egy igen tehetséges egyetemi hallgató – közismert család fia – a bordélyban agyonlövi magát. Ezek az esetek a századot nyitó másfél évtized – kanizsai illetőleg pécsi – botránykrónikájából valók. Nagy feltűnést keltenek, heteken át csámcsognak rajtuk, újra és újra megbeszélik őket, nem tudnak betelni a nagy port felverő esemény részleteivel.

A kulturális érdeklődés nem túlságosan nagy a századforduló idején. Az irodalom alapjában véve hidegen hagyja az embereket; könyvet nem nagyon vásárolnak – ez időben főleg Jókai Mór, Mikszáth Kálmán, Gárdonyi Géza, Herczeg Ferenc műveit olvassák – olyan komoly folyóirat, mely eszmék, gondolatok felvetésével, megvitatásával befolyást gyakorolna a társadalomra nincs. (Az Akadémia⁴² által kiadott lapos, unalmas „Budapesti Szemlé” nem olvassa senki.) Vannak családok, melyek Herczeg Ferenc szépirodalmi lapját az „Új Időket” mások meg Nagy Miklós képes lapját a „Vasárnapi Újságot”, a gyerekek részére Pósa bácsi gyerekújságjára „Az én újságomra” fizetnek elő: az ifjúság részére szerkesztett „Hasznos Mulattató” már haldoklik, inkább

⁴⁰ A Fejérváry Géza tábornok vezetésével megalakult „darabont” kormány 1905. június 18-ától 1906. április 8-ig volt hivatalban.

⁴¹ A Wekerle Sándor vezette kormány 1906. április 8-ától 1910. január 17-ig volt hivatalban.

⁴² Akadémia – azaz a Magyar Tudományos Akadémia

a tanulók lapját olvassák, utóbb ezt is kiszorítja a kitűnően szerkesztett, katolikus szellemű „Zászlónk”, mely a diákság körében lesz népszerű: a lányok Tutsek Anna szerkesztésében megjelenő „Magyar Lányokat” olvassák. A családok előfizetnek egy-egy pesti lapra, a Pesti Naplóra, a függetlenségi Magyarországra, de főleg a népszerű Pesti Hírlapra, mellyel sikeresen konkurál az utóbb meginduló, kitűnően szerkesztett „Az Újság”: a konzervatív gondolkodású körökben Rákosi Jenő lapja a „Budapesti Hírlap” van elterjedve. A polgáremberek évtizedeken át olvassák kedvenc lapjukat s közben észre sem veszik, hogy a lap politikai pártállását megváltoztatta s hogy a Pesti Hírlapban többé nem a szikrázó tollu Tóth Béla írja az „Esti levelet”, hanem a lapos és unalmas Zsolt (Porzolt Kálmán).

Gimnazista koromban zajlik le a nagy irodalmi forradalom, Ady és a „Nyugat” forradalma, amely az epigonizmusba, konvencionizmusba fulladt magyar irodalomba friss levegőt, új életet hoz. A vidéki városban, ahol élek – Kanizsán – alig vesznek tudomást Adyról s a körülötte dúló harcról: Adyról az a vélemény, hogy az mindenféle furcsa, zavaros és érthetetlen dolgot szokott írni s Ady versnek hiszik azokat az Ady travesztiákat, melyek a vicclapokban erre – arra megjelennek. Adynak főleg a nagyobb kulturális fogékonyságú, erősebb irodalmi érdeklődésű zsidó intellektüellek között vannak hívei, leginkább közülük kerülnek ki a „Nyugat”-nak és Kiss József jól szerkesztett heti-lapjának „A Hét”-nek olvasói is. Míg mi keresztény fiúk az iskolai önképzőkörben Petőfi, Arany stb. költészetével foglalkozunk, addig egy zsidó fiú már Ady „Illés szekerén” kötetét beszéli meg.

A képzőművészet iránt nem sok az érdeklődés, amiben része lehet annak is, hogy vidéken művészek nem élnek, s kiállításokat vidéken nem rendeznek: a polgáremberek művészi igényét kielégítik azok a színes olajnyomatok, melyekkel lakásukat díszítik. Mi a zenét illeti Kanizsán vannak egyes zenészek, de zenei életről nem igen lehet beszélni: Pécssett ebben a tekintetben más a helyzet, a városnak nagy zenei hagyományai vannak és a városi Zeneiskola, a Zenekedvelők Egyesülete. A székesegyházi kórus s az országos nevű Pécsi Dalárda gondoskodik róla, hogy Pécs „zeneváros” címe veszendőbe ne menjen. A színház – mely Kanizsán csupán a két nyári hónapra korlátozódik – egyszerű szórakoztató üzem; főleg az operett megy – igaz, hogy ebben az időben Lehár, Fall, Jacoby Viktor, Kálmán Imre és Huszka Jenő írják az operetteket – s ha a színház ráfanyalodik valami komoly dráma előadására, a nézőtér félig üresen marad, ilyenkor legfeljebb egy-egy neves fővárosi színész vendégszereplése vonz közönséget.

A sport a századforduló idején még csak gyerekpőben jár, Kanizsán egy német mintára tornázó tornaegyesület működik, Pécssett a Pécsi Athletika Club (PAC) futball csapat rúgja a labdát, de nagyobb tömegeket nem tud mérkőzéseire vonzani. Az atletika csak keveseket érdekel. A Mecseket pár lelkes természetbarát – Kiss József és néhány társa – járja, a nagyobb tömegeket mozgató turisztika ismeretlen a városban, bár a Mecsekegyesület sok taggal dicsekszik. A polgárság megelégszik azzal, hogy felsétál az egyesületnek a szerpentin végén álló menedékházához, esetleg a Dömörkapun álló Kakukcsárdába, hogy megigyon pár pohár sört. A Misina komoly kirándulásnak számít, messzebb a hegybe alig megy valaki.

A század elején még áll Nagy-Magyarország régi történelmi városaival és a

szébbnél szebb tájaival – és senki nem kíváncsi rájuk; csak az utazik, akinek dolga van, utazni magáért az utazás kedvéért, pihenés, szórakozás, okulás kedvéért nem szokás; még a Balatonra is kevesen járnak, egyes családok elmennek nyaralni, de a nyaralás gondolata általában hidegen hagyja a polgárembereket. Azt az óriási lehetőséget, mit a kettős monarchia nyújt – útlevíl nélkül koronával a zsebünkben meg lehet járni az osztrák Alpesekeket, Adriát, a Dalmát szigetvilágot stb. – alig használja ki valaki. Nyitva áll a nagyvilág, nincsen vízum, nincsenek valuta nehézségek, szabadon bejárhatjuk a világ nagyvárosait, szép tájait, sok embernek a polgárság nagy tömege anyagilag módja is lenne rá, és alig utazik valaki a polgárság nagy tömege nem mozdul el hazulról, se közelbe, se távolba nem megy, megül otthon. A polgárságnak kultúrigénye alig van, a világ megismerésének vágya nem mozgatja: fogalma sincs a nagyvilágról, a politikai, társadalmi és kulturális erőkről, melyek a világot mozgatják. Ez később súlyosan megbosszulja magát, intelligens polgáremberek valami különös álomvilágban élnek, melyben álmaikat hajlandók valóság-nak venni s lelkileg valósággal belerokkannak, mikor szembekerülnek a valósággal, mely súlyos csapásokkal zúzza szét álomvilágukat, illúzióikat.

Ilyen a századforduló idején a polgári élet, földhöz tapadt, kis-szerű, szellem és igazi kultúra nélküli. Mai szemmel nézve áporodott levegőjű világ volt a századforduló idejének polgári világa, polgári élete.

Ebbe a világba dörrennek bele a szarajevói lövések. Ránk zúdul a háború, négy éven át vérzik a magyar nép s végül is itt maradunk egy darabokra szakított országgal s a vesztett háború minden nyomorúságával. A régi urizálásnak, a régi lustán fodrozódó kényelmes életnek vége. Dolgozni kell, sokkal többet kell dolgozni, mint valamikor, többé a közhivatalok sem azok a kényelmes úri kaszinók, mint voltak valamikor a háború előtt: de ha legalább lehetne dolgozni, igen nagy a munkanélküliség, a fiatalemberek hasztalanul kilincselnek munkáért, gépészmérnökök mennek el villanyos kalauznak, hogy egyáltalában élni tudjanak. A politika áthatja az egész életet; a legitimisták és a szabadkirály-választók harca, a királykérdés; a bolsevizmustól való rettegés; a növekvő antiszemizmus, mely a Horthy-korszak vége felé egész vad formákat ölt; a lelkek mélyén kiírthatatlanul égő revizionizmus, melyet csak a két bécsi döntés juttat nyugovóra: a gazdaságilag, társadalmilag elmaradt országban minden reformtörekvés bukása; a növekvő társadalmi és gazdasági ellentétek; a 30-as években az egyre fokozódó nyilas izgatás keltette nagy feszültség; a mindjobban súlyosbodó megélhetési gondok; az újabb háború egyre közelebb kerülő veszélye – mindez benne él benne ég a lelkekben s nyugtalanná, zaklatottá teszi az életet. A polgárember idegesen olvassa újságjait - Milotay István Új Magyarországot, Pethő Sándor legitimista Magyar Nemzetét, virtsologi Rupprecht Olivér nyilas Magyarországot, az óvatosan középutas Pesti Hírlapot, a baloldali Pesti Naplót, Az Estét, Esti kurírt, 8 órai újságot, a katolikus Nemzeti Újságot és Új Nemzedéket és nem tudja mit higgyen, mit várjon, milyen sors várakozik rá és családjára.

Valami különös bizonytalanságban élünk s talán ép ezért idegesen mozgalmas az élet. Az embereken valóságos utazási láz vesz erőt, társas utazások indulnak közelebbi, távolabbi országokba, itthon meg filléres vonatok ismertetik meg őket a magyar városokkal, tájakkal: a nyaralóhelyek, a Balaton nyáron tele vannak

vendégekkel. A sport, az atlétika kezd tömegeket mozgatni, a Pécs-Baranya futball mérkőzésein „drukkerek” tömege hajrázik a kedvenc csapatnak; beteljesedik, amiről valamikor Kiss József bácsi álmodozott, vasárnaponként – különösen mióta megépült az új műút s megindul fel a hegyre az autóbusz közlekedés – tömegesen vonulnak fel a Mecsekre és most már nem állnak meg a Misinán, a távoli erdőkben is sűrűn találkozni kirándulókkal, turistákkal. A polgári társadalom fogékonyvá válik az irodalom iránt (könyvnapok) – Herczeg Ferenc, Zilahy Lajos, Harsányi Zsolt, Csathó Kálmán, Nyíró József a kedvenc íróik; egymást követik a hangversenyek, s megindul az érdeklődés a művészet iránt is, a Képzőművészek és Műbarátok Társasága sorozatosan rendezi tárlatait, az egyesület körül a művészek, míg a Janus Pannonius Társaság körül az írók csoportosulnak, folyóiratuk a Várkonyi Nándor szerkesztésében megjelenő „Sorsunk” komoly és nivós folyóirat. A színházban sikere van a komoly daraboknak is.

A polgár a bajok elől az utazásba, a könyvekbe, a képekbe, a zenébe menekül s a bizonytalan, zavaros korszakot aláfesti a dzsessz harsogó kakofóniája.

Aztán a történelmi erők megindulnak, és újból elmerülünk a háború vériszapos mocsarában.

S mindaz, ami volt, a tegnap a történelem süllyesztőjébe kerül s a letűnt régi világ helyén egy teljesen új világ épül fel. Egy új világ, melyben a tőke hatalma megszűnik s melynek alapelve a munka lesz.

A régi uralkodó osztályok, a nagy vagyonok, mamutjövendelmek megsemmisültek, azok kik eddig dologtalanul élvezték az élet kellemességeit elpusztultak. Helyükbe a dolgozó emberek léptek s a dolgozók között ott vannak mindazok, kiket a „polgár” címszó alatt foglaltam össze.

Ma – csekély kivétellel – mindenki közvetlenül vagy közvetve az állam szolgálatában áll. Dolgozik mindenki és nem csupán a férfiak, hanem a teljes egyenjogúságot élvező nők jelentékeny része is, s a munka tempója igen erős, évtizedes mulasztásokat kell behozni, egy új, iparosított országot kell felépíteni és ezt csak lazaságot, kényelmességet nem ismerő munkával lehet elérni. A politika tulajdonképpen ennek a munkának a politikája, számításokat, hűvös értelmet kíván, szenvedélyeket nem kelt fel, izgalmakat nem kavár.

Valahogy felfokozódott minden, nagyobb erőt, erősebb tempót követel az élet úgy a fizikai, mint szellemi dolgozóktól. Semmi sem stagnál, minden változik, nő, erősödik, fejlődik, Pécs a szemünk előtt lesz az egykori kis városból forgalmas, dübörgő, 150 ezer lakosú nagyvárossá. A dolgozók tömegében roppant kultúrávágy ébred fel, iskolák, könyvek, folyóiratok tömege táplálja és elégíti ki az egyre növekvő szellemi igényeket, múzeumok, kiállítások, hangversenyek, igen nagy szerepet játszanak a tömegek művelődésében, a színház többé nem üzleti vállalkozás, hanem kultúrát alakító komoly tényező.

Ez a mai élet.

A régi világban el sem tudták volna képzelni, hogy ilyen erősen zajló, úgyszólván minden embert megmozgató élet is lehetséges, mint ahogy a mai fiatalság el nem tudja képzelni, hogy olyan mozdulatlan és álmos élet is lehetséges volt, mint amilyen félszázaddal ezelőtt Magyarországon uralkodott.

BLASSZAUER RÓBERT

CSENDŐRSORS

1957. szeptember 2-án előzetes letartóztatásba helyezték Noé János volt csendőrőrmestert (*1903. november 17. Hőgyész). Katona nem volt, pártunkívüli, 5 elemít végzett, utolsó munkahelye: Dombóvár, MÁV fűtőház, lakik: Tamási, Dózsa György út 37. sz. alatt, egyben elrendelték ellene a nyomozást a Bp. 97. §. 2. bek. b és c pontja alapján a BHÖ 82. § e pontja értelmében népellenes büntett, a BHÖ 48. pontja értelmében kétrendbeli tiltott határátlépés miatt.¹ Ezt megelőzően, augusztus 30-án a BM Főosztály 4. Osztály pécsi alosztálya „személymotosztást”, „házkutatást”, „lefoglalást” rendelt el.

Első gyanúsított kihallgatására is ezen a napon, augusztus 30-án kerül sor, tehát a letartóztatása előtt 3 nappal! Ekkor, miután közölte, hogy ingyenes védő ki rendelését kéri (szeptember 5-én, megváltoztatva álláspontját, védelmére Vajda Zsigmond dombóvári ügyvédet kérte fel), a következőket vallotta: Édesapja cselédember, édesanyja háztartásbeli volt. Nyolcan vannak testvérek, mindannyian Újdombóváron laknak. Felesége apja 1912-ben a MÁV szolgálatába lépett, vett 7 holdat, épített egy házat. Anyósa is htb. Az elemi iskolából kimaradva fél konvención belépett a Majsa pusztai uradalomba, és ott 1922-ig tehenészként dolgozott. Ekkor beköltöztek Újdombóvárra, ő pedig a Talpfatelítő telepen munkás lett. 1927-ben jelentkezett a csendőrséghez s elvégezte Cegléden a 2 éves kiképző iskolát. 1929–1937 között Mecsekszabolcson szolgált, innen Hidasra, 1939-ben Villányba vezényelték. 1942-től a kővágószőlősi csendőrőrs parancsnoka volt. 1944. november 27-én beosztottjaival bement Szentlőrincre, ahonnan a szárnyparancsnok vezetésével a front elől Zalaszentgrótra távoztak. 1945 húsvétján leszereltek, majd Peresztegnél szovjet fogságba estek. Augusztus 3-án Romániába vitték őket, táborba. Szeptember 6-án tért vissza Magyarországra, s hadirokkant bátyjánál telepedett le. Ott élt 1950. április 22-ig. Ezen a napon kint dolgozott bátyja földjén, amikor egyik nővére hírül hozta, hogy a rendőrség keresi. Ekkor elrejtőzött a döbrökői erdőben, 4 nap után felugrott egy nagykanizsai tehervonatra, majd átszállt egy Szombathelyre menő szerelvényre, meghúzva magát annak fékbódéjában. Szombathelyről gyalog ment tovább: előbb Kőszegig, majd másfél napi bujkálás után Cákig, ahol „egy fenyőlétra segítségével átlépte a határt.” Zsebében egy elhunyt csendőr barátjának, Bognár Jánosnak az anyakönyvi kivonatával. Miután odakint ezzel az irattal igazolta magát, Leobenben menekült személyazonossági igazolványt kapott, s mezőgazdasági munkás lett egy gazdánál. 1956 júniusában egy újságírótól magyar nyelvű újságot kapott, mely ismertette az Elnöki Tanács amnesztiarendelétét.² Ezt elolvasva elhatározta, hogy hazajön. Bécsújhelyen egy Ferenc nevű vasutastól megtudta, hogy a magyar hatóságok hol

¹ Bp = Büntető perrendtartás; BHÖ = Büntető Anyagi Jogszabályok Hatályos Összeállítása

² Az Elnöki Tanács 1956. április 4-én amnesztiát hirdetett mindazoknak, akik a háború után Nyugatra távoztak s egy éven belül hazatérnek. Egyben „hazatelepítési” propaganda indult be, többek között a Magyar Rádió „Szülőföldünk” c. műsora révén.

szedték föl a műszaki zárat, s a tőle kapott tájékoztatás alapján Sopron és Nagycenk között átlépte a határt. Celldömlőig a vasúti pályán gyalogolt, onnan vonattal Siófokig ment. Siófokról egy TEFU-kocsi vitte Igalra, majd ismét gyalogosan folytatta útját Újdombóvárig. Bátyjánál megaludt, aztán fölutazott Pestre, s a Magyarok Világszövetségénél bejelentkezve igazolta magát. A szervezettől kapott hazatelepülési papírral jelentkezett a dombóvári rendőrségen, itt kihallgatta a szekszárdi ÁVH. Kapott személyi igazolványt, s 1956. augusztus 12-én elhelyezkedett a dombóvári fűtőházban, ahol letartóztatásáig dolgozott. Miután a minden kényszer nélkül bevallott kétrendbeli tiltott határátlépés ténye beigazolódni látszott, a továbbiakban a kihallgató-tiszt a „népellenes bűntett” körülményeit firtatta, vagyis a „csertetői sortűz” néven elhíresült, tragikus kimenetelű tömegoszlatás részleteit.

Szirtes Béla, a pécsi politikai bányász perekről írt dolgozatában részleteiben mutatja be az eseményt, annak elő- és utóéletét.³ Ezt megismételni nem áll szándékunkban – a továbbiakban az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltárában található vizsgálati dosszié anyaga alapján a Szirtes publikációban nem említett vagy nem részletezett tényeket kívánjuk közzétenni, elsősorban a címben jelzett témánk kifejtése érdekében.⁴ Mindenekelőtt nézzük a BHÖ 82.§ e pontja alapján felhozott, emberek törvénytelen megkínzása és kivégzése által elkövetett háborús bűntettre vonatkozó vád alapjául szolgáló vallomásokot. Pálkuti Antal (1910–?), a Finommechanikai Üzem igazgatója, aki a bányásztüntetés és sztrájk egyik szervezője volt, őt tanúként az irodájában hallgatták ki, a következőket mondta el. A nevezetes napon, tehát 1937. február 24-én, mialatt Vasason az elvtársai föld alatti éhségstrájkot folytattak, többekkel együtt elhatározták, hogy Vasasról Pécsre mennek, a DGT székházához, hogy nyomatékot adjanak követeléseiknek.⁵ Ám az országúton katonaság állta az útjukat, golyószórókkal és ágyúkkal. Nyilvánvaló, hogy szándékukról valaki értesítette a hatóságokat, amint később kiderült, az áruló Baranyai István volt. Ekkor útvonalat változtatva Somogytelepnek vették az irányt. Itt többen csatlakoztak hozzájuk, asszonyok is, Csertetőn azonban csendőrök állták az útjukat, akik fegyverüket is használták. Őt is lövés érte, s „Tavaszer Ferenc elvtárs zsebkezdőjével szorította le a sebet.”⁶ Végh István (*1909–?) szerint a bányászok egyharmada volt lenn és sztrájkolt Vasason, a többiek – miként ő is – a tüntetést tervezték. Vasas II-ből indultak el a pécsi bányai igazgatósághoz, eredeti tervük szerint a Szent István akna érintésével,

³ A csertetői tragédia 70. évfordulóján = Pécsi Szemle, 2007. nyár

⁴ ÁBTL 3.1.9. V-142971 „Noé János és trsa-i”

⁵ Vasas 1945. december 31-én egyesült Somogy községgel Vasas néven, s mint ilyen 1955. január 1-jétől Pécshez tartozik. Előbbi Vasas II., utóbbi Vasas I. néven. Mecsekszabolcsot 1947. augusztus 1-jén csatolták a városhoz. Addig mindhárom település a pécsi járás része volt. A területükön levő csendőrőrsök pedig a pécsi IV. csendőrkerülethez tartoztak 1945 márciusáig: ekkor az ideiglenes nemzeti kormány az 1.690/1945 M.E. sz. rendelettel a csendőrséget feloszlatta.

⁶ Megjegyezzük, hogy abban a jegyzékben, mely a fegyverhasználat folytán megsérültek, illetve meghaltak nevét tartalmazza, az övé nem szerepel. A felsoroltak a következők: „Keller János meghalt, Viktóriatelepen; Hege-dűs Mihály meghalt, Vasas; Hoffmann Ferenc, Hosszuhetény; Lévárt Mátyásné; Stenzer József; Rumbach József; Pertrand Vilmos; Kittli András; Varga Mihály; Lémann Miklós; Fejtik János [helyesen Faitig Imre]; Rántli György; György Jánosné.” Az összeírásra föltehetően a helyszínen került sor, ahonnan a regisztrálás előtt több sérült is eltávozott, hiszen Faitig János [Imre] neve mellett, ki a kórházba szállítás közben halt meg, nem szerepel a „meghalt” szó.

de a somogyiak azt mondták, hogy ott katonaság van, ezért irányt változtattak. Csertetónél sortűz fogadta őket, mire visszafordultak, három halottat hagyva a helyszínen. 18 bányász megsérült: őket néhány társával együtt ő részesítette elsősegélyben Szabolcson, a Csonka-féle vendéglőben. Lovász Gézáné (*1913-?) szerint, aki a férjével, Noé Jánossal együtt ment a tüntetésre (tőle 1939-ben elvált) Vasasról mintegy 150-en indultak el, aztán Vasas-faluban és Somogyban újak csatlakoztak hozzájuk, így mintegy 7–800-an voltak, amikor Csertetón a hegyről mentek lefelé. Elől az aszszonyok, mivel úgy gondolták, hogy őket nem fogják bántani. Ám tévedtek. Sortűz dördült, ezt követően a férje megkérdezte Noé János csendőrt, aki az unokabátyja volt, hogy miért kellett a bányászok közé löni. Ezután visszamentek Vasasra, ahol akkor már katonaság tartózkodott. Hogy miért kellett löni, arra Noé János a történetet követő eljárás során adott választ, illetve 1957-es letartóztatásakor. 1937. február 21–22-én külső járőrszolgálaton volt Siklósi Mátyással. Amikor az ellenőrzésükre éjszaka kiment hozzájuk a szabolcsi őrs parancsnoka, Lakatos Károly csendőr főtörzsőrmester azt mondta nekik, hogy igyekezzenek befejezni a szolgálatot s vonuljanak be, mert Vasason sztrájk készül. Az utasításnak megfelelően 22-én hajnalban bevonultak az őrsre, honnan rövidesen kivezényelték őket felügyeleti szolgálatra Szent István-aknához. Február 24-én reggel 8 órakor jött a váltás, ezután visszamenvén az őrsre, délután 4-ig aludtak. Ekkor felébresztették őket azzal, hogy ismét szolgálatba kell menniük. Hegedűs Dániel törzsőrmester őrsparancsnok-helyettes azt mondta nekik, hogy a Pécsre igyekvő tömeget minden körülmények között meg kell állítani és szétoszlatni. A pihenőszobában tartózkodó Kiss Józseffel és Benkő Jánossal kiegészülve útnak indultak, s amikor Csertetónél szembetalálkoztak a menettel, ő az utasításnak megfelelően megállásra szólította fel a tüntetőket, ám amikor ennek nem volt foganatja, elhangzott részéről a „Szuronyt Szegezz!”-parancs. Ennek hallatára a tömeg rájuk támadt, köveket dobált, botokkal csapkodott. Kiss József fegyverét egy bányász elkapta, el akarta venni tőle. Benkő Jánosra is rátámadt valaki. Kiss ekkor ezt kiáltotta: Nem látja, hogy mi a helyzet? Miért nem intézkedik? Ekkor ő ismét felszólította a tömeget az oszlásra, eredménytelenül, ezért kiadta a parancsot: céltűz a támadó néptömegre! Ekkor 3 lövés dördült el, ugyanis Benkő nem tudott löni, mivel küszködött a rátámadó bányással. „Kérésünk helyett ezt érdemeljük?”, „Mi nem ezt kértük, hanem béremelést.” „Idegen tőke bérencei” – kiabálták az emberek, és nem tágtak. Másodszorra is használták fegyverüket: ekkor már mind a négyen lőttek. Ennek hatására fordultak meg s menekültek az emberek – két súlyos sebesültet és egy halottat hagyva a helyszínen. A Kiss Józseffel szembeszálló Hegedűs Mihály súlyos haslövést kapott, Keller János a vízmosásos árok szélén ült. Hogy őt ki lőtte meg, ő vagy Siklósi, azt nem tudja, de Hegedűst és a harmadikat (tehát Faitigot) valószínűleg Kiss és Benkő. Látva a vérző embereket, szólít Péter György éjjeliőrnek (valójában mezőőrnek), hogy szaladjon a község házára és hívja a mentőket. Ekkor megérkezett Hegedűs Dániel a járőrtársával, biztosították a helyszínt, ők négyen pedig a tömeg után mentek, majd visszajöttek. Ekkor már csak a halott Keller volt ott, a csertetői legelőről betorkolló út Csertető felőli részén, a régi temető leomlott partjánál, a lövés helyszínétől kb. 50–60 méterre, arccal a földön fekvé, fejfelé Csertető irányában, és

az időközben megérkező Lakatos Károly csendőr főtörzsőrmester, aki azt mondta, menjen a társaival a község házára, mert ott van Pécsről egy hadbíró, hogy kivizsgálja: jogos volt-e a fegyver-használat.⁷

Siklósi Mátyás (*1911–?) volt csendőr őrmester, aki 1957-es letartóztatásakor Pakson kádárként dolgozott, lényegében hasonlóan számolt be a történekről, hozzátéve, hogy őt a szentlőrinci őrsről vezényelték Mecsekszabolcsra a sztrájk idején. A sortűzet a kb. 10 lépésre levő tömegre adott le a szabolcsfalusi temetőnél. Láta, amikor az első bányász Kiss József csendőr őrmester előtt esett össze. A sortűz után még két csendőr jött, akik a Szabolcs községből kiinduló bányászokat tartóztatták föl. A bányászok azt kiabálták, hogy: „Tapossátok le a Horthy kutyákat, és vegyétek el tőlük a fegyvert!” Benkő János (1908–?), volt csendőr őrmester, akit Mecsekszabolcsról Baksára, onnan Szabadzsenteskirályra helyezték, 1944-ben nyugdíjazták, de a háború után nyugdíját megvonták, s 1957-ben szerződött munkásként dolgozott, szintén azt vallotta, hogy Hegedűs Dániel parancsára vonultak Csertetőre. A kb. 1 kilométeres utat futva tették meg. Amikor elállták a tömeg útját, az emberek azt kiabálták feléjük: „Kenyeret adjanak!”, majd hogy az első három lövés eldőrdült (ő ugyanis nem lőtt): „Nyomás, előre, ezek vaktölténnyel lőttek!” Csak a második sorozatnál fogták futóra a dolgot, (ekkor ő a levegőbe lőtt). Ők egy darabig kísérték a tömeget, aztán visszatértek a helyszínre. Itt Hegedűs Dániel azt mondta nekik: Az isten közrejátszott, mert a legnagyobb szájú emberek, illetve vezetők haltak meg. Erre Noé János azt felelte, hogy Kiss Józseffel ismerik őket, azért haltak meg! Kiss Józsefet nem tudták kihallgatni, mert a felesége elmondása szerint Felvidéken, Nagydobrony mellett elesett a szovjet csapatok elleni harc során. Egyébiránt Baranyában az utolsó szolgálati helye Mágocs volt, innen 1940-ben Ungvár vidékére helyezték. Ám élt Hegedűs Dániel (1902–?) csendőr törzsőrmester, akit Mecsekszabolcsról Magyarbólyba vezényelte, és 1941. november 1-jétől 1944. november 29-ig a pécsváradi csendőrőrs parancsnoka volt. Őt bányászként, pécsváradi lakásán tartóztatták le. Vallomásának lényege az volt, hogy ő Egrý László csendőr őrnagy Vasas bányatelepről küldött telefonutasítására küldte ki a járőrt Csertető felé. Fegyverhasználatra nem adott parancsot. A Pécssett, 1892-ben született Egrý László Józsefet (1914. május 1-jén hadapród csendőr lett, ezt követően gyorsan emelkedett a ranglétrán, mígnem a IV. csendőrkerület őrnagya lett) sem tudták letartóztatni és kihallgatni, ugyanis tartózkodási helye 1957-ben ismeretlen volt. Mindenesetre a tanúvallomások alapján a nyomozást vezető Sütő István rendőrhadnagy véleménye szerint „Noé János, Siklósi Mátyás, Benkő János, Hegedűs Dániel a BHÖ 82. pont e. alpontjában felvett háborús és népellenes büntetének elkövetésével” gyanúsíthatók, ezért október 3-án a nyomozást befejezve, anyagukat átadta a Baranya megyei ügyészségnek, s ennek alapján Haszon János ügyész vádat emelt ellenük.

⁷ A honvéd és a csendőrségi hadbíró éjjel fél tizenkettőig hallgatta ki őket. Döntésük értelmében a vizsgálat lezárultáig a 4 csendőr csak helyi szolgálatot végezhetett. Ennek megtörténte után már rendes szolgálatot láthattak el, hiszen – így mondta Noé – megállapították, hogy „A fegyvert a csendőrségi-szolgálati utasítás 330. pont 1. és 6. alpontja, valamint a Btk-nak a jogos védelem esetét tárgyaló szakasza értelmében használtam.” (Btk 79.§: „Jogos védelem az: mely akár a megtámadottnak, akár másnak, személye vagy vagyona ellen intézett, vagy azt fenyegető jogtalan és közvetlen megtámadásnak elhárítására szükséges.”) Sőt: dicséző oklevelet kapott.

De miért maradt ki Noé János bűnlajstromából a kétrendbeli tiltott határátlépés? Mert a kihallgató tiszt birtokába került (korábban nem rendelkezett vele?) „Bokor Imre” fedőnevű informátor 1955. (1956?) szeptember 24-i jelentése, amely a külföldre történő távozás tényének ellentmondott.⁸ Eszerint Noé Ferenc rejtegeti Noé János volt csendőrt, aki Aradi néven szerepel. Ezt ő onnan tudja, hogy 1955. november 25-én, este kihallgatta Noé két nővérének a beszélgetését, akik a szomszédságában laktak. Azt, hogy Aradi itthon van, Sütő József MÁV vonatvezetőtől is tudja, aki Noé egyik nővérénél lakik albérletben. Egyébként Noé rokonai 1953-ban azt híresztelték, írja, hogy a csendőr Jugoszláviába szökött.⁹ Nyilván ezzel szembeállították a további kihallgatások során, ezért első vallomását többször megmásítva, a következőket mondta el. Szovjet fogságból történt hazaérkezése után valóban bátyjánál lakott s dolgozott, titokban, senki előtt nem mutatkozva. Ám Tamásiban lakó családját éjszakánként látogatta. Hozzá tartozói már ekkor azt híresztelték, hogy Nyugaton van. Amikor a Baranyamegyei Naplóban (sic!) a vasasi sztrájkjal kapcsolatban egy cikk jelent meg, melyben az ő neve is szerepelt, megijedt s félelmében ekkor ment el Ausztriába. Előtte azonban nem a döbröközi, hanem a mágocsi erdőben bujkált. Utólag megtudta, hogy nem a rendőrség, hanem egy polgári ruhás egyén járt István bátyjánál, és nem is őt kereste, hanem Zoltán nevű testvére után érdeklődött, aki a MÁV-nál segédkezelői átminősítés előtt állt.

Akkor miért kellett elmenekülnie? Nem menekült sehová. Rövidesen bevallotta, hogy az egész disszidálási história kitalálás. 1956. június 27-ig folyamatosan a bátyjánál lakott, és titokban, csak késő este ment ki természetes dolgát elvégezni, illetve néha, hajnalban Döbröközbe, Hencz Lajos borbélyhoz haját vágatni. Édesanyja temetését az ablakból nézte. Kétszer fogat is húzatott dr. Pibai György döbröközi fogorvossal. Tőle kérdezte meg 1956 áprilisában, hogy mit szól az Elnöki Tanács rendeletéhez. Az orvos azt válaszolta, hogy: „Nyugodtan lehet élni a rendelettel.” Ekkor elment Tamásiba, a feleségéhez, akivel közölte elhatározását, nevezetesen, hogy a Világszövetséggel, félrevezetve a testületet, a disszidálási mesével legalizáltatja jelenlétét. Az asszony ezt ellenezte. S miért választotta az „illegális határátlépéshez” az 1950-es dátumot? Mert akkor telepítettek ki embereket, s „egyes magamfajta egyének nyugalmi állapotát” ez megbolygatta. A pécsi megyei bíróság 1959. április 13-án, nyílt tárgyaláson hozott ítélete szerint „I. r. Noé János, III. r. Siklósi Mátyás, IV. r. Benkő János... vádlottak bűnösök 1–1 rb. emberek törvénytelen kivégzésével elkövetett háborús bűntettben. Ezért

⁸ Kilitét nem sikerült kiderítenünk, ugyanis az ÁBTL tájékoztatása szerint „Nem szerepel a hálózati nyilvántartásban.”

⁹ A dátumok közötti ellentmondást nem tudtam feloldani. Ha „Bokor Imre” 1955. szeptember 24-én jelentett, miként hivatkozhatott 1955. november 25-i értesülésre. Ha viszont 1956. szeptember 25-i datálású az irat, miért várt csaknem egy évet a bejelentéssel, és miért állítja, hogy Noé Ferenc rejtegeti augusztus 30-án letartóztatott testvérét. Az időpontokkal kapcsolatos bizonytalanságot fokozza az is, hogy egy másik irat szerint „Bokor Imre” 1956 augusztusában (!) Dombóváron a MÁV-állomáson felismerte a csendőrt, ezt jelentette az ÁVH szerveknek, akik ekkor őrizetbe vették Noét. Ugyanis, amiként láttuk, 1956 augusztusában csak kihallgatták őt, és ezt követően, a kapott igazolással vállalhatott munkát a dombóvári állomáson. Ha viszont a felismerés egy évvel később történt (ami valószínűbb), és az informátor bejelentése nyomán tartóztatták le, akkor ÁVH-ról nem beszélhetünk (legfőjebb megszokásból), mivel a szervezet 1956 októberében megszűnt.

a megyei bíróság I. r. Nóé Jánost halálbüntetésre, teljes vagyonekobjzásra, III. r. Siklói Mátyást 4 évi börtönre, a büntetőtörvényben írt jogok gyakorlásától 5 évi eltiltásra, vagyonának 1000 Ft. értékben való elkobjzására, IV. r. Benkő Jánost 1 évi 7 hónapi börtönre, a büntetőtörvényben írt jogok gyakorlásától 2 évi eltiltásra, vagyonának 500 Ft. értékben való elkobjzására ítéli. II. r. Hegedüs Dániel vádlottat... bizonyítékok hiányában felmenti... Dr. Sánta János sk. tan. vez. Jámbor Károly Timár Józsefné ülnökök helyett is: Dr. Sánta János sk. tan. vezető. Az ítélet IV. r. Benkő Jánosra vonatkozó része jogerős és végrehajtható.”

A verdikttel kapcsolatosan engedték meg egy megjegyzés a dolgozatíró részéről. A „háborús büntettet” elkövető Benkő Jánost 1957. szeptember 27-én tartóztatták le, így az ő esetében a jogerős ítélet a szabadlábra helyezést jelentette, a vele csaknem egy napon letartóztatott Hegedüs Dániel pedig a felmentéssel vizsgáztalódhatott.

Az I. és III. rendű vádlott természetesen fellebbezett. Ügyükben a Legfelsőbb Bíróság népbírói tanácsa 1959. nov. 10-én hozta meg a Nbf. I. 5029/1959-25. sz. ítéletét, mely Siklói Mátyás főbüntetését 8 évi börtönben állapítja meg, 10 évre tiltja egyes jogok gyakorlásától és elrendeli teljes vagyonának elkobjzását. A védelmi fellebbezéseket elutasítja. Ennek értelmében Nóé Jánost 1959. november 14-én „népellenes büntett miatt” kivégezték.

Örökítsük meg a tanács tagjainak nevét! Dr. Borbély János tanácsvezető¹⁰, Fehér Kálmán¹¹, Györe József¹², Keresztes Sándor¹³, Szabó Sándor¹⁴ népbírák.

Szirtes Béla az ügygel kapcsolatosan azt írja, hogy: „A bírósági, nyomozati, vádhatósági eljárások... minősítése nem lehet tisztém.” A miénk sem. Mindazonáltal megjegyezzük, hogy az 1956-ot követő igazságügyi megtorlás részeként 1959. november 28-án kivégezték azt a Kristóf László csendőrnnyomozó törzsőrmestert s két társát: Molnár Mihály és Palotás Ferenc csendőrnnyomozókat (s többeket súlyos börtönbüntetésre ítélték), akiket Ságvári Endre meggyilkolásában találtak bűnösnek. Ám Kristóf ítéletét a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága Bfv. X. 1. 185/2005/7. sz. ítéletével hatályon kívül helyezte, az emberek törvénytelen kivégzése által elkövetett büntett miatt emelt vád alól felmentette.

Kérdésünk: Vajon, ha Nóé ügyében, figyelembe véve a 2000. évi CXXX. tv.-t is, amely kimondja, hogy a megtorlásra alakított bíróságok eljárása nem tekinthető a jogállami mérce szerint ítélkezésnek, egy, az arra jogosult személy, felülvizsgálati indítványt nyújtana be az anyagi jog elemi, tudatos semmibevétele miatt, milyen döntés születne?

¹⁰ Dr. Borbély János (1905–?): A „mosolygó halál” néven elhíresült bíró 1948-tól a népfőügyész helyettese, 1950-től a legfőbb államügyész helyettese volt. 1957–1962 között, a megtorlások során a Legfelsőbb Bíróság bírájaként, 1958. november 1.-től tanácsvezetői minőségben a legtöbb halálos ítéletet ő hozta (egyes adatok szerint 67-et).

¹¹ Fehér Kálmán volt a Nagy Imre-per egyik népbírája is.

¹² Györe József (1902–1985) vasesztergályos, pártmunkás. 1957-től népbíró. Tagja volt pl. a Mansfeld Pétert halálra ítélő népbírói tanácsnak.

¹³ Keresztes Sándor tagja volt a Mansfeld Pétert halálra ítélő népbírói tanácsnak.

¹⁴ Szabó Sándor tagja volt a Mansfeld Pétert, illetve Fónay Jenőt halálra ítélő népbírói tanácsnak.

A MECSEKI SZÉN BÁNYÁSZAT KÉTSZÁZ ÉVES ÉVFORDULÓJA ÉS EGY MEGSEMISÜLT BÁNYÁSZEMLÉK

A mecseki bányászat 1782-től számítja az iparszerű bányászat indulását. Ezt az időpontot tekintik tehát a hivatalos bányászat mecseki megindulásának. Ennek jegyében emlékeztek meg 1982-ben a 200 éves évfordulóról. A kinevezett időpontot a megünneplése idején és ma is többen vitatják. Történelmi bizonyítékok vannak, voltak ugyanis arra, hogy már korábban is, több helyen folyt bizonytalan kezdetekkel szénkitermelés a Mecsekben.

Talán az akkor kezdett Liász-programnak nevezett, a mecseki szénkitermelés erőteljes növekedését tervező fejlesztés indulása is inspirálta ezt a „történelmi megalapozottságot”. Erre utalt Mérei Emil vezérigazgatónak a Mecseki Bányászati Múzeum 1987-ben, a megjelent kiadvány-sorozatához írt Előszóban: „A mecseki szénbányászat két évszázados küzdelmes, de sikerekben is bővelkedő múltjának azzal állítunk méltó emléket, hogy jövőjét mai tetteinkkel további évszázadokra megalapozzuk. Ennek a folyamatnak lényegi része az épp a 200 éves évforduló idején megindított fejlesztés, a Liász-program.”¹

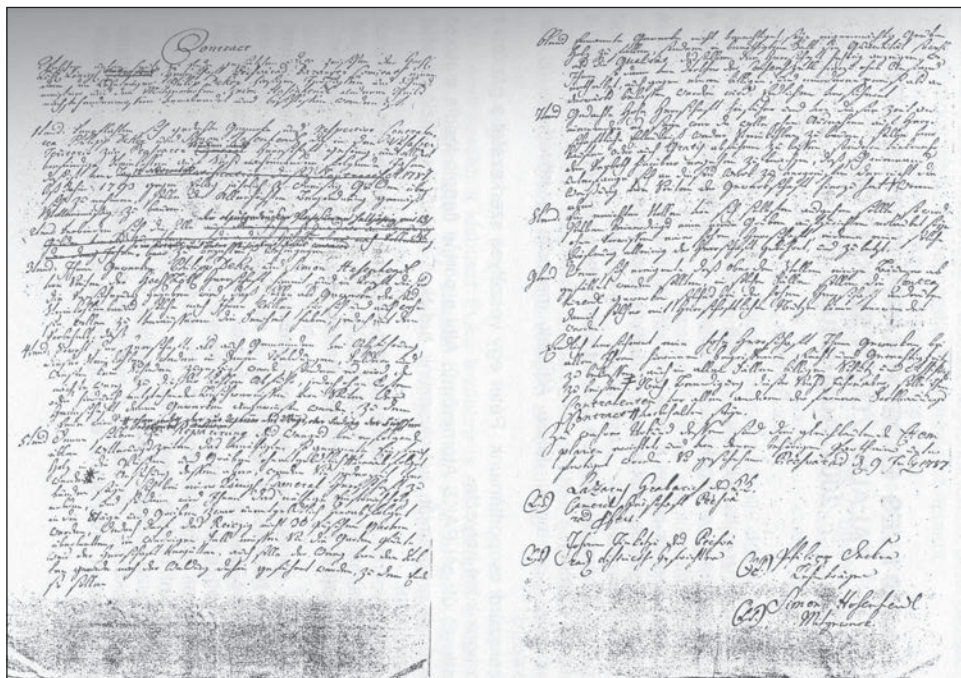
Kitaibel Pál (*1757 †1817) a neves botanikus és polihisztor 1799-es és 1808-as két baranyai útja során már több helyen is említést tett szénkitermelésre.² Ezek indulása sok esetben pontosan nem tisztázható. 1799. szeptember 2-án ezt írta: „Délután Vasas községben a kőszéntelegekhez mentem. [...] A kőszén a falutól északnyugat felé jó negyedóránnyira egy völgyben található. Olyan, mint a pécsi, de valamivel nagyobb szög alatt fekszik. Barnás sárga olajat választ ki. A homokkő és vas zárványokat tartalmazó pala is olyan itt, mint Pécsen, de a települések nem olyan szabályosak. Szén felett só válik ki. A széntől elfolyó víz vitriol ízű és vasat rak le. A szenet részben felszínen fejtik, részben pedig tárnákban és aknáknak bányásszák. [...] Nem messze Bonyhádtól Váraljánál kőszénbánya van. A bonyhádi orvos (chirurgus) kereskedik vele.” 1808. június 18-án Nagymányokra és Váraljára ment. „Váraljáig [...] a szénbányáknál az út mentén közvetlenül a falu mellett szürke mézskő van. [...] Mázánál kőszén is fejtnek.”

Az 1980-as évek mecseki széntermelését szervező Mecseki Szénbányák vezetése úgy döntött, hogy az 1782-es vasasi szénkitermelési szerződéshez kapcsolja e jeles eseményt. E szerződés két vállalkozó (Hazelhendel Simon, Decker Fülöp) és a pécsváradai alapítványi uradalom között kötötték. A szerződést öt évvel később megújították.

A Mecseki Szénbányák igyekezett a hivatalos bányászat megkezdéséről méltó módon megemlékezni. Az események koordinálására 18 főből álló Jubile-

¹ Mérei Emil: Előszó. A 200 éves mecseki szénbányászat történeti áttekintése = Mecseki Bányászati Múzeum kiadványa, 1987. Írta és szerkesztette Krisztián Béla.

² Mendly Lajos: A bányászat kialakulása és fejlődése a Mecsekben = A Mecsek Egyesület Évkönyve, 2001. 43. p.

A Haselhendel-féle szerződés első és utolsó oldala 1787-ből

umi Előkészítő és Szervező Bizottságot hoztak létre. Tagjait a vállalat különböző szintű, szakmai érdeklődésű vezetői közül jelölték ki. Szorgalmazták a bányászati múlt kutatását, amelyhez a Magyar Országos Levéltár kutatási eredményeit is igénybe vették, illetve felhasználták.³

A nevezetes évforduló emlékére pl. minden vállalati dolgozó emléklapot kapott, amelyet az akkori vezetői négyszög írt alá. Az emléklapon látható a vállalat új logója, amelyet ezt követően minden jelentős kiadványon feltüntettek. Az emléklap mellé még csatolták a Szt. István-akna felavatásakor, felszentelésekor nyitott emlékalbum egy lapját, amelyet az akkori részt vevő nobilitások aláírtak. Ugyanezen logó felhasználásával, díszes kék árnyalatú zománc bevonattal, arany feliratokkal kitűzők készültek. A kitűzőket két méretben lehetett hordani: egy nagyobb (kb. 3 cm átmérőjű) és egy kisebb (kb. 1 cm átmérőjű) kivitelben.

A posta ebből az alkalomból külön levelezőlapot adott ki, amelyet az erre az alkalomra készített bélyeg díszített. Mindezt elsőnap bélyegzővel is ellátták. A levelezőlapon még egy középkori bányászokat megjelenítő rajz is látható, 200 éves a mecseki szénbányászat felirattal. A munkában résztvevő postai dolgozókat meghívták és Kossuth-bányaüzemben bányajáráson látták vendégül.⁴ Az év folyamán az említett újságban a bányászati múlt eseményeit feldolgozó írások

³ Krisztián Béla: Emlékmű Vasason. Tisztelet a hajdani bányászoknak = Dunántúli Napló, 1982. szeptember 14.

⁴ Rövid képes hír = Mecseki Bányász, 1982. június 29.

jelentek meg.⁵ Irodalmi pályázatot írtak ki többek között a bányásztelepülések, pártok, szervezetek, lezárt életutak múltjával kapcsolatban. Képzőművészeti alkotásokat vártak, dokumentációk feltárását hirdették meg.

1982. június 16–18-án a Ságvári Művelődési Házban emlékülés és tudományos tanácskozás volt, amelyen beszédet mondott Méhes Lajos akkori ipari miniszter.⁶ Ebben kifejtette: „A széntermelésnek a jövőben is nagy lesz a szerepe.

Sőt, a hazai az energiahordozók között az aránya is növekedni fog. Éppen a mecseki szénvagyon teszi lehetővé, hogy a kokszolható széntermelés 10 év alatt kétszeresére növekedjék. Ehhez a működő bányák rekonstrukciójára és a bányák kapacitásának növelésére van szükség.” Ez volt az ún. Liász-program, mely a kezdeti nekibuzdulás után – koncepcióváltás és pénzhiány miatt – fokozatosan kifulladás.

Említettük, hogy a 200 éves bányászkodás kezdetei a Pécsváradi Alapítványi Uradalommal kötött szerződéshez kapcsolódott, amelynek haszna a budapesti egyetem fenntartásához járult hozzá. E kapcsolat felújítása érdekében a Mecseki Szénbányák vezetése – e nevezetes évforduló alkalmából – együttműködési szerződés megkötését kezdeményezte. A szerződés aláírására népes vállalati küldöttség utazott a fővárosba.

Felavatták a bányászat műszaki múzeumát, és Pécssett tartotta ülését a bányászatörténeti munkabizottság.⁷

A magyarországi bányászati szakma szaklapja a Bányászati és Kohászati Lapok Bányászat c. folyóirata 1982 novemberében jubileumi különszámot jelentetett meg. Ebben az adott időszak szakmai munkáját bemutató jelentős tanulmányok találhatók. *Krisztián Béla: Adatok a mecseki szénbányászat műszaki múltjából; Gálfi István: A mecseki szénbányászat fejlődése a felszabadulástól napjainkig; Pólai György: A mecseki szénmedence földtani felépítése; Tiszai László: A fejtésgépesítés fejlődése; Ország Mihály: A fejtésbiztosítás technológiai fejlesztése; Csethe András–Radó Aladár: Egyesületi élet a Mecseki Szénbányáknál; Cserfai János: Gépészeti tevékenység; Herrfurth Ernő: A mecseki szénelőkészítés technológiai fejlődése; Radó Aladár: 25 éves a gázlecsapolás Magyarországon; Vedródi Antal: A Mecseki Szénbányák beruházási tevékenysége a felszabadulástól napjainkig; Bánhegyi Mihály: A tudományos kutatás eredményei; Kovács Endre: A Máza Dél, Váralja Dél elnevezésű földtani kutatás eddigi eredményei; Kovács János: A mecseki szénbányászat fejlesztése a Liász program keretében; Major Géza: A Pécsi Bányászati Múzeum és kiállítás.*

A tartalom mutatja, hogy a termelő tevékenység mellett komoly műszaki-tudományos elemző munka is folyt a vállalatnál.

⁵ Krisztián Béla: A 200. év felé = Mecseki Bányász, 1982. január 26.; A vasasi bányászkodás kezdetei. 1982. február 2.; Davy-lámpás kísérletek Vasason. 1982. március 20.

⁶ 200 éves a mecseki szénbányászat. A hazai nyersanyag kitermelésében az eddiginél nagyobb szerep jut bányászataknak = Mecseki Bányász, 1982. június 22.

⁷ Krisztián Béla = A bányászat műszaki múzeuma Pécssett = Mecseki Bányász 1982. május 25.

Az emlékmű körüli bányász pihenőpark avató ünnepsége 1985-ben (Fotó: V. Tóth László)

Azért, hogy maradandó emléket állítsanak az évfordulónak egy nagy emlékmű felállítását, emlékpark és bányász pihenőpark létesítését határozták el Vasason.⁸ Az emlékművet és parkot a Vasas és Hosszúhetény közötti domboldalba tervezték, ahol a régi térképek és feljegyzések szerint a szénkibúvásokra – főleg a 19. század első felében – több tárót is telepítettek.⁹ A kezdeményezők helyi társadalmi szervezetek vezetői voltak, akik alaposan ismerték a 23 hektárnyi, jó adottságokkal rendelkező területet, amelyben többek között négy természetes forrás is fakadt. A tervhez megnyerték a bányaüzemmel baráti kapcsolatot ápoló hirdi kenderfonó és a cementmű, valamint a bogádi termelőszövetkezet kollektíváit. A brigádok társadalmi munkában jelentős területet hoztak rendbe, és az egyik forrásnál esőbeállót is építettek. A park kialakítása azonban még sok munkát kívánt volna, de a közelgő bányabezárás megakasztotta a folyamatot.

A szobor elkészítésével Vasas Károly (*1930. június 12. Salgótarján, †1992. január 11. Budapest) Munkácsy-díjas szobrászművészt bízták meg, aki korábban már több bányász emlékművet is készített (Balinka, Sárísáp, Salgótarján). Az elkészült emlékmű hátterét és alapozását Klausz Gyula építész-mérnök, területi

⁸ Tóth László: Parkerdő létesül Vasason = Mecseki Bányász, 1982. június 15.

Varga József: Pihenőpark készül Vasason = Mecseki Bányász, 1982. szeptember 21.

⁹ Krisztián... i.h. 1982.

főmérnök tervezte, aki a szervező bizottságnak is tagja volt. A szobor egy 4,2 m-es, kezeit a magasba emelő, hegesztett vörösrézlemezéből készült robusztus bányászalak lett.¹⁰ Hátterét a földrétegeket jelképező, hullámzó vonalvezetésű betonépítmény alkotta. Avatását az 1982. évi bányásznap ünnepség keretében – a már formálódó parkban – Kapolyi László államtitkár avatta fel.

Amíg a vasasi bánya működött az emlékmű környezetében levő emlékparkot fejlesztették és karbantartották. Bányásznapokon ünnepségeket rendeztek a helyszínen. A bányabezárás után sajnos gazdátlanul maradt. A környezet állapota leromlott, fokozatosan elgazosodott, elvadult és elbokrosodott. A szobrot vandál rongálók a vörösréz test miatt megbontották. Maradványai a Mecseki Bányavagyonhasznosító Rt. raktárába kerültek. A szénbányák vagyonátadásakor az emlékmű maradványai Pécs Város tulajdonába kerültek. A környező tágabb terület kárpótlás során magánkézbe jutott.

Ma az egykori büszke emlékmű környezete beerdősödött. Az emlékmű beton háttere szilárdan, az idővel dacolva, grafitikkal „díszítve” áll.

Az emlékmű beton hátterének és környezetének további sorsa

Mivel az emlékmű körüli terület magántulajdonban van, minden nagyobb munka csak a tulajdonos hozzájárulásával történhet. Egy lehetséges megoldás lehetne a teljes elvadulás megállítása. A beton talapzatot és ívelt beton szelvényeket a falfirkáktól megtisztítva lehetőséget nyújtana egy olyan emléktábla elhelyezésére, amelybe az eredeti szobor alak árnyékképezetét ábrázolása mellett a feliratok utalnának az eredeti célra és eseményre. Így lehetne biztosítani, hogy az 1982-ben megálmodott és elkészített emlékmű megőrizzen valamit a múltból a jövőnek.

Vasas, Szent Borbála-emlékpark. Felavatták 2010. december 4-én.

¹⁰ Bányászemlékművet avattak Vasason = Dunántúli Napló, 1982. szeptember 5.

Thomenn–Petőfi-akna. Felavatták 2011. szeptember 3-án.

KOZMA FERENC—SZÜCS ISTVÁN

EGY PÉCSI EZERMESTER, FÖLDESI MIHÁLY

(*1906. július 4. †1996. február 19.)

„Hiába kémleled a távot, a segítséget csak a közelből várhatod.”

A múlt század hatvanas éveiben éledt fel igazán a motorizáció Magyarországon, amikor évről-évre egyre több a magántulajdonban lévő személygépkocsi tűnt fel az utakon. A motorizáció robbanásszerű elterjedése kikövetelte a háttéripart. Az állami szervizek, javítóműhelyek mellett gomba módra szaporodtak a magánműhelyek is. Pécssett a Trabantok, Moszkviccsok, Wartburgok, Ladák stb. menetképességének fenntartásában ügyködött több évtizeden át Földesi Mihály akkumulátortöltő, készítő és javító mester, aki a hirtelen érkezett konjunktúrát ügyesen kihasználta. Nemcsak kevesen értettek ehhez a foglalatossághoz, hanem hiánycikk volt ez a termék a hiánygazdálkodás idején, azaz nem is lehetett jól feltöltött, üzembesz akkumulátort kapni, még kenőpénzért, pult alól sem.

A mestert polgárpukkasztó, megrökönyödést kiváltó embernek, megmosolyogni valónak ismerték egyébként megyeszerte egyedi birodalma, viselkedése, öltözködése és általában az emberekkel való kommunikációja miatt. Elég volt bebólintani a Felsővámház utca 13. számú ház udvarára, széttekinteni az ezerszám felhalmozott kibelezett és még egyben lévő akkumulátorokon, szertesztét heverő szerszámokon, és a mindennapi holmikból, lavór, rongy, kályhacső, radiátor stb. rakott barikádon. Ha szerencséje volt az embernek a „híres rendetlenségéből” rakott akadályokon eljutnia a mesterig, és elmagyarázni gondjait, ő az olvasószemüvege fölött kipillantva azonnal mutatott egy kupacot, hogy hova tegye az ember a javítani valót.

Esetleg megkérdezte: Fenékszárlatos? Holnap jöhet érte. Majd folytatta tovább a dolgát, és másnapra valóban jöhetett vissza a megrendelő a felújított, működő akkumulátorért. Miközben Földesi Mihályt mindezekért gyakorta megmosolyogták az idegenek, csak keveseknek tűnt fel, hogy hihetetlen munkaszeretet és munkabírási lakozik benne, azt meg pláne csak a beavatottak tudták, hogy legalább tizenkét szakmát igazoló oklevelet mutathatott volna a felkészültségében kételkedőknek (a bizonyítványokat a fia ma is őrzi) azon túl, hogy 1947-ben, az állami felső-fémipari iskola levelező tagozatán is képesítést szerzett. Így aztán többek között elmondhatta volna, hogy akár lakatos, sofőr, autószerelő, hegesztő, gőzlokomobil- és cséplőgépkészítő, múlakatos (ez külön szakma volt akkoriban), teher- és személyautó fuvarozó, elektromos-gépkészítő és olajkályha javító is lehetne, ahelyett, hogy a lerobbant aksikat javítana, vagy technikus-tanárként töltsen az idejét érdemes, és érdemtelen ifjak között. Óriási szakértelemmel, jártassággal rendelkezett. Veje szerint – aki 1972-ben vette el Klára lányát, és részt vett a családi vállalkozásban – a lakóházában kialakított műhelyben esztergálás, akkugyártás, hegesztő munkálatokat is végeztek, például a Sopiania Gépgyár részére hatalmas öntöttvas présgépek he-

gesztését végeztek, sőt Miska bácsi központi-fűtés szerelést is vállalt. Szépen rajzolt, lehetőleg nem papírra, hanem falra, táblára, porba, bárhova, és volt egy hegedűje is, mellyel néha szintén szórakoztatta társaságát.

A mester rendkívül segítőkész, ugyancsak korrekt ember volt. És persze nagy különc, aki alighanem viselkedésével igyekezett elterelni a figyelmet jól fizető maszek üzleteiről akkoriban, amikor köztudottan nem a magánszektor fényes jövőjéről énekeltek a mozgalmi dalokat.

Különcségének jellemzői közül néhányat említsünk, csak felsorolásként. Ritkán láthatták a kopott-kék svájcisapka és a kéztörlőnek is használt, derékban megkötött munkaköpeny nélkül. Kezei az olajtól alighanem a munkássága elejétől váltak egyre szurtosabbá, feketébbé, mígnem elérték a teljes lemoshatatlanság fázisát. Az olaj-kátrány illat személyiségének lenyomata lett. És még valami: jellegzetes kísérője a hosszú szíjon nyakában lógó aktatáska volt. Minden nap dolgozott, a szombat, a vasárnap, sőt a karácsony, húsvét sem érdekelte, ha bekopogtak hozzá. Évente csak egyetlen ünnepet tartott, március 15-ét, és ezen a napon fehér inget vett fel és nyakkendőt kötött.

Szerette a nagy kihívásokat, az olyan feladatokat, melyeket más nem vállalt fel. Bátor volt, és tudta, mire képes. Fontos volt neki, hogy elismerjék, talán, hogy rácsodálkozzanak. Volt, amikor nem is pénzért vállalt kockázatot, élt benne egy olyan felfogás, hogy ha van feladat, azt meg is kell tudni oldani.

Jellemző történet vele kapcsolatban: valamikor a hatvanas évek elején elvállalta, hogy a pécsi sörgyár kéményére felszereli a villámhárítót. Nem volt még kosaras emelő. Úgy mászott fel a magasba kéményen átvetett kötéllel, mintha kókuszdíóért mászna a pálmafára, frászt hozva a báméskodókra. Kétezer forintot kért érte, de a megbízó utólag ezt sokallta, hiszen akkoriban egyhónapi bérnek is beillett, s ő három óra alatt végzett a munkával. Ezret adtak volna, de neki az kevés volt, visszamászott és komótosan leszerelte a villámhárítót. Megadjuk a kétezret, könyörögtek neki az akció láttán. Most már háromezer kell, hiszen megint kockáztattam az életemet... Igaz, neki sem sikerülhetett minden. Egy alkalommal, autójával szeretett volna bemenni az iskolaudvarra, de csak az egyik kapuszárny volt nyitva. A kocsit elakadt, Miska bácsi kiszállt, és hogy zavarát oldja a báméskodó diákok előtt, megkérdezte: Na gyerekek milyen szemmértékem van, egyformán horpadt be jobbról is, balról is?

Tudniillik persze azt is, hogy a vállalkozó és ezermester Földesi Mihály fő hivatásaként (vagy mellékesként) 1957–75 között a Zipernowsky Károly Gépipari Technikum műhelytanára volt, majd nyugdíjasként a fűtési rendszer karbantartójaként tevékenykedett. Nagyon szívesen oktatott, a száraz tananyagon kívül sok más gyakorlati tudnivalót is elmagyarázott annak, aki a szakma iránti érdeklődésével közelített a „tanár úrhoz”, miközben, valljuk meg, a többieket szóra sem méltatta. Persze Miska bácsi nemcsak a tudást, hanem azt is jelessel, vagy egy kis csokival honorálta, ha a diák nem állt be a háta mögött kuncogók közé, miközben mindent elkövetett azért, hogy muszáj legyen rötyögni, vigyorogni ezen a különös mozgású, meglehetősen jellegzetes emberen.

2011 májusában, az esedékes évi össz-gépiparista találkozón Amrein György iskolaigazgató invitálásra néhány egykori tanárkolléga és öregdiák – köztük jelen sorok krónikása, Szücs István mérnökstanár – arról kezdtek beszélgetni, hogy 2012-ben az iskola centenáriumát fogja ünnepelni. Miközben sok mindenről szó esett, kiderült, hogy a legendás tanárok, oktatók között egyre többen rukkolnak elő Földesi Mihállyal kapcsolatos történetekkel. Ezt követően merült fel a gondolat, hogy a jubileumi év kapcsán emléket kéne állítani ennek a sokszínű embernek, akinek az élete a munka volt, mindamellett szerette a tréfát, szerette meghökkenteni, sőt megbotránkoztatni az embereket. Sokak szerint evvel is kompenzálta azt a lekezelő modort, amiben olykor része volt. Miközben fölényes tudása birtokában ő is megmosolyogta azokat, akik nem jutottak ötről-hatra egy probléma megoldásában. Kedvenc mondása volt: „hiába kémleled a távot, a segítséget csak a közelből várhatod.” A politika nem érdekelte, mivelhogy szerinte a „munka és a nyomor örök, csak az eszmék változnak.” Praktikusan gondolkodó, célratörő életet élt. A vállalkozásokhoz, üzleteléshez is volt kedve és bátorsága azokban az években, amikor az ilyesmit – finoman fogalmazva – nem nézték jó szemmel, talán még a gépiparban sem. Például zongorát is fuvarozott személygépkocsija tetején az ország más pontjairól Pécsre, mert itt haszonnal tudott túladni rajta.

A Miska bácsi legendáriumból való történetek sorában egyik jellegzetes, a II. világháború idejéből való. A történetet tanártársa Kőhegyi István őrizte meg. Amikor a délvidéki bevonulás során a magasabb magyar katonai vezetés, díszszemlét kívánt tartani Zomborban, a szemléhez azonban nem illett a város főterén lévő szerb király bronzszobra. Próbálták ledönteni, lángvágóval eltávolítani, de nem ment a dolog, mire valakinek eszébe jutott egy Földesi nevű katona, aki éppen a fogdában ült. Nos, Miska bácsi megtöltötte faszénnel a bronzlovat, majd begyújtotta. A műveletet teljes siker kísérte, a bronz beizzott, a ló a földre rogyott.

Egy másik történet: „1967-ben a KGM jóvoltából a győri, csepeli és pécsi technikus tanárok utazhattak Zágrádba. Itt történt, hogy a városnézés fáradalmait kipihenni egy vendéglőbe mentünk be. Mint lenni szokott, egyéb ügyeink elvégzésére is itt adódott lehetőség. Miska bácsi dolgát elvégezve leült a WC előterébe az asztal mellett lévő üres székbe. Az elmaradhatatlan nyakba akasztós táskáját ölébe vette. Élénk volt a forgalom, a férfiak és nők, ahogy jöttek annak rendje-módja szerint rakták a pénzt Miska bácsi táskájára. Ő pedig eltette azt. Mire mindannyian végeztünk, az eseményt kérdésünkre így kommentálta: Én nem kértem, ők adták.” Egykori tanítványa, majd kazánfűtő-tanfolyami oktatótársa, Kis Tamás az alábbiakra emlékszik. „Egy siklósi kazánfűtő-tanfolyami vizsgára igyekezve 1981-ben, az autóban Miska bácsi különféle dolgokat magyarázva először csak a Trabant műszerfalára rajzolt krétával, majd amikor elfogyott a hely, a nadrágomon folytatta... Ugyanekkor az ebédszünetben kollégáit harkányi présházukba invitálta, ahol a földszinti szobában egy hatalmas hordóban forrt a frissen leszüretelt bora.

Természetesen meg szerette volna kínálni a vendégeit. Kétes tisztaságú poharakkal kezünkben álltunk körülötte, miközben ő kalapáccsal el kezdte ütögetni a hordó dugóját, ami hirtelenjében kivágódott, az ugyancsak forrásban levő

murci szőkőkútként lövellt a plafonig, beterítve az egész szobát. Ekkor, az Öreg, morogva csak ennyit mondott: Ej, ej Rózsikám, de megcukroztad ezt a hordót! Kis Tamás diákkori emléke: egy alkalommal felsorakozva nézték a diákok, rettegve, hogy fel ne robbanjon, amint az oxigénpalack repedt talpszoknyáját meghegesztette, s abból a palackból jött a hegesztéshez az oxigén, amelyet hegesztett. Jól jegyezzék meg – mondta aztán a munka végeztével –, hogy ilyesmit soha ne tegyenek, mert az életükkel játszanak.

A sokak számára legtöbbször mesélt történet, amikor a palackok nem fértek be a személykocsijába, mire kivágott egy darabot az ajtóból, elmentek a helyszínre, majd hazaérve visszahegesztette a kivágott darabot.

Wind Ferenc egykori tanártársa szerint is Földesi Mihály nagyon jó szakemberként mindenre talált megfelelő megoldást. A tananyagot viccesen, érthetően, példákkal bizonyítva adta elő. Főként gépész munkákkal foglalkozott. Nagyszerűen értett a forgácsoláshoz, sokat dolgozott melegüzemi feladatokkal, kovácsolással, hegesztéssel. Olyan munkákat készített, amelyek nagy ügyességet, leleményességet igényeltek. Mindig a lepraktikusabb megoldást választotta ki. Egyszer bemutatta például, hogy miként készítené el egy virágállványt egy kovács, egy lakatos, egy esztergályos, vagy olyan személy, akinek mindenben jártassága van.

Jól ismerte az embereket, soha nem szidott senkit. Egy-egy példával adott jellemzést: „ez egy olyan ember, ha szüksége van egy csavarra, vesz egy nagy gépet, a csavart kivészi, a többit kidobja.”

De nagy úr a szükség, így Miska bácsiról is megmaradt az alábbi történet, melyet Szilas Karcsi bácsitól hallottunk (a gépipari egykori tanára és Miska jó barátja):

A második világháború idején együtt voltak az orosz fronton, ahol egy műhelykocsi segítségével javították a bedöglött autókat. Szilas egyszer megkérdezte: Hogyan tudod ilyen gyorsan elvégezni a javítást? Misi bácsi így felelt: Kiveszem a másiktól a pótolni való jó alkatrészt, s mire ezt észrevennék, mindent betakar a fagyos hó.

Földesi Mihály haláláig dolgozott és haláláig tanult és tanított. Több korabeli újságcikk is foglalkozott ezzel a nagyszerű emberrel, életfelfogásával, mentalitásával példaként állítva az olvasó elé. A Képes Újság riportere 1991. november 2-án kiemeli, hogy a mester hitvallása szerint, mivel naponta változik a világ, annak, aki lépést akar tartani a fejlődéssel, naponta tanulnia, megújulnia kell. Murányi László, a Dunántúli Napló riportere 1991. február 13-án Földesi Mihály 85. születésnapján látogatta meg a mestert, akiről ezeket a sorokat írja: „Fehér haját olajfoltos svájcisapka fedi, öltözete derékon övvel összefogott olajfényes zakó, olajtól és gépszírtól szutykos nadrág, gumicsizma. Merev lábakkal, jószerével csak kapaszkodva képes járni. Ugyanakkor a szemében fiatalos tűz csillan, szellemileg teljesen friss, ez a 85 éves ember, akit a kuncsaftok egymásnak kézzől kézre adnak, s maguk között csak úgy emlegetnek a pécsi autósok, mint Miska bácsi, az akkumulátordoktor.” Tegyük mindehhez hozzá, hogy Földesi Mihály azon kevesek közé tartozik, akire még ma is sokan emlékeznek Baranyában, emlékezhetnek rá egykori diákjai is, a ma már idősebb mesteremberek, akik a tudás mellett olyan, a mesterséghez szükséges furfangokat is elleshettek-szerezhettek tőle, amely ritka kincs a nagyvilágban.

Földesi Mihály édesapja mozdonyvezető volt. Felesége, és a munkában társa, Kolbert Rozália 2011-ben halt meg. Két gyermekük közül Klára lányukból gépészmérnök lett (már elhunyt), Mihály fiuk gépésztechnikus, aki apja életében szintén a családi vállalkozásban dolgozott. Ma alkalmi, vállalati célú újságírással foglalkozik, illetve fiával videó stúdiót működtet. A család neve eredetileg Fleischmann, az I. világháborút követően magyarosították Földesire. Eleik a 19. század második felében érkeztek Bécsből Magyarországra, a nagypapa vasúti szakember volt, aki az 1857-ben megépült Pécs–Mohács vasútvonalon dolgozott. Ezen a vonalon szállították a Duna Gőzhajózási Társaság hajóihoz a szenet a pécsi bányákból. Földesi a géplakatos szakma kitanulása után a múlt század húszas éveiben, Ausztriában és Németországban tanulta a mesterséget, majd a II. világháború előtt nővérével társulva lakatos üzemet működtetett a Felsőmalom utcában, melyet az 50-es években államosítottak, és őt beléptették egy szövetkezetbe. A II. világháború során többször teljesített frontszolgálatot autó szerelőként. Az 1956-os forradalom idején élelmiszert szállított a fővárosba. 1957-ben elhagyta az ipari szövetkezetet, akkor került Földesi a Zipernowsky Károly Gépipari Technikumba, ahol 1975-ig dolgozott, tehát már nyugdíjasként is tanított, és végezte az iskolában szükséges karbantartó feladatokat, főleg a régi fűtési rendszer fenntartását és a kazánok javítását. Emellett saját műhelyét is vezette, amelyben a 60-as évektől kezdve akkumulátor-gyártással és minden egyéb előforduló műszaki feladattal foglalkoztak. Halála után a műhely végleg bezárt, az akkumulátorok gyártása és javítása megszűnt.

Vasas, Szent-Borbála emlékpark. Felavatták 2010. december 4-én.

Somogy, Felavatták 2011. szeptember 17.

Rotary-körsétány. Felavatták 2011. november 6.

FÜRTÖS ILONA TEXTILTERVEZŐ IPARMŰVÉSZ EMLÉKEZETE

(*1941. május 12. †2012. január 14.)

A kegyelet összetett indulat, számvetés is. Veszteség ért bennünket, Pécs művelődésügyét, az egyetemet és a magyar művészek egymást még számon tartó közösségét. Fürtös Ilona nem volt hetvenegy éves, amikor szeretett bátyja, a keramikus művész Fürtös György halála után kicsivel több mint egy évvel meghalt.

Lényével, Fürtös Ilona emberi minőségével függ össze, hogy nem írhatunk, úgynevezett közérdeklődésre számot tartó dolgot mondjuk magánéletéről, személyes összeütközéseiről, érzelmi és fizikai szenvedéseiről, a küzdelemről, amit betegségével folytatott, titkairól, vagy művészi örökhagyásának részletkérdéseiről. Azon kevesek közé tartozott, akik tévedhetetlen mércével rendelkeztek a magán- és közszféra határának hollétéről és finom mozdulatokkal hártott, ha elveivel ellentétes kérdésben kényszerült állásfoglalásra. Szemérmes ember volt, félénknek is tűnhetett. Nem volt azonban zárkózott, szakmai kérdésekben gyakran és jó ütemben emelte fel a hangját. Keveseknek volt kétsége abban hatvan évvel ezelőtt, hogy a copfos pécsi kislányból művész lesz. Balett-művész, vagy más. Szülei tanácsára kötött ki a textilművesség mellett. Pécsen töltötte egész életét, de gyászolja Nagykanizsa is, ahol műterme, érdeklődő és támogató közönsége volt, barátai éltek. A magyar textilművészet kivételes alakjaként hagyta ránk különös ál-egyszerűen dekoratív, kevés eszközt használó, változatos népi eredetű motívumokból és a modern absztrakt művészeti gondolkodás leleményeiből szőtt, senki máséval össze nem téveszthető munkáit, amelyeknek többsége ma templomokban, közintézményekben, iskolákban van. Múzeumi gyűjtemények is büszkélkedhetnek velük. 1977-ben kapta meg a Munkácsy-díjat.

Ítélete a művészi és ezért erkölcsi értelemben vett jóról és vitathatóról halálosan biztos volt. Úgy láttuk, törekedett életének önmaga birtokolta belső terében megtartani mindazt az érzelmet és tudást, aminek műalkotásban nem volt esélye megmutatkozni. Kárpitjainak számát és minőségét felidézve viszont bizonyossággal állíthatjuk, hogy bennük minden emberi élménye, intellektuális felismerése, hagyománytisztelete, megújításra irányuló készsége helyet kaphatott.

Gimnazista korában nyaranként a pécsi háziipari szövetkezetben dolgozott, majd az Iparművészeti Főiskolára került a Schubert Ernő irányította népi szövő szakra. Aztán Gerzson Pál irányította a klasszikus kárpitokhoz, a gobelinhez. Harmadik mestere Hincz Gyula, az Iparművészeti Főiskola akkori főigazgatója volt, aki a modern képzőművészeti formanyelv megértését és befogadását készítette elő a mindenre fogékony fiatal művészen.

Most, amikor személyéről, kedves és érdeklődő lényéről szólnunk kell, ismerjük fel mulasztásainkat. Soha nem tolakodott, mindig szelíden és megszárt, válogatott szavakkal tette közléseit. Modern európai ember volt, érdeklődő, nyi-

tott, minden jóra fogható. Megelőlegezett bizalommal fogadott minden elképzelést, tervet, ami miatt, akik kevésbé ismerték, talán naiv, némelyek számára talán együgyű kollégának tűnt. Művészéletrajzok, hivatkozások, említések tucatja bizonyítja viszont ma, hogy aki a pécsi Művészeti Szakközépiskola textil szakán, majd az egyetemen Fürtös Ilona textilművész tanítványa lett, életre szólóan érvényes és terhelhető szakmai alapokat kapott tőle. Mindenkit megérintett Fürtös Ilona finom embersége, tanítványai iránt érzett gyengédsége, bölcs és gyakorlatias oktatási módszere és nem elhallgatható tudása szakmájának részletproblémáiról, nagy elődeiről, a kortárs törekvésekről. Mindezek fölé emelkedett azonban alkalmassága a szeretet és bizalom, a barátság gyakorlásában. Az egyetemi iskolateremtés vágyát soha fel nem adva, de a változtathatatlanba már-már beletörődve adott szárnyakat nemzedéknyi hallgatójának. Egész alkotó életében cudar viszonyok között munkálkodva, határozott hivatalos érdeklődést és szakmai támogatást úgyszólván soha nem tudván maga mögött, hajtotta végre küldetését. Elismerést nemigen kapott, de mindezekkel a körülményekkel számot vetve, dacolt is velük. Fogcsikorgató elszántsággal, a remény bizonyossága nélkül, reménnyel telve.

Nem lennének méltók Fürtös Ilona művészi jelentőségének felfogására, ha nem a létezés első és végső döntéseinek egyidejűségével élnénk együtt, a folyamatos határidejű elszámolás kényszerének közegében. Jeleznünk kellene – legalább magunkban –, hogy Vele is számolunk, amikor eredményeinkről számot adunk. Hogy van mondandónk arról, mit is jelentett a számunkra. Főleg abban a szűkebb körben, ahol Vele Pécssett együtt lehettünk. Fel kellene idéznünk, és be kellene mutatnunk a Róla szóló teljes tudásunkat. Mert hiszen evvel Neki is, magunknak is adósa vagyunk. Ma mindannyian másként és másként mondjuk el egymásnak, hogy ismertük, és amit tudunk Róla. Egyenként nincs teljes bizonyosságunk. Hány tömör pillanat, vagy laza év, hány alkalmi élmény, mennyiféle konfliktus kell ahhoz, hogy kijelenthessük: ismertük? Hány munkáját vagyunk képesek kapásból felidézni? Hányszor csodálkoztunk rá, hányszor találtunk benne meglepetéseket, hányszor kellett vele végigmennünk a megkísértések tornácán – ahol ő bizonyosan járt –, tudtuk-e szorosan fogni a kezét olyankor, hányszor szárnyaltunk vele együtt, és el tudtuk-e képzelni, hogy ha közeledik, vagy ha bekövetkezik az Átala is képviselt művészet-felfogásnak valamiféle mellékessé válása, ha megfagy körülöttünk a levegő, egymásból erőt nyerhetünk-e? Ha értelmét látja, ki-ki válaszol majd minderre.

Nekünk, művészeknek és a kultúra körül sürgölődő egykori munkatársainak megadatott, hogy nehezen eltörölhető nyomokat hagyhassunk magunk után. Lehetnek felettébb talányosak, de mégis segítenek más, izgató kérdések megfejtésében. A művekben, ezekben a sebesen mozgó, de megállítható felvételekben idézhetjük fel Őt is, igazán. Fürtös Ilona, a Munkácsy-díjas textilművész mondta egyszer: „Nem a szavak a fontosak...” Nem a szavak.

Aknai Tamás

A 2011-ES PÉCSI KONCERTÉVAD

Az év komolyzenei koncertjeinek kínálatában a jubileumi Liszt-év kiemelkedő helyet kapott, a 200 éve született mester örökzöld és ritkaságnak számító alkotásaival. Liszt Ferenc egyik legnagyobb szabású egyházi remekét, a Krisztus oratóriumot ritkán hallani Pécsett, bár bizonyára sokan emlékeznek a Hamar Zsolt vezényelte 1999-es előadásra a Bazilikában, melyet a Szkladányi Péter által szervezett Krisztus Fesztivál keretében adtak elő.

A Peskó Zoltán által vezényelt január 20-i, másnap Budapesten, majd Bécsben is megismételt produkció legfőbb érdeme, hogy visszahelyezte a műbe az orgonakíséretes kórustételeket, így méltó képet kaphattunk erről a jó értelemben eklektikus, valóban sokszínű remekműről. Mindemellett a nagy létszámú egyesített fővárosi kórusé volt a főszerep, melyben a volt pécsi Somos Csaba vezette MR Énekkar és Strausz Kálmán két együttese, a Honvéd Férfikar és a Budapesti Stúdió Kórus kapott helyet, végig magas színvonalon, egyenletesen építkező drámaiságú hangerővel szólt.

A Pannon Filharmonikusok rendkívül árnyaltan adták vissza a Krisztus életútjához igazodóan gazdag zeneiségű partitúra minden szépségét, s Peskó karnagy úr is széles romantikus skálán vezényelte a produkciót, bár néhány helyen lehetett volna „izzóbb” is a hangzás.

Varázslatos kórushangzást produkált a három nemzetközileg is leg(eli)ismertebb pécsi kórus a Kodály Központ Pécsi Hangzás sorozatának február 21-i hangversenyén. A kétszeres kórusolimpiai bajnok Bartók Férfikar, Lakner Tamással most is Kodály műveiben, a Karádi nótákban és főleg a Husztban mutatták fel azt az értéket, mellyel a világ férfikarainak élvonalába került az együttes, de öröm volt hallani a megfiatalított kórus finom hangzását Liszt és Florent Schmitt lágyabb tónusú műveiben. De az is Lakner Tamás tudatos műsorpolitikai törekvéseit dicséri, ahogy a közös éneklés népdalai mellett Brahms 5. magyar táncát előadták a Pécs Cantatról megkedvelt Robert Sund feldolgozásában. A Kodály Gimnázium Bartók Leánykara évtizedek óta a nemzetközi ifjúsági kórusok legjobbjai közé tartozik (1979-ben a Berlini Rádió Nőikarát is legyőzték egy versenyen), s az állandóan változó összetétel melletti folyamatosan magas színvonal Kertész Attila munkáját dicséri. Szépen szóltak ezúttal is a Kodály-művek, a megénekeltetett Táncnóta és a Cigánysirató, de az igazi katarzist Bartók Falun ciklusa jelentette Ambrus Orsolya és Szente Melinda líraian szép szólójával és Körtesi András erőteljesen virtuóz zongorakíséretével. Karai József Éjszaka című rendkívül nehéz kortárs művének „füttyögős”, vastapsos előadásával pedig azt is megmutatták, hogy a modern zene jó előadásával missziót is lehet teljesíteni. A szünet után a Zengő együttes Bartók által gyűjtött népdalokra építő műsora szintén igényességével és harsányságtól mentesen is átütő erejével hatott a közönségre, megmutatva, hogy nemcsak kísérő-együttesként tudnak hangulatot teremteni. A Pécsi Hangzás kórushangversenyét stílszerűen a világszerte legismertebb együttes, a

Magyar Örökség-díjjal kitüntetett Pécsi Kamarakórus műsora zárta. Tillai Aurél vezényletével, a korábban hallott tanítványok által vezetett együttesek hangzásvilágát is jellemző finom és lágy, ugyanakkor más felállásban erőteljesen drámai pécsi (kórus)hangzással kápráztatta el a közönséget. Schein és Liszt egyházi művei – főleg utóbbi, Kopjár Gábor orgonakíséretével előadott Ave Mariája – puha színárnyalatokban voltak gazdagok, míg Kodály Liszt Ferenchez című Vörösmarty ódája nyomán írott hatalmas vegyeskari műve emberi léptékű grandiozitásával és mondanivalójának nemzeti sorskérdésekhez illő pátoszával hatott katartikusan. Tillai Aurél zeneszerzőként jegyzett Erdélyi népdalai pedig egyfajta szintézist sugároztak e kétfajta hangzásvilág között. A Pécsi Hangzás kóruskoncertjét a három kiváló együttes a csaknem ezer főnyi közönséggel való jó hangulatú közös éneklése zárta a Kodály Központban, ahol az intézmény névadójának szellemisége ezúttal maximálisan érvényre jutott.

A Pannon Filharmonikusok leendő új vezetőkarmesterükkel, a 36 éves Bogányi Tiborral fiatalos vállalkozó kedvvel és jó színvonalon játszott a március 3-i Kodály Központbeli koncerten. Anton Webern Pasacagliájában ugyan még voltak kisebb-nagyobb pontatlanságok, de így is dicséretes, hogy ezt a nemcsak számukra ismeretlen zenei nyelvet milyen érthetően „beszélték”. Mahler Gyermekgyászdalok ciklusában pedig már jól érezhetően érzékenyen és anyanyelvi szinten működtek közre, apróbb részletfinomságokat is felmutatva. Az est csodája azonban Komlósi Ildikó volt, aki egészen kimagasló lelki és hangzi szépséggel tárta elénk Mahler legbensőségesebb zenei-emberi vallomását. Kár, hogy sem a most is szűkszavú műsorlapon, és kivetítve sem követhettük a dalok szövegét, pedig ez a Hamar Zsolt által meghonosított szokás az új koncertteremben is hasznos és megoldható lenne. A szocializmus idejére száműzött Dohnányi 1956-ban átírt 2. szimfóniája ismét felmutatta a pécsi zenekar elmúlt két évtizedben nagyromantikus hangzásban megtapasztalt erőnyeit. Az egységesen remek fa- és rézfúvós együtt hangzást, melyhez a vonóskar is szép tónussal csatlakozott. Bogányi Tibor biztos kézzel, ambiciózus alapossággal, fiatalos lendülettel fogta össze a koncertet.

A világszínvonalhoz közelítő részleteket is hallhattak március harmadik hetében a Kodály Központban a komolyzene hívei. A Filharmónia jóvoltából 20-án Pécsen fellépő Erdődy Kamarazenekar Vashegyi György vezényelte klasszikus hangversenyén, és a Mester-bérletben, ahol az MR Szimfonikusok ragyogó Liszt-Rachmanyinov műsorának tapsolhattunk, míg a sort a Pannon Filharmonikusok Maestro sorozatának Nicolás Pasquet vezényelte koncertje zárta, Várdai István világklasszis Prokofjev-előadásával. Az Erdődy Kamarazenekar koncertje ismét bebizonyította, hogy a Kodály Központ kamarazenekari produkciók számára eddig Pécsen sosem hallott hangzásfinomságok átadásának ideális tere lehet. Főleg egy olyan kiváló mester keze alatt, mint Vashegyi György, aki a régizenei előadók azon köréhez tartozik, akik a korhűséget nem tévesztik össze az unalmassággal. Cherubini Demophon-nyitánya, Arriaga Szimfóniája, s különösen Mendelssohn I. szimfóniája olyan dinamikai gazdagsággal szólalt meg, amely minden nagy

szimfonikus zenekart vezető karmesternek is példát adhat. Arriaga művében a felfedezés erejével hatott ennek a mindössze 20 évet élt „spanyol Mozartnak” olasz operákat idéző dallamossága, Mendelssohn szimfóniájának pedig későbbi műveit előlegező ritmikai és hangszerelési gazdagsága, mely nemzetközileg is kimagasló, tökéletes összjátékban szólt a Szefcsik Zsolt koncertmester vezetésével remekül muzsikáló együttestől.

Az MR Szimfonikusok március 25-i Liszt-Rachmanyinov-estjét már megelőzte fővárosi és szegedi sikere, melyet Stephen d’Agostino vezetésével megismételt a jobb sorsra érdemes együttes. Liszt Dante-szimfóniájában különösen a Pokol ábrázolása volt lehengerlően erőteljes, de a Purgatórium pátosza is jól átjött, talán ennek líraibb részei, és a Magnificat egésze lehetett volna finomabban megoldott, s akkor talán a Rádió Gyermekkarának zeneisége is jobban érvényesülhetett volna. A szünet után Rachmanyinov II. szimfóniája viszont olyan hihetetlen érzelmi, hangszerelési, dinamikai és karaktergazdagsággal szólalt meg a szinte végig hibátlanul, az egyes szólamokon belül egységes tónusban játszó zenekartól, ami méltán váltott ki hatalmas ovációt a pécsi közönségből, a világ minden táján a legjobbak közé tartozó produkció iránt. Némi hiányérzetünk talán a vonósok, különösen is a hegedűk magas hangfekvésbeli színeinek „tompasága” iránt lehetett.

A Pannon Filharmonikusok másnapi Maestro-bérletét a pécsi zenekar 1993–97 közötti uruguayi vezetőkarmentere, Nicolás Pasquet által vezényelt Beethoven Coriolan-nyitánya alapozta meg, a tőle megszokott pontos, precíz ritmizálással és drámaisággal. A világszínvonalat ezen a koncerten az ezután felhangzó versenymű, Prokofjev Gordonka-szimfóniája jelentette, melyben a zenekar méltó partnere volt az ifjú pécsi világklasszis, Várdai István egészen káprázatos, kataraktikus játékának. Amit ez a 26 éves muzsikós ma tud hangszerén az csak a legnagyobbakhoz mérhető, elképesztő virtuozitás, melyhez ugyanakkor egészen mély lelkületű átélés társul, ami az ilyen összetett érzelmi-értelmi gazdagságú zeneművekben bontakozik ki igazán, mint Prokofjev muzsikája. A pécsi zenekar ritmikailag és a kamarazenei részletekben egészen kimagasló teljesítményt nyújtott, melyből a fafúvósok és Gyermánné Vass Ágnes vezetésével fényes tónussal játszó vonóskar emelkedett ki. Ezek az erények jellemezték nagyjából Brahm egyik legnehezebbnek tartott sláger-szimfóniáját, a harmadikat is.

A legkiválóbb magyar kórusok közé tartozó Komlói Pedagógus Kamarakórus március 29-én az Irgalmas-templomban adott nagyszabású ünnepi Kodály emlékhangversenyt. A Péczely Sarolta védnökségével zajló eseményen a Szabó Szabolcs vezetésével 33 éve dolgozó együttes 29 műből álló Kodály-repertoárjának mintegy felét adta elő egészen kimagasló, nemzetközi élmezőnyhöz közelítő színvonalon. A magyarság sorskérdéseivel foglalkozó Ének Szent István királyhoz és A magyar nemzet mellett az egyházi kórusművek, a Jézus és a kufárok, a Miserere és a 114. genfi zsoltár tették a koncertet – utóbbi az esten orgonaszólóban is közreműködő Király Csabával – igazi nagy Kodály ünnepé.

Április 1-jén a Kodály Központban lépett fel a világhírű angol énekegyüttes, a King's Singers. Klasszikus és könnyűzenei, a táncot középpontba állító koncertet adtak, elképesztően magas színvonalon. Ahogyan a reneszánsz, barokk, romantikus és 20. századi modern műveket, közte Britten, Poulenc és Ligeti György kompozícióit megszólaltatták, az egészen lebilincselő volt. S bár akadt mű, Saint-Saëns Saltarellája, amely még nekik is feladta a leckét, mégis azt a zenei tisztaságot, sokszínű ihletettséget, ami a koncert populáris részét is áthatotta, élén a Ha majd 64 éves lesznek kezdetű Beatles-feldolgozással, vélhetőleg sohasem fogják feledni, akik részesei voltak ennek a csodának.

Miként az április 4-i Dominikánus Házbeli koncerten résztvevők sem felejtik azt a különleges műsort, mely Liszt-ünnepé varázsolta Megyesi Schwartz Lúcia ének, Mécs Károly színművész és Jandó Jenő zongoraművész csaknem kétórás zongora-, vers- és dalestjét. A csúcspontot most is Jandó világklasszis játéka jelentette a Petrarca-sonettekkel és a két Szent Ferenc-legendával, de Megyesi A három cigány és Ha álmom mély produkciója és Mécs Jókai-melodráma előadása – A holt költő szerelme című műhöz komponált Liszt-zongorakiséréttel – sokáig emlékezetes marad.

Zenetörténeti pillanat részeseivé tették a pécsi közönséget a Pannon Filharmonikusok, akiket április 7-én a világ egyik legjelentősebb kortárs zeneszerzője, a lengyel Krzysztof Penderecki vezényelt katartikus és humorgazdag élményeket adó koncert keretében. Az avantgárd hangzásvilágtól az újromantikáig eljutó Penderecki épp azt a Karácsony alcímű 2. szimfóniáját vezényelte, amely ezt az azóta tartó stílusfordulatot elindította pályáján. A népszerű karácsonyi dal, a Csendes éj melódiáját több helyen is felidéző mű azzal az egészen felkavaró drámaisággal és tökéletes együtt-játékkal szólalt meg az érezhetően erre jól felkészült pécsi zenekarral, amely miatt a mű hűsvét előtt is nemcsak a hívőknek, de a 20. század egyetemes és nemzeti sorstragédiái iránt érzékeny emberek számára is mélyen átélhetővé vált. Ugyanez jellemezte első tételében Sosztakovics 6. szimfóniáját is, mely azonban két fergeteges humoros-ironikus tétellel folytatódik, s a ragyogó, bár nem hibátlan előadást, a finálé vastapsot követő ismételtetésével nyugtázta a közönség.

A Pannon Filharmonikusok Maestro bérletének május 12-i hangversenyét Dvořák 9. szláv táncának fergeteges előadásával indította „Maestro” Kocsis Zoltán, aki azonban inkább Bartók Hegedűversenyének néhány részletének ritkán hallható ragyogó zenekari betanításával alkotott „mesterit”, melyet egészen káprázatosan koronázott meg Kelemen Barnabás magával ragadó és elképesztő természetességű virtuozitása. Játékának igazi érdeme mégis az volt, hogy ennek a ritkán hallható bravúros technikai tökéletességnek nem estek áldozatul a líraian szép részletek sem. A pécsi zenekart pedig dicséri és minősíti, hogy méltó partnerei tudott lenni a Bartók összkiadás muzsikusainak. A koncert második felében Brahms 4. szimfóniája is egészen sokszínű gazdagsággal szólalt meg Kocsis érezhetően felszabadult zenélést sugalló kezei alól, bár a tételek szembeállítása

talán még elbírt volna nagyobb kontrasztot is, mondjuk a harmadik életöröme és a finálé diadalmas küzdelmessége között, a „pannonosok” azonban így is nemzetközi rangon muzsikáltak együtt vele.

A 33 éves győri orgonista, Rákász Gergely egy évtizedes rendhagyó koncertsorozatainak eddigi koronáját tette le május 16-i Zsinagógában rendezett látványkoncertjén, ahol valóban rendkívül sokszínű látvánnyal és összművészeti élményanyaggal egészítette ki eddig is érdekfeszítően sokoldalú, mégis közérthető zenetörténeti ismertetőit. A klasszikus komolyzene iránti érdeklődés vizionált hanyatlásának idején az ő újító szellemű, innovatív megközelítése lehet a kitörés egyik iránya, amihez az alapot természetesen egészen kimagasló virtuóz technika adja. Ahogy új, ötszörösére növelt, több mint kétszáz! hangszer és zenekari színt tartalmazó orgonáján Ravel Boleróját, Gershwin Kék rapszódiaját és Strauss Kék Duna keringőjét megszólaltatta, az egészen káprázatosná varázsolta a koncerten résztvevők esetleg addig szürke hétköznapját.

A hét másik szenzációját a Pannon Filharmonikusok Vass András vezényelte május 19-i Haydn-Kurtág-Mahler koncertje jelentette, mellyel a pécsi zenekar eddig is ragyogó muzikalitásáról ismert karmesterét bizton sorolhatjuk generációja kimagasló tehetségei közé. Ahogy ez a mindössze 32 éves muzsikusként Haydn Csodaszimfóniáját megszólaltatta az valóban maga volt a „csoda”. Friss invenció, szinte romantikus szín és dinamikai gazdagság, Mozartot is megidéző báj, nos erre csak nagy tapasztalatú mesterek képesek Haydn szimfóniáiban. A második „csoda”, a 85 éves Kurtág György mindössze 10 percnyi, de rendkívüli előadói és hangzásfinomságokkal teli hallgatói követelményeket támasztó „...quasi una fantasia...” című „zongoraversenyének” akusztikailag is élményt keltő, tökéletes előadása volt, melyhez Vass keze alatt remekül összefogott partnere volt a pécsi zenekar a kiváló kortáaszenei zongoristaként ismert Csalog Gábornak. S ezt a rendkívüli teljesítményt még képes volt fokozni az együttes Vass András vezetésével, a 100 éve elhunyt Gustav Mahler I., Titán-szimfóniája ugyanis olyan hihetetlen összetettséggel és tényleg „titáni” energiával szólalt meg, ami néhány apróbb hiba ellenére is egészen kimagasló értéket képvisel a zenekar pályáján, arról sem megfélekedezve, hogy ezen a koncerten arányait tekintve is világszínvonalú volt az akusztika.

A szeptember 1-jei Pécs város napi Beethoven-est csúcspontját természetesen most is a 9. szimfónia Örömdás fináléja nyújtotta, melyben a zenekar remek teljesítménye mellett a közreműködő pécsi kórusoknak és szólistáknak volt döntő érdemük. Váradi Mariann, Meláth Andrea, Horváth István és Cser Krisztián nemcsak hangfajaik legkiválóbb hazai képviselőiként, de Pécshez több szóval kötődő kvartettként is egészen magas színvonalon oldották meg nem könnyű feladatukat, katartikus pillanatokat is nyújtva. A Pécssett legtöbbször a Nemzeti Énekkarral hallható tétel igazi szenzációja az volt, hogy a fővárosi együttesét is meghaladó dinamikai gazdagsággal váltak a produkció főszereplőivé a Liszt-díjas karnagyok által vezetett pécsi kórusok. A Pécsi Kamarakórus (Tillai Aurél), a Bar-

tók Férfikar (Lakner Tamás) és a Kertész Attila vezette Mecsek Kórus és a Bartók Leánykar. Ez a négy együttes a pécsi kórusiskola Tillai Aurél által meghonosított finom puha hangzásával elvarázsolta a közönséget, és ez csak a hozzá nem értőknek és az „ellenérdekelteknek” volt meglepetés. Az, hogy a nagy hangzásban is állta a próbát ez a közel másfélszáz tagú összkar, a jövő pécsi oratórium-előadásainak is záloga lehet. Főleg, hogy Bogányi Tibor is igazán jól ráérezte erre a hangzáslehetőségbeli többletre, így a produkció végén, meglepetésre, de nem véletlenül, a finálé kórusos záró részét ismételtette meg a felállva tapsoló pécsi közönségnek.

Az október 1-jei, Zenei Világnapi Koncerten egészen kimagasló, nyugodtan állíthatóan világszínvonalú koncertet adtak a Pannon Filharmonikusok, Bogányi Tibor vezényletével, akinek volt bátorsága a koncert első felében ritkán hallható Buxtehude egyházi műveket társítani Bach egészen káprázatosan megszólaltatott 3. Brandenburgi versenyének a legjobb régizenei együtteseket idéző, finoman újító előadásával. A koncert második fele is igazi szenzációt tartogatott, Mendelssohn II. Dicsőítő ének szimfóniájának pécsi bemutatójával, melyben a szokásosan magas színvonalon közreműködő Nemzeti Énekkar mellett a pécsi zenekar is kimagaslóan színgazdag és dinamikájában is nagy romantikus hangzással szólaltatta meg Mendelssohn Gutenberg évfordulóra készített német nyelvű Biblia-szöveg válogatását.

A Filharmónia által október végén megrendezett ZeneSzüret Lisztre hangolva elnevezésű zenei fesztivál egyik különleges koncertjére október 22-én a Hotel Palatinus Bartók Termében került sor. A világhírű dzsesszzongorista, Szakcsi Lakatos Béla, két kiváló pécsi muzsikussal, Gyermánné Vass Ágnes Liszt-díjas hegedűművésszel és Bornemissza Mária dzsessz-scaténekesnővel adtak elő egy Bach, Liszt, Sarasate, Bartók és Kodály művekből álló programot, mely a műfajok közti átjárás ragyogó példajaként kerül a pécsi zenetörténet emléklapjára. A fesztivál legnagyobb sikerű hangversenyét a Ránki Dezső-Klucson Edit zongoraművész házaspár adta október 25-én a Kodály Központban. Egészen katartikus és világszínvonalú előadásban szólaltatták meg Liszt Faust-szimfóniájának kiadatlan 1856-os szerzői kézzongorás változatát, mely után fiuk, a 16 éves Ránki Fülöp remek Liszt B-A-C-H-fantázia és fuga előadását hallhattuk, míg az MR Gyermekkar Kodály és Liszt egyházi műveket adott elő, Thész Gabriella vezényletével, Szamosi Szabolcs (orgona) közreműködésével.

Életük egyik „legjobb tízbe” sorolható koncertjéről maradtak le, akik nem voltak ott Kobayashi Ken-Ichiro és a MÁV Szimfonikusok november 5-i, a Pannon Filharmonikusok vendégeként a Kodály Központban megtartott Sztravinszkij-Beethoven hangversenyén. A 71 éves japán Mester ugyanis még mindig olyan heroikus energiákat megmozdítva szólaltatta meg a Tűzmadár balett 1919-es szvit változatát és az Eroica szimfóniát, amely a művek minden – eddig sokszor rejtve maradó – szépségét felmutatta és azt is, hogy milyen az, amikor karmester és muzsikusi emberileg is tökéletes összhangban vannak.

A magyar régizenejátszás egyik kiváló apostolát, Vashegyi Györgyöt és két éppen most két-évtizedes együttesét, az Orfeo Zenekart és a Purcell Kórust a Filharmónia Mester-bérletében adott november 27-i Vivaldi–Haydn koncert minden bizonnyal legszebb pécsi fellépéseik közé lesz sorolható évek múltán is. Vashegyi ugyanis úgy játszatta együtteseit, főleg zenekarát, hogy az a legkényesebb régizenei ízlésnek és igényességnek is megfelelt, mégsem volt a produkció steril, muzeális hangvételű, sőt inkább az érzelemgazdagságnak is teret adó, ha szabad illet mondani romantikus hatású, legyen szó akár Vivaldi Glóriájáról, vagy különösen is Haydn az eredeti, kis apparátussal is hatalmas grandiozitással megszólaltatott Nelson-miséjéről.

Az évad várva várt hangversenyének ígérkezett a Pannon Filharmonikusok december 9-i és 10-i 200 éves jubileumi hangversenye Bogányi Tibor vezényletével három igazi kuriózumot tartalmazott. Mégsem hozta meg a várt katartikus élményt, amit egy ilyen eseménytől joggal várhattunk volna. Gyöngyösi Levente 2006-ban írott, A szeretet himnusza című német nyelvű bibliai kantátája Cser Krisztián remek szólója és a zenekar precíz játéka révén ugyan még megfelelő antré lett volna. Haydn Iskolamester szimfóniája azonban már kissé „rizsposztra” sikeredett, a koncert második felében előadott Lickl-opera, pontosabban daljáték, A divatos háztartás azonban – a Bogányi Tibor vezényelte zenekar, az ifjú szólisták és a Bóbita bábszínház művészeinek remek teljesítménye ellenére is – inkább illet volna egy régizenei fesztivál kuriózumai közé, mint egy romantikus, nagy szimfonikus zenekar két évszázados jubileumához.

A 2011-es év ragyogó adventi és karácsonyi koncertekkel zárult a Pécsi Bazilikában és a Kodály Központban. A Neumayer Károly vezette Pécsi Vasutas Koncertfúvós Zenekar december 4-én igényes összeállítású modern műsorrall lepte meg a székesegyházi közönséget, miként a Pécs-Baranyai Kórus és Zenekari Szövetség 3-i adventi koncertjén részt vevő Pécsi Kamarakórus, Mecsek Kórus és Bartók Leánykar is, akik 16-án a Kodály Központban a Bartók Férfikarral és még tucatnyi pécsi kórossal kiegészülve mutatták fel a pécsi kórusmuzsika nemzetközi rangját és színvonalát. Az UniCum Laude Énekegyüttes Gráf Ádám dzsessztrombitással, Szamosi Szabolcs orgonaművész az Orgonapont sorozat zárásaként a Mozart Kórus és a Szent Mór Iskolaközpont Nőikarával, míg a Vass András által vezényelt Pannon Filharmonikusok Kertesi Ingrid, Meláth Andrea, Szigetvári Dávid, Kovács István és a Budapesti Stúdió Kórus közreműködésével Bach Karácsonyi oratóriumának első három kantátáját előadva szolgálták élményt adóan a karácsonyi ünnepkör zenei átélésének ügyét.

Kovács Attila

Uránbányász tér.
Felavatták 2011. augusztus 31-én.
Palatinusz Dóra és Makra Zoltán 37 négyzetméter elnevezésű,
másfélszobás panellakást mintázó színes plastik köztéri alkotása.

100 éve Pécssett... 1912-ben

január 1–3. Eucharisztikus triduum vette kezdetét a Székesegyházban. Az első szentbeszédet Sipos István teológia tanár mondta.

január 3. Sztrojka Anna vendégszereplésével Pietro Mascagni Parasztbecsület c. operáját mutatták be a Pécsi Nemzeti Színházban.

január 8. P. Misko Angelo Maria és P. Bodlovic Vince spalatói dominikánus szerzetesek Pécsre érkeztek.

január 10. Csillagászati előadást tartott a Pécsi Püspöki Joglyceumban Jakab Béla tanítóképző intézeti tanár.

január 11. Nendtvich Andor polgármester elnöklete alatt megalakult a város színügyi bizottsága.

január 12. 40 éves jubileumát ünnepelte Rézbányai János, a Pécsi Püspöki Árvaház igazgatója.

január 13. A Dunántúli Széchenyi Szövetség szervezésében nagy bálnak adott otthont a Nemzeti Kaszinó.

január 16. Kápolnai Zsigmond tanítóképző intézeti tanár tartott előadást a miltoni Faust-problémáról a szabadlyceumban.

január 19. Előkelő vendégei voltak a Nádor Szállónak: gróf Csekonics Gyula, gróf Cziráky József, Stankovansky Imre országgyűlési képviselő, gróf Wenkheim László, gróf Pejasevich Albert és gróf Széchenyi László.

január 20. A Pécsi Tornaegyesület döntése alapján megnyitották a látogatók előtt a Vitéz utca 7. száma alatt található jégpályát.

január 24. A Belvárosi Katolikus Kör tagjai a szokásos farsangi táncestélyen vehettek részt.

január 25. Pécsre érkezett Szüllő Géza országgyűlési képviselő, és látogatást tett Zichy Gyula megyéspüspöknél.

január 26. Elhunyt zalavári Zurna Károly volt dandárparancsnok (*1841).

január 28. Elhunyt Frantich Ágoston kanonok, székesegyházi apát-plébános (*1845).

január 29. Hangversenyt adott a Pécsi Zenekedvelők Egyesülete.

február 1. Klobucsár Vilmos, a cs. és kir. 5. gyalogezred tulajdonosa, lovassági tábornok katonai seregszemlére Pécsre érkezett.

február 2. A Pécsi Abstinens Egyesület nyilvános népgyűlést tartott a városi sportcsarnokban.

február 3. Elhunyt Novák László, a püspöki uradalom mérnöke (*1852).

február 6. Gobbi Gyula, a Pécsi Állami Gyermekekmenhely igazgató-főorvosa a Gyermekekvédelem külföldön és hazánkban címmel tartott előadást a nemzeti szabadtanítás liceális osztályán.

február 9. Angyal Pál jogakadémiai tanár a büntetésről mint társadalmi védelemről beszélt a szabadiskola előadásán.

február 11. Dunántúli sportegyesületek részvételével birkózóversenyt rendezett a Pécsi Torna Egylet.

február 11. A ciszterci főgimnázium Faludi Önképzőköre nagyszabású farsangi gyűlést rendezett.

február 14. Földes Imre Nincs tovább c. színművét mutatták be a Pécsi Nemzeti Színházban.

február 15. A Pécsi Püspöki Joglyceum tanári kara társas vacsorára jött össze a Belvárosi Katolikus Kör helyiségeiben.

február 22–23. Az Uránia bioscop bemutatta a Bűnös szerelem c. háromfelvonásos mozi darabot, melyet katonazenével kísértek.

február 23. A ferences rendiek templomában a nagybőjti szentbeszédet P. Jászay Benvenut helyettes házfőnök tartotta.

február 25. A keresztényszocialisták a József utca 15. szám alatti egyesületi helyiségben nyilvános gyűlést tartottak az általános és titkos választójog érdekében.

február 25. A Baranyavármegyei Gazdasági Egyesület megrendezte első pécsi bikavásárát.

február 27. A pécsi szociáldemokraták indítványozták Kossuth Ferenc díszpolgárságának visszavonását.

február 29. A Pécs-baranyai Múzeumegyesület felolvasó ülésén Párkányi Norbert a Pécsi főgimnáziumi Faludi Önképzőkörének első 25 évét elevenítette fel.

március 3. A 69. gyalogezred zenekara sétazenével kedveskedett a Széchenyi téren tartózkodóknak.

március 5. Első közgyűlését rendezte meg a Pécsi Kath. Hírlapkiadó és Nyomda Részvénytársaság a Belvárosi Katolikus Körben.

március 6. Pécsen tett látogatást P. Tamás Alajos a Kapisztrán Szent Jánosról nevezett rendtartomány provinciálisa és P. Pesthy Manó bajai ferences házfőnök.

március 7. Angyal Pál királyi tanácsos, jogakadémiai tanárt kinevezték a budapesti egyetem magántanárának.

március 10. A zeneiskola növendékei a Jótékony Nőegylet termeiben hangversenyt adtak.

március 12. A Dunántúl-nyomda keresztényszocialista betűszedőit az utcán inzultálták a szociáldemokrata Tóth-nyomda munkatársai.

március 16. Érdekes kullisszatitok kelt szárnyra a Pécsi Nemzeti Színházban: Nyáray Antal színművészt elbocsátották a teátrum kötelékéből.

március 17. A pécsi görög keleti egyház megtartotta évi rendes közgyűlését a régi sörház helyiségeiben. A téma a Pécssett építendő görögkeleti templom volt.

március 19–22. P. Bangha Béla jezsuita szerzetes négynapos beszédsorozatot tartott Korunk és a vallási renaissance címmel a Belvárosi plébániatemplomban.

március 20. Nyilvános gyermektanulmányi értekezletet rendezett a jogakadémia dísztermében a Magyar Gyermektanulmányi Társaság Pécsi Fiókköre.

március 20. Érdekes ajándékhoz jutott a városi múzeum Soóstö Gyula ~~Szieberth Róbert~~, belvárosi népiskolai tanító odaadományozta Jankó János, néhai kárászki esperes-plébános Mücke József Ferenc által festett olajfestmény-arcképét.

március 21. Az újonnan kinevezett kanonokok (Wurster József, Glatt Ignác, Wajdits Gyula, Frühwirth Géza) installációját rendezték meg a Székesegyházban.

március 23. Streicher József átvehette mesterkanonoki kinevezését.

március 24. Szántó Lajos budapesti képkereskedő képeiből nyílt kiállítás a Jótékony Nőegylet termeiben.

március 24–25. A PEAC kétnapos futballmérkőzést rendezett a Ráth utcai sporttelepen.

március 28. William Shakespeare Hamlet c. tragédiáját mutatta be a Pécsi Nemzeti Színház, Beregi Oszkárral a főszerepben.

március 29. A bécsi Export-Academie hallgatói gyártelepek tanulmányozása céljából Pécsre érkeztek.

75 éve Pécssett... 1937-ben

január 3–6. Az Első Déldunántúli Nemes Kanáritenyésztők Egyesülete kiállítást szervezett a Széchenyi étteremben.

január 4. A Pécsi Ünnepi játékok nagy bizottsága ülést tartott a városi székház kistermében.

január 7. A központi temetőben eltemették Pécs társadalmának víg kedélyű Franci bácsiját, Kohárits Ferencet (*1871).

január 7. Schindler Aurél, az állami fémipariskola igazgatója előadást tartott a legújabb és legaktuálisabb iparos problémákról az iparos líceumban.

január 7. Darvas Lili főszereplésével Molnár Ferenc: A nagy szerelem c. vígjáték került bemutásra.

január 8. A szabad líceum soron következő előadása Zsabokorszky Jenő bemutatója volt a mozgófényképekről.

január 9. Megalakult a Magyar Vöröskereszt Egyet pécsi választmánya.

január 9. Saigo Jugo japán herceg, bécsi katonai attasé látogatást tett Pécs városában.

január 11. Elkészültek a temetői kápolna modern, színes ablakai.

január 14. Ülést tartott a Pécsi Kereskedők Testülete helyiségeiben (Korzó félemelet) a pécsi fűszerkereskedők szakosztálya.

január 15. Egyetemi magántanári kinevezést kapott Kukán Ferenc egyetemi tanársegéd és Zsindely Sándor főorvos.

január 16. Pécsre érkezett Fabinyi Tihamér pénzügyminiszter, Pécs város országgyűlési képviselője.

január 16. Albrecht főherceg részt vett Pécssett a Székesegyházban, az édesapja, Frigyes főherceg lelki üdvéért tartott requiemem.

január 18. Az egyetem Báthory István lengyelbarát köre az Uránia moziban filmvetítéssel egybekötött előadásokban mutatta be Lengyelország mindennapjait.

január 20. Seidl Anna és Gosztynyi Gyula okleveles építésmérnök a székesegyházban összeházasodott.

január 20. Fábián és Sebestyén napja, Pécs város fogadalmi ünnepe alkalmából búcsúünnepet rendeztek az irgalmasok templomában.

január 23. Magyar nótáestnek adott otthont a Pécsi Katolikus Kör díszterme.

január 23. A rendőrpalota tervpályázatára beérkezett 27 pályamű közül ifj. Warga László nyerte a 2600 pengős első díjat.

január 26. Elhunyt Tedesco Viktor, a Pécs-Baranyai Központi Takarékpénztár hajdani vezérigazgatója (*1860).

január 27. Panasznapot tartottak a Dunántúl c. napilapnál.

január 30. A 100 éves Nemzeti Casino farsangi táncestélyt rendezett.

február 1. 12 hetes közgazdasági tanfolyamot szerveztek a pécsi bírák és ügyészek számára.

február 1. Hármassikreknek adott életet egy 40 éves babócsai asszony a pécsi szülészeti klinikán.

február 2. Műsoros teaestélyt rendeztek a Budai Külvárosi Katolikus Körben, a Mindenszentek templom orgonája és kótalapja javára.

február 3. A ferences rendház házfőnök két helyettese P. Xavér és P. Ambrus atya lett.

február 4. Színielőadást tartottak a Zárdában a Mi Asszonyunkról nevezett női rend tagjai Árpádházi Boldog Margit tiszteletére.

február 6. Az Americana megrendezte az 1937. évi bálját a Pannoniában.

február 11. Elhunyt Weissenberger Rudolf, a püspöki uradalom jószágigazgatója (*1881).

február 12. Rendkívüli közgyűlést tartott a törvényhatósági bizottság.

február 13. Elhunyt Vásárhelyi István nyugalmazott törvényszéki tanácselnök (*1869).

február 17–18. Üzemszünetet rendelt el a DGT, hogy megakadályozza a bérkövetelések miatt kialakult sztrájkot.

február 19. Balesetvédelmi előadást tartott az Erzsébet Tudományegyetemen Matheovits Ferenc királyi közjegyző, egyetemi magántanár.

február 21. Harczos Irén szereplésével László Miklós Kerekes Mária c. vidéki történetét mutatta be a Pécsi Nemzeti Színházban a prózai együttes.

február 21. A Pécsi Polgári Daloskör új elnökének nevezték ki Silléry Péter királyi közjegyzőt.

február 23. Nagy érdeklődés mellett tartották meg a PVSZ tisztújító közgyűlését.

február 24. Dambrowszky Imre rektor a február 22. óta tartó egyetemi ifjúsági zavargások miatt a hónap végéig bezáratta az egyetemet.

február 26. a Pécsi Nemzeti Színház új bemutatója Dénes Gyula és Sally Géza Marika hadnagya c. operettje volt.

február 28. A pécsi egyetemi fizikai előadótermében tartott előadást Hankó Márton Az égitestek konstellációja és az időjárás címmel.

március 1. A város építési szakosztálya ülést tartott a városi székház tanácstermében.

március 2. A város törvényhatósági bizottsága kisgyűlésén döntést hozott névtelen útszakaszok elnevezéséről (Szent István út, Menedékház út, Békás út).

március 5. A bedőlt várfal ügyében bírói szemlét tartottak a Klimó utca 18. szám alatti ház udvari részén.

március 6. Fodor Oszkár és Székelyhidy Adrien főszereplésével bemutatták Zilahy Lajos: A szűz és a gödölye c. színjátékát a Pécsi Nemzeti Színházban.

március 7. Vármegyei vitézi napokat tartottak Pécsen.

március 7. A Mecsek Postagalamb Egyesület megtartotta alakuló ülését a pécsi főpályaudvar II. osztályú éttermében.

március 9. Az egyetemi lelkipraktikákra Pécsre érkezett Somogyi Antal győri teológia tanár.

március 9. A Nagy Lajos Kollégium diákjai bensőséges házi ünnepélyt rendeztek Entz Béla egyetemi tanár 60. születésnapja alkalmából.

március 12. Kőrössy Zoltán Csókhercegnő c. operettjét tekinthették meg a színházlátogatók a Pécsi Nemzeti Színházban.

március 13. Elhunyt Szőnyi Ottó pápai prelátus, történész, műemlékvédelmi előadó, a pécsi püspöki könyvtár hajdani könyvtárosa, és a Joglyceum egykori tanára (*1876).

március 15. Pécs város lakossága istentiszteleten és a Kossuth téren megrendezett ünnepély keretében emlékezett meg az 1848/49-es forradalom és szabadságharc hőseiről.

március 16. Elhunyt Littke József, a pécsi pezsgőgyár vezetője, m. kir. kormányfőtanácsos (*1872).

március 16. Iskolaorvosi és egészségtan-tanári tanfolyamot indítottak a M. kir. Erzsébet Tudományegyetemen.

március 18. Gödry Kató ária- és dalénekesnő hangversenyét hallgathatta meg a pécsi zenekedvelő közönség a Pannoniában.

március 20. A bérpalota építkezése ügyében Pécsre érkezett a nyugdíjintézet teljes országos tiszti kara, Pap József felsőházi tag vezetésével.

március 21. A pécsi irgalmas rend Szent János Kórusa megtartotta alakuló közgyűlését.

március 23. Elhunyt Romaisz Ferenc nagyprépost, püspöki helynök (*1852).

március 25. A Vasutasok Otthonában tisztújító közgyűlést rendezett a Vasutasok Országos Gazdasági Egyesülete, a VOGÉ.

március 27. Megnyílt Pécsi-Pilch Dezső festő-tanár képkiallítása a Pécsi Nemzeti Casinóban.

március 27. Jóváhagyták Pécs 1937. évi költségvetését.

március 31. Wolfgang Amadeus Mozart: Szöktetés a szerájból c., három felvonásos daljátékát tűzte műsorra a Pécsi Nemzeti Színház.

50 éve Pécsen... 1962-ben

január 1. Pécs város 1962. évének első újszülöttje, Farkas Géza 3 óra 5 perckor látta meg a napvilágot a pécsi szülészeti klinikán.

január 6. Az Urán Modellező Klub munkáinak eredményeiből (hajó-, repülőgép- és hajómodellek) nyílt kiállítás a Ságvári Művelődési Otthonban.

január 6. A PVSK-csarnokban megrendezték az Esti Pécsi Napló teremkzilabda-bajnokság első mérkőzését.

- január 10–11.* A Könyvüipari Minisztérium helyi ipari tagozatának műszaki tanácsa kétnapos értekezletet tartott a Patyolat vállalatok munkájáról a megyei tanács klubtermében.
- január 10. és 17.* A modern művészet c. előadássorozat keretében két előadást tartott a Városi Művelődési Ház nagytermében Kincses József zeneszerző, a Zeneművészeti Szakiskola tanára a 20. század zenéjéről.
- január 12.* A Pécsi Nemzeti Színházban látványos díszletekkel megrendezésre került Kálmán Imre Cirkuszhercegnő c. nagyoperettje.
- január 13.* Steinmetz Miklós kulturális seregszemlére került sor a Ságvári Kultúrotthon irodalmi színpadán.
- január 13.* A Szabadság úti Általános Iskola adott otthont a városi egyéni asztalitenisz-bajnokság ifjúsági versenyének.
- január 14.* Pécsre érkezett a német építőipari ifjúsági küldöttség, és meglátogatta a Baranya megyei Építőipari Vállalat új-mecsekaljai építkezését.
- január 20.* Német estet rendeztek az Olimpia étteremben. A kezdeményezés testvérprogramja volt az NDK-beli Aue városban tartott magyar estnek.
- január 21.* Megkezdődött Pécsen a megyei serdülő és ifjúsági asztalitenisz-verseny, amelyen közel 120 versenyző indult.
- január 25.* Olaszországba, San Remoba utazott a Mecsek Táncegyüttes, ahol a híres Dalfesztivál előtt megrendezett nemzetközi folklor fesztiválon léptek fel.
- január 25.* Az Országos Idegenforgalmi Szálloda és Étterem Vállalat kétnapos propaganda-kiállítást rendezett a Nádor szálló Vadász-termében.
- január 27.* A Ságvári Művelődési Házban Új-Mecsekalja dolgozóinak hangversenyt adott a Mecsek Együttes énekkara.
- január 28.* Pécsen, a Leőwey Gimnázium tornatermében rendezték meg a területi ifjúsági egyéni vívóbajnokságot, ahol minden számban a PVSK versenyzői győztek.
- január 30.* A Pécsi Zeneművészeti Szakiskola tanárai öt koncertből álló sorozatot indítottak a Liszt-teremben a zongorázni tanuló ifjúság számára, ahol a tanulók által is játszott ismert zongoradarabokat adták elő.

- február 1.** Hangversenyt adott a Pécsi Nemzeti Színházban a világhírű Leningrádi Állami Filharmonia 110 tagú szimfonikus zenekara. Vezényelt: Jevgenyij Mravinszkij.
- február 2.** A Pécsi Nemzeti Színházban bemutatták Shakespeare: Rómeó és Júlia c. művét, a főszerepeket Margittay Ági és Fülöp Zsigmond alakították.
- február 3.** Impozáns televízió-kiállítás és -vásár nyílt Pécsen, a Baranya megyei Kiskereskedelmi Vállalat rendezésében, ahol bemutatták a tizenkét csatornás, kis képernyős Kékes típusú televíziót.
- február 3.** Megnyílt Horváth Olivér festőművész, a Pécsi Pedagógiai Főiskola tanárának kiállítása a Bartók Klubban.
- február 3.** Kétszáz hómunkás dolgozott Pécsen, így igyekeztek a néhány nap alatt lehullott nagyobb mennyiségű havat eltakarítani.
- február 3.** Marosán György, az MSZMP Politikai Bizottságának tagja, a Központi Bizottság titkára Pécsre látogatott, és többek között a KISZ megyei bizottságának meghívására a Doktor Sándor Művelődési Házban Kérdezz-felelek esten vett részt.
- február 4.** A kedvező hóviszonyoknak köszönhetően megrendezték az 1962. évi városi sibajnokságot futó, lesikló és óriás műlesikló számokban.
- február 4.** A Pécsi Nemzeti Színház Kamaraszínházában bemutatták Rudolf Trinner: Nem angyal a feleségem c. zenés vígjátékát. Főszerepben Tomanek Nándor és Medgyesi Mária.
- február 5.** Korszerűsített fodrászüzlet nyílt a Kossuth Lajos utcában. Új kezdeményezésként a

- Nádor szálló eszpresszót is üzemeltetett az üzletben, ahol kávéval, celofánba csomagolt desszerttel és lángossal várták a vendégeket.
- február 16.* A modern festőművészet címmel tartott előadást László Gyula egyetemi tanár Pécs város Művelődési Házában A modern művészet c. sorozatban.
- február 21.* Elkészült az Utasellátó korszerű bisztrója a pécsi pályaudvar várótermében. Hideg krémeket, grill-pecsenyét, presszókávét is kínáltak az utazóknak a szokásos szendvicsek mellett.
- február 23.* Divatbemutatót tartott a Pannónia Szálló nagytermében a MESZÖV, a Földműves Szövetkezetek Áruellátó Vállalata és az OKISZ labor.
- február 24.* az új-mecsekaljai Ságvári Endre Művelődési Házban a KISZ Központi Művész Együttes Rajkó-zenekara és szolistái adtak szórakoztató műsort.
- február 26.* Ünnepléses keretek között megnyitották a Jókai téri tejbisztrót, ahol már az első órában nagy forgalmat bonyolítottak le.
- február 27.* A gyümölcslevek hasznosságáról tartott ankétot a TIT Agrártudományi szakosztálya. Az ankétot Hámosi Artúr, a 2. sz. Belklinika igazgatója nyitotta meg.
- február 27.* Négy bányászt, Gyöngyi Istvánt, Pesti Istvánt, Méhn Jánost, Puskás Balázst maga alá temetett az omlás a Béke-aknán, ahol tizenhárom óras küzdelem után élve mentették ki őket. A mentés vezetője Garai József vájár volt.
- március 4.** A belügyi szervek kultúrbizottsága nagyszabású műsoros estet tartott Ki mit szeret? címmel a Liszt-teremben.
- március 7.* Vezetőségválasztó ülést tartott a Pécsi Ósziparacktermelő Társulat. Ez alkalommal Horvai Viktor ismertető előadást tartott a forgalomban lévő növényvédő szerekről.
- március 7.* Megjelent a Városi Idegenforgalmi Hivatal kiadásában a Pécsi képeskönyv, amely 157 művészi fotót, ötnyelvű bevezetőt és címjegyzéket tartalmaz.
- március 8.* Giccs a filmben címmel előadást rendeztek a városi Művelődési Ház ifjúsági klubjában. Előadás után levetítették a Vigyázat, mázolja c. filmet.
- március 8.* Pécssett adták át az ország ötödik banánérlelőjét a FÜSZÉRT Koller utcai telepén, ahol az éretlen banánt sárgára érlelték, mielőtt a boltokba került.
- március 9.* A Nádor szállóban tartották meg a jogásznapi méltó befejezéseként a hagyományos Jogászbált.
- március 10.* A Doktor Sándor Művelődési Házban Lottó-bálat rendezett az Országos Takarékpénztár Baranya megyei fiókja.
- március 11.* Bemutató jellegű énekkari próbát tartott a Nevelők Háza kamarakórusával Bárdos Lajos Kossuth-díjas zeneszerző.
- március 14–16.* Kakaó-bemutatót rendeztek a Jókai téri csemegeboltban.
- március 14.* A szülők akadémiája keretében Az értelmi nevelés címmel tartott előadást Szepes Lajosné a Doktor Sándor Művelődési Házban.
- március 14.* A Janus Pannonius Múzeumban ünnepélyes keretek között megnyílt Lantos Ferenc festőművész kiállítása, Feljegyzések Komlórról és a Balatonról címmel.
- március 19.* A KISZ megalakulásának 5. évfordulója alkalmából ifjúsági vezetők baráti találkozó-ját rendezték meg a pécsi Úttörőházban.
- március 21.* A Magyar Tanácsköztársaság megalakulásának évfordulójára emlékkiállítás rendeztek a Pedagógiai Főiskolán. Ebből az alkalomból megjelent és előadást tartott Kelen Józsefné, a Párttörténeti Intézet munkatársa.
- március 24.* Pécssett megkezdődött az ipari tanulók területi kulturális seregszemléje a Liszt Ferenc Hangversenyteremben, ahol Baranya, Somogy, Tolna és Zala megye, valamint Baja tanulói mutatták be műsorukat.

- március 25.* a pécsi dalos mozgalom 100 éves évfordulója alkalmából tíz kórus fellépésével díszhangversenyt rendeztek a Pécsi Nemzeti Színházban.
- március 29.* Megnyílt a Virág cukrászda a Széchenyi téren. A vendégek bepillanthattak a süteménykészítés fortélyaiába is, mert a befejező konyhát csak egy üvegfal választotta el a felszolgáló helyiségtől.
- március 31.* A Szakszervezetek Doktor Sándor Művelődési Házában bált rendeztek a Pécsi Pedagógiai Főiskola hallgatói.

25 éve Pécssett... 1987-ben

- január 1.* Az első pécsi újszülött, Schumann Viktória 0 óra 30 perckor született a szülészeti klinikán.
- január 2.* A Nádor szállóban rendezték meg a hagyományos svábbált.
- január 9.* Plakátkiállítás nyílt a pécsi Kisgalériában, ahol Ducki Krysztóf, Orosz István, Pinczehelyi Sándor és Pócs Péter munkáit tekinthette meg a közönség.
- január 9.* Tanulók javaslata alapján jutalmazott pedagógusokat a KISZ Baranya megyei Bizottság az Ifjúsági Házban.
- január 10–11.* A pécsi Galamb- és Kisállattenyésztő Egyesület nemzetközi madárkiállítást rendezett a vásárcsarnokban.
- január 10.* Vörös Csillag Érdemrendet adományozott az Elnöki Tanács a pécsi Landler Jenő Munkásőregység kollektívájának, amelyet a munkásőrség megalakulásának 30 éves évfordulóján Aczél György, az MSZMP Politikai Bizottságának tagja adott át.
- január 12.* A József Attila Művelődési Házban száz év esküvői képeiből nyílt kiállítás a Berze Nagy János gyermek honismereti szakkör gyűjtéséből. A szakkört Gábori Imréné vezette.
- január 14.* Irány a sárkány! címmel mutatta be új előadását a Bóbita Bábszínház Bánky Gábor rendezésében, aki egyben a darab szerzője is volt.
- január 17.* Új sorozatot indított a Janus Pannonius Múzeum. A Házi muzsika című program első előadásán Polgár Marianne adott zongorahangversenyt a Martyn Múzeumban.
- január 23.* A Baranya Megyei Levéltár Baranyai helytörténetírás 1985–1986 c. új évkönyvét az érdeklődők a Magyar Történelmi Társulat Dél-dunántúli Csoportja és a Pécsi Akadémiai Bizottság Helytörténeti Munkabizottsága által rendezett vitaesten ismerhették meg.
- január 23.* A Nádor szállóban gasztronómiai hetek kezdődtek a szász konyha vadételeinek bemutatásával.
- január 25.* Közgyűlést tartott a Magyar Madártani Egyesület Baranya megyei Csoportja. Feladattervükben szerepelt a madárvédelem, madáretetés. Újra Májér Józsefet választották elnöknek.
- január 26.* Bőrruházati Shop nyílt a Szliven Áruház emeletén, ahol a Pécsi Bőrgyár termékeit árusították.
- január 28.* Szovjet fogorvosprofesszor és tanársegédje látogatott a pécsi fogászati klinikára, ahol az oktatási rendszert tanulmányozták. Pécs előtt Budapesten és Szegeden is hasonló céllal tettek látogatást.
- január 30.* A Pécsi Nemzeti Színházban Hernádi Gyula: Dogma c. darabjának ősbemutatóját láthatta a közönség. Főszereplő Győry Emil és Balikó Tamás volt, a díszletet Bachman Zoltán tervezte.
- február 6.** Stájer napok kezdődtek Pécssett, amelynek keretein belül kiállítás nyílt az osztrák tartományról az Ifjúsági Házban, stájer zene szólt és stájer mesterszakács főzött a Szőlőskert étteremben.
- február 11.* Munkásőr nyílt napot rendeztek a Vámház utcai Általános Iskolában. Reggel 8-tól

délig munkásörök fegyverekkel, rádiókkal ismertették meg a gyerekeket, bemutatva a munkásör életet.

február 13. Farsangi bált rendezett a Pannónia ÁFÉSZ Corso kávéháza. A jó hangulatról az Új Menüett együttes gondoskodott.

február 13. Eck Imre: A terror c. balettjét mutatták be a Pécsi Nemzeti Színház stúdiószínházában.

február 14. A KIOSZ pécsi alapszervezete két napos fodrász-kozmetikai szakmai bemutatót tartott szakmai közönség részére az Ifjúsági Házban.

február 17. Angol nemzeti napot tartottak a Fehérhegyi Általános Iskolában, ahol angol nyelvű filmeket vetítettek, nyelvi vetélkedőt rendeztek és angol dalokat tanítottak.

február 19. Kincskereső vetélkedőt rendezett az Úttörőház ötödikes és hatodikos kisdíjakoknak, Fekete István: Vuk, Tüskevár és Téli berek c. regényei alapján. A vetélkedőt a Jókai Úti Általános Iskola csapata nyerte, jutalmuk egyhetes nyári táborozás volt.

február 27. Pécssett tartotta ülését a rektori kollégium, amelynek vezetője Ormos Mária, a Janus Pannonius Tudományegyetem rektora volt.

február 27. Pályázatot írt ki a KISZ Pécs Városi Bizottsága egyetemi és főiskolai tanácsa a Pécsi Egyetemi Klub (PEK) emblémájának megtervezésére.

március 1. N. Szabó Sándor vezetésével az Arma Gyermekszínház bemutatta Vörösmarty Mihály: Csongor és Tünde c. művét a Helyőrségi Művelődési Otthonban.

március 5. Gyermekrajz kiállítás nyílt Pécssett, az Úttörőházban. A rajzokat gyermekversek ihlették, a legszebb alkotások a versekkel együtt kötetben is megjelentek.

március 6. Horváth Adolf Olivér nyolcvanadik születésnapja alkalmából a Pécsi Akadémiai Bizottságon növényföldrajzi szakgyűlést tartottak, amelyen tanítványok, kollégák, magyar és külföldi kutatók köszöntötték a jeles tudóst.

március 9. Színházbarát vetélkedőt rendezett az Úttörőház pécsi általános iskolák csapatai számára. A zsűri a Pécsi Nemzeti Színház művészeiből állt, legjobbnak a Belvárosi Általános Iskola csapata bizonyult.

március 9. Az Ifjúsági Házban idegenforgalmi kiállításon mutatkozott be Bulgária a Coopurist és a Bolgár Idegenforgalmi Hivatal rendezésében.

március 13. Új szenzibilitás címmel nyílt kiállítás a Pécsi Galériában.

március 14. Küldöttgyűlést tartott a TIT Baranya Megyei Szervezete. A találkozót a megújulás és az útkeresés jellemezte.

március 19. Ünnepi csapatgyűlést tartottak a BM Határőrség Pécsi Határőrkerületénél, melyen átadták a KISZ Központi Bizottságának Vörös Vándorzászlaját és az Éljenjárom Magasabb Egység címet.

március 20. A KISZ megalakulásának 30. évfordulója alkalmából ünnepséget tartottak a Kamaraszínházban, ahol a színház művészei mellett fellépett a Baranya táncegyüttes, a Művészeti Szakközépiskola fiú tánckara, a Pécsi Nyári Színház kórusa és a Táncsics Mihály úti Általános Iskola citerazenekeze.

március 28. Technikai napot tartottak az Úttörőházban, ahol megrendezték az úttörő technikusok városi döntőjét. A vetélkedőt a Fehérhegyi Általános Iskola csapata nyerte.

március 30. A pécsi sportcsarnokban John Mayall és együttese lépett fel.

2011-ben Pécssett történt

- január 7.* Alkotó Pedagógusok Képzőművészeti Műhelyének kiállítása a Gebauer Galériában.
- január 10–február 28.* Biblia scipta – Az írás a középkorban. Kiállítás két Pannonhalmán őrzött kódex alapján a Művészetek és Irodalom Házában.
- január 10.* Látó-Kör. Gellér B. István képzőművésszel beszélgetett Aknai Tamás művészettörténész a Dominikánus Házban.
- január 11.* A Nemzeti Filharmonikus Zenekar hangversenye a Kodály Központban. Vezényelt Kocsis Zoltán, közreműködött Natalia Gutman (cselló).
- január 13.* Lantos Ferenc festőművész Ébredés 2010 c. festményének Pécs MJV számára történő ünnepélyes átadása a Városházán.
- január 13.* Játzó-társak [a függöny mögött]. Békés Itálával és Mácsai Pállal beszélget Szolnoki András.
- január 14.* Bődócs Tibor humorestje az Ifjúsági Házban.
- január 17.* Kamarakoncert a Dominikánus Házban. Szeléndi Zsuzsanna (fuvola), Papp Gábor (hegedű), Gábor József (zongora).
- január 19.* XVI. Benedek pápa elfogadta Pécs 82. püspökének, Mayer Mihálynak a lemondását.
- január 20.* A Pannon Filharmonikusok hangversenye a Kodály Központban. Vezényelt Peskó Zoltán, közreműködött Sallay Gizella – Angyal, Deák Márta – koncertmester, Váradi Zita (szoprán), Kovács Annamária (alt), Alessandro Codeluppi (tenor), Geiger Lajos (bariton), Cser Krisztián (basszus), V. Udvardy Gizella (angolkürt), Balatoni Sándor (orgona), MR Énekkar, Honvéd Férfikar és a Budapesti Stúdió Kórus.
- január 20–február 23.* Nemes Csaba képzőművész kiállítása a Csopor⁽⁶⁾ Horda Galériában.
- január 21.* A VIII. Tüke Díj ünnepélyes átadása a Bazilikában. A szentmise keretében elhangzik Tillai Aurél: Tüke mise, Missa Brevis. 2011. díjazottja Gyermánné Vass Ágnes hegedűművész.
- január 21.* Maros András: Gyanús mozgások című színmű bemutatója az N. Szabó Sándor Teremben. Játékmester: Zayzon Zsolt, művészeti tanácsadó Balikó Tamás.
- január 21.* Tradicionális ír és klasszikus regtime dalok. Az IREG együttes koncertje a Dominikánus Házban.
- január 22.* A Pécs Lexikon könyvbemutatója a Dominikánus Házban.
- január 25.* Keserű Katalin: Lantos c. kötetének bemutatója a Művészetek és Irodalom Házában.
- január 27.* Ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselő-testülete. A város közgyűlése Pécsset a Kultúra Városává nyilvánította.
- január 28–február 27.* Szász János (1925–2005) Hazatérés – Világlátott képek c. kiállítása a Cella Septichora Látogatóközpontban és február 20-ig Tátorján – Rejtőzködő képek c. kiállítása a Nádor Galériában.
- január 28–február 20.* A Pécsi Zománcműhely Kapu c. kiállítása a Gebauer Galériában.
- január 28.* Molnár Ferenc: A testőr c. vígjáték bemutatója a Pécsi Nemzeti Színházban. Rendezte Csizsár Imre.
- január 29.* A Pannon Filharmonikusok hangversenye a Kodály Központban. Vezényelt Howard Williams, közreműködött Szentpáli Roland (tuba).
- január 29.* A Bóbita Bábszínház birtokba vette és felavatta új székházát a Zsolnay Negyedben.
- január 31–február 27.* A Breuer Marcell Doktori Iskola könyvbemutatóval egybekötött kiállítása a Művészetek és Irodalom Házában.

február 2. Vitéz László a MárkusZínház előadásában, a Szivárvány Gyermekházban.

február 3. Életének 70. évében elhunyt Tóth Tibor gazdaságtörténész, egyetemi tanár.

- február 4.* A Pécs-Baranyai Kereskedelmi és Iparkamara ünnepi küldöttgyűlése a Pécsi Kereskedelmi Központ Zsolnay termében. Angster József-díjban részesült Budavári Attila és Budavári Csaba orgonaépítő.
- február 4–március 6.* Kulturális időutazás – nosztalgikus visszatekintés az elmúlt 35 évre – Csizmadia László kézzel nyomtatott kulturális plakátjainak kiállítása a Pécsi Kisgalériában.
- február 8.* Bencze Csaba harsonakonzertje a Dominikánus Házban. Zongorakisérő Milbauer Krisztina.
- február 9.* A PTE Művészeti Kar gitártanszak hallgatóinak koncertje a Dominikánus Házban. Közreműködik Hauck Mátyás (hegedű).
- február 11.* Frank Gaudlitz Casa mare c. fotókiállítása a Múzeum Galériában.
- február 17.* Ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselő-testülete.
- február 18.* Giacomo Puccini: Gianni Schicchi és Vajda János: Mario és a Varázsló – operabemutató a Pécsi Nemzeti Színházban. Vezényelt Somogyi-Tóth Dániel és Kesselyák Gergely, rendezte: Kerényi Miklós Gábor.
- február 18.* Játzó-Társak [a függöny mögött]. Köles Ferenc és Haumann Péter beszélgetése a Dominikánus Házban.
- február 20.* A Budapesti Filharmoniai Társaság Zenekarának hangversenye a Kodály Központban. Vezényelt Vass András, közreműködött Várnai Bea (klarinét), Závodszy Magda (klarinét).
- február 20.* Mozart: Bastien és Bastienne, a Savaria Barokk Zenekar hangversenye a Palatinus Bartók termében.
- február 22–március 16.* Tari Eszter Ceterum Censeo c. kiállítása a Gebauer Galériában.
- február 23.* Látó-Kör. Bencsik István szobrászművésszel beszélgetett Hegyi Csaba képzőművész a Dominikánus Házban.
- február 24.* Életének 89. évében elhunyt Dénesi Ödön Ybl-díjas építészmérnök.
- február 24–március 23.* Tóth László fotóriporter kiállítása a Csopor⁽⁴⁾ Horda Galériában.
- február 25.* Csöke Renáta Quartet világzenei etnojazz koncertje a Dominikánus Házban.
- február 26.* Milne: Micimackó – a Szípkötő Gyermekszínház bemutató előadása az Ifjúsági Házban.
- február 28.* A Budapesti Filharmoniai Társaság Zenekarának hangversenye a Kodály Központban. Vezényelt Dénes István.
- március 3.** A Pannon Filharmonikusok hangversenye a Kodály Központban. Vezényelt Bogányi Tibor, közreműködött Komlósi Ildikó (mezzoszoprán).
- március 5.* A Zabranjeno Pusenje zenekar koncertje az Ifjúsági Házban.
- március 6.* Tipegő-Topogó – csecsemőszínházi bemutató a Bóbita Bábszínházban, dramaturg-rendező Illés Ilona és Csizmadia Gabi.
- március 9.* Molière: A fősvény, bemutató a Janus Egyetemi Színházban. Rendezte Mikuli János.
- március 9.* Tóth Viktor Tercett koncertje az Ifjúsági Házban.
- március 10.* Rendkívüli ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselő-testülete.
- március 11.* A Pécsi Szemle 2011. évi tavaszi számának sajtóbemutatója a Művészetek Házában.
- március 11.* A MÁV Szimfonikus Zenekar hangversenye a Kodály Központban. Vezényelt Marlon Chen, közreműködött Xiajin Wang (zongora)
- március 11–április 10.* Új Nyolcak c. kiállítás a Pécsi Kisgalériában.
- március 12–április 3.* Víz-Jel-Kép c. kiállítás a Pécsi Galériában. Válogatás a Barcsi Nemzetközi művésztelep anyagából.
- március 12.* Berecz András önálló estje az Ifjúsági Házban.
- március 13.* A Pécsi Szimfonia hangversenye a Palatinus Bartók termében. Vezényelt Cser Miklós, mesélő: Stubendek Katalin, moderátor Lakner Tamás.

- március 14.* Széchenyi-díjat vett át a Parlamentben Lénárd László neurobiológus, az MTA r. tagja, a PTE ÁOK Élettani Intézetének egyetemi tanára. Kamp Salamont, a Pécsi Egyetemi Kórus karnagyát Liszt Ferenc-díjjal tüntették ki.
- március 15.* A Pannon Filharmonikusok hangversenye a Kodály Központban. Vezényelt Vass András, közreműködött Király Csaba (zongora).
- március 15.* Kovács Gábor: Bolond Istók – ősbemutató a Bóbita Bábszínházban. Tervező Boráros Szilárd, rendező Schneider Jankó.
- március 15.* Ádám & Misi koncert az Ifjúsági Házban.
- március 17.* Ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselő-testülete.
- március 17–április 5.* Pécsi Tavasz Fesztivál.
- március 18–19.* Nemzetközi Jazz Hétfége a Kodály Központban.
- március 20.* Szamosi Szabolcs orgonakoncertje a Belvárosi-templomban.
- március 20.* Az Erdődy Kamarazenekar hangversenye a Kodály Központban. Vezényelt Vashegyi György, koncertmester Szefcsik Zsolt.
- március 20.* Oscar Wilde alapján Sramó Gábor és Kocsis Rozsi: Csillagfiú – bemutató a Bóbita Bábszínházban. Tervező: Matyi Ágota, rendezte: Kozma Andrea.
- március 22.* Integro / Grandeur. A Fekete-Kovács Kvintett – Pannon Filharmonikusok lemezbemutató hangversenye a Kodály Központban.
- március 23.* Eztán Pécs tűnik szemünkbe. A város középkori története [1009–1526]. Fedeles Tamás könyvbemutatója a Dominikánus Házban
- március 24–április 20.* Voljen Grbac operaénekes fotókiállítása a Csopor[®] Horda Galériában.
- március 25.* Az MR Szimfonikusok hangversenye a Kodály Központban. Vezényelt Stephen D'Agostino, közreműködött az MR Gyerekkórusa, karigazgató Thész Gabriella.
- március 25.* Játzó-társak [a függöny mögött]. Füstli Molnár Éva és Vári Éva a Dominikánus Házban.
- március 25.* Miroslav Krleža: Séta a halott gyermekkor sírboltjában – színmű, bemutató a Pécsi Horvát Színházban. Színpadra állította: Vidákovics Szláven.
- március 25–május 15.* Tóth Menyhért (*1904 †1980) festőművész Fényima c. kiállítása a Pécsi Galéria új kiállítótermében, a Zsolnay Kulturális Negyedben.
- március 26.* Balázs János Búcsúkeringő c. zongoraestje a Művészetek és Irodalom Házában.
- március 26.* A Pannon Filharmonikusok hangversenye a Kodály Központban. Vezényelt Nicolas Pasquet, közreműködött Várdai István (gordonka).
- március 27.* Erik Truffaz 4tet (Fr/Ch) „In Between” – lemezbemutató koncert a Kodály Központban.
- március 28.* Életének 80. évében elhunyt Egyed Mihály egykori ciszterci-diák, az iskola későbbi tanára, jeles kosárlabdaedző.
- március 29.* Látó-Kör. Valkó László festő- és grafikusművésszel beszélgetett Kovács Orsolya művészettörténész a Dominikánus Házban.
- március 30–április 2.* A Kulturális Központok Európai Hálózata (ENCC) által életre hívott Projekt Fair című Nemzetközi Kulturális Konferencia és Vásár a Kodály Központban.
- április 2.** Deák Bill Blues Band koncert az Ifjúsági Házban.
- április 3.* Szamosi Szabolcs (orgona) és Murin Jarosláv (brácsa) koncertje a Bazilikában.
- április 5.* A Pécsi Vasutas Koncertfúvós Zenekar hangversenye a Kodály Központban. Vezényelt Neumayer Károly.
- április 6.* Életének 85. évében elhunyt Kétyi Iván mikrobiológus, a PTE ÁOK professor emeritusa.
- április 7.* A Pannon Filharmonikusok hangversenye a Kodály Központban. Vezényelt Krzysztof Penderecki.

- április 7. Kiss Judit Ágnes: Prága, főpályaudvar, bemutató a Harmadik Színházban. Rendezte Vincze János.
- április 7–8. A 20. századi egyház- és társadalomtörténet metszéspontjai. Egyháztörténeti konferencia a Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskolán.
- április 8. Versmaraton 2011 a Szívárvány Gyermekeházban.
- április 8. A Bitang zenekar koncertje a Dominikánus Házban.
- április 8–május 8. Jorinde Voigt (Berlin) Territorium / Terület c. kiállítása a Pécsi Galériában.
- április 8. Albert Camus: Caligula című színmű bemutatója a Kamaraszínházban. Rendezte Szőcs Artúr.
- április 9. Életének 84. évében elhunyt Bécsy Tamásné Futaky Hajna tanár, esztéta, kritikus.
- április 10. Szakács Ildikó (ének) és a Trio Duecento Corde: Tallián András (hegedű), Nagy Ibolya (cselló), Szabó Ferenc János (zongora) hangversenye a Művészetek és Irodalom Házában.
- április 11. Kamarahangverseny a Kodály Központban. Közreműködött a Bozsodi Quartett (Bozsodi Lóránt, Bozsodi Tamás, Bozsodi Szabolcs, Bozsodi Zoltán, a Savaria Szimfonikus Zenekar művészei) és a Villányi Vonósnégyes (Deák Márta, Deák Anna, Erdélyi Zoltán, Janzsó Ildikó, a Pannon Filharmonikusok művészei).
- április 11. Lyukasóra. A Költészet Napja a Dominikánus Házban.
- április 11. Kortárs Irodalmi Fesztivál az Ifjúsági Házban.
- április 11. Kamarakonzert a Dominikánus Házban. Pólus László (gordonka), Körmendi Klára (zongora).
- április 11. HOBO: Tudod, hogy nincs bocsánat című költésznapi előadói est az Ifjúsági Házban.
- április 12. A Város Arca – pécsi portrék. Konrád György interjúkötetének bemutatója a Művészetek és Irodalom Házában.
- április 13. Punnany Massif, Zagastic, Zuboly koncert a Kodály Központban.
- április 13. A Fekete-Kovács Quintet koncertje az Ifjúsági Házban. Vendég Rick Margitza (USA).
- április 13. Történetek a születésről. A Pécsi Playback Színház előadása a Dominikánus Házban.
- április 14. Rendkívüli ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselő-testülete.
- április 15. A P. Mobil koncertje az IH-ban.
- április 15–május 2. Vilmgyi Gábor fotókiállítása a Gebauer Galériában.
- április 16. A Pécsi Szimfonieta hangversenye a Kodály Központban. Vezényelt Antal Mátyás, közreműködött Kuti Ágnes (szoprán), Benke József (tenor) és Szabó Ferenc János (zongora).
- április 16. Szakcsi és a Bluecats koncertje az Ifjúsági Házban. Szakcsi Lakatos Béla (billentyű), Cseh Balázs (dob), Kaszás Ferenc (basszusgitár), Dora Reichel (vokál), Simonyi András (gitár).
- április 16. Hófehérke és a hét törpe – mesebalett, bemutató a Kamaraszínházban. Koreográfus Czebe Tünde és Vincze Balázs, rendezte: Uhrík Dóra.
- április 17. Heindl Vera: Aladdin és a bűvös lámpa – bemutató a Bóbita Bábszínházban. Tervező Krizbai Judit, és Werner József, rendező: Vas-Zoltán Iván.
- április 18. Budapest Bár: Tánc, a Kodály Központban.
- április 19. A Magyar Jazz Ünnepe. A Grensó Open Collective és a Trió koncertje az Ifjúsági Házban.
- április 19. Hommage à Zlatko Prica. A Tari Alkotótelep művei a Pécsi Kisgalériában.
- április 20. Rua Együttes, ír népzenei koncert a Dominikánus Házban.
- április 21. Rendkívüli ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselő-testülete.
- április 21. A Pannon Filharmonikusok hangversenye a Kodály Központban. Vezényelt Steven Mercurio, közreműködik Miklósa Erika (szoprán), Marcello Giordani (tenor).
- április 21. Húsvétvárás a Széchenyi téren.
- április 21–május 18. Mio Vesović fotókiállítása a Csopor^(H) Horda Galériában.

- április 23.* A Pécsi Bazilika Mozart Kórusa és Zenekara a Bazilikában. Vezényelt Szamosi Szabolcs.
- április 25.* Rendkívüli ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselő-testülete a Húsvéti Nyilatkozat megvitatására és elfogadására.
- április 26.* Húrok és billentyűk [4 kéz tolmácsolásában] a Dominikánus Házban. Környei Miklós (gítár), Pregun Tamás (zongora).
- április 25.* Nemzeti Gálaest Magyarország Alaptörvényének aláírása alkalmából a Kodály Központban. 10 helyszínen, 14 város művészeinek közreműködésével, Péccsett elhangzik Kodály Psalmus Hungaricus a Pannon Filharmonikusok előadásában.
- április 27.* Látó-Kör. Ilona Keserü Ilona festőművésszel beszélgetett Hegyi Csaba képzőművész a Dominikánus Házban.
- április 27.* A Pécsi Bazilika Mozart Kórusa és Zenekara a Pius-templomban. Vezényelt Szamosi Szabolcs.
- április 27.* A Római Birodalom határvédelmi rendszere a mai Magyarország területén. Prof. Visy Zsolt előadása a Dominikánus Házban.
- április 29.* A Pannon Filharmonikusok hangversenye a Bazilikában. Vezényelt Vass András, közreműködött Geszthy Veronika (szoprán), Meláth Andrea (mezzoszoprán), Horváth István (tenor).
- május 1.** A Pécsi Bazilika Mozart Kórusa és Zenekara a Ferences templomban. Vezényelt Szamosi Szabolcs.
- május 2.* Buzsáki György pécsi származású agykutató Freund Tamás és Somogyi Péter társágában kapta a dán alapítású egymillió euróval járó The Brain Prize / Agy-díjat.
- május 3.* Az Orfeo Zenekar hangversenye korabeli hangszereken a Kodály Központban. Vezényelt Vashegyi György, közreműködött Simon Standage (hegedű), Kertész Ildikó (fuvola).
- május 8.* Mód Orsolya (cselló) és Borbély László (zongora) hangversenye a Palatinus Bartók termében.
- május 10.* Látó-Kör. Pinczehelyi Sándor festőművésszel beszélgetett Keserü Katalin művészet-történész a Dominikánus Házban.
- május 11.* Simply English Goes to Sea! – avagy A Simply English tengerre száll! 300 év angol tengerészdalai a Dominikánus Házban.
- május 12.* Szamosi Szabolcs orgonakoncertje a Bazilikában.
- május 12.* A Pannon Filharmonikusok hangversenye a Kodály Központban. Vezényelt Kocsis Zoltán. Közreműködött Kelemen Barnabás (hegedű).
- május 13–június 5.* Diszkrimináció c. nemzetközi plakátkiállítás a Pécsi Galériában.
- május 13.* Dumaszínház. Kiss Ádám és Lorán Barabás [Trabarna] humoreste az Ifjúsági Házban.
- május 14.* Életének 67. évében elhunyt N. Szabó Sándor Gobbi Hilda-életműdíjas színművész, a Pécsi Nemzeti Színház örökös tagja.
- május 14.* Látja Isten, hogy állok a napon. Pilinszky János versei HOBÓ előadásában az Ifjúsági Házban.
- május 15.* Virágh András és Virágh András Gábor (orgona) koncertje a Bazilikában.
- május 16.* Bertolt Brecht: Egy fő az egy fő, bemutató a Janus Egyetemi Színházban. Rendezte Laboda Kornél.
- május 18.* A Budapesti Vonósok kamarahangversenye a Dominikánus Házban. Szitka Rudolf (klarinét), Papp Györgyi (I. hegedű), Bíró Tamás (II. hegedű), Ludmány Emília (brácsa), Botvay Károly (gordonka).

- május 18.* Ivica Ivanac: A fáradt lovasok pihenője, vagy Don Juan mosolya – színmű, bemutató a Pécsi Horvát Színházban. Rendező Nina Kleflin.
- május 19.* A Pannon Filharmonikusok hangversenye a Kodály Központban. Vezényelt Vass András. Közreműködött Csalog Gábor (zongora).
- május 19–június 8.* Művészfeleségek kiállítása a Csopor⁽⁶⁾ Horda Galériában.
- május 20.* Életének 82. évében elhunyt Alkonyi István, a kémiai tudományok kandidátusa, a PTE Biokémiai Intézetének professor emeritusa.
- május 20.* A Pécsi Szemle 2011. évi nyári számának sajtóbemutatója a Művészetek Házában.
- május 20–21.* A Pannon Filharmonikusok hangversenye a Kodály Központban. Vezényelt Vass András, közreműködött Bujtor Balázs (hegedű).
- május 20–június 20.* Szentgróti Dávid szobrász kiállítása a Gebauer Galériában.
- május 23.* Udvaros Dorottya „Átutazó” koncertje a Kodály Központban. Közreműködött Somló Tamás és Dész László.
- május 25.* A Köztársaság Bandája koncertje, magyar világzene a Dominikánus Házban.
- május 26.* Ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselő-testülete.
- május 26.* A Magyar Elektrotechnikai Egyesület Csáki Frigyes, az elektronika úttörője tiszteletére emléktáblát avatott a Techniq 2000 Kft. telephelyén. Engel János utca 4/1.
- május 28.* Május 28. Családi Nap a Gyermeknap jegyében a Bóbita Bábszínházban.
- május 29.* Bókai Zoltán–Thúröczy Katalin: Csizmás Kandúr, bemutató a Harmadik Színházban. Rendezte Steiner Zsolt.
- május 29–június 30.* Bizse János (*1920 †1981) festő, rajzpedagógus kiállítása a Pécsi Kisgalériában.
- június 1.** Látó-Kör. Lantos Ferenc képzőművésszel beszélgetett Keserű Katalin művészettörténész a Dominikánus Házban.
- június 1.* Dumaszínház. Hadházi László és Aranyosi Péter humorestje az Ifjúsági Házban.
- június 2.* A Pannon Filharmonikusok hangversenye a Kodály Központban. Vezényelt Peskó Zoltán. Közreműködött Tarkövi Gábor (trombita), Király Csaba (zongora).
- június 2.* Ivasivka Máttyás–Kovács Attila: Pécsi Concerto c. kötetének sajtóbemutatója a Kodály Központban.
- június 2.–július 3.* Dobos László: A teremtés csodái c. kiállítás a Gebauer Galériában.
- június 3–július 17.* A minőség ablakai. Művészgenerációk a BTM Fővárosi Képtár gyűjteményében – kiállítás a Pécsi Galériában (Zsolnay Kulturális Negyed).
- június 5.* F. Pocci nyomán írta Tersánszky Józsi Jenő: Szeleburdi Gáspár és a varázshegedű – bemutató a Bóbita Bábszínházban. Tervező: Bodor Judit, Rendező: Sramó Gábor.
- június 5–augusztus 28.* Térzenék a Belvárosban, a Színház téren és a Sétátéren.
- június 6–március 31.* A pécsi nyomdászat évszázados története (1772–1950) c. kiállítás a PTE Egyetemi Könyvtárában.
- június 7.* Az egykori Ágoston téri iskola falán emléktáblát avattak Békésy György orvosi Nobel-díjas tudós tiszteletére.
- június 7–16.* XI. Pécsi Országos Színházi Találkozó – POSZT
- június 7.* Ön már városunk része... Portrébeszélgetés Balikó Tamással a Dominikánus Házban. Beszélgetőtársa Bánkúti István mérnök-közgazdász.
- június 8.* Amihez már késő van. A Pécsi Playback Színház előadása a Dominikánus Házban.
- június 9.* Eltávolították a Nagy Jenő utcában, 1978-ban felállított Doktor Sándor-szobrot, Vilt Tibor alkotását.
- június 10.* Megnyílt a Sipőcz Ház az egykori Szerecsen patikamúzeum–múzeumpatika helyén.

- június 11.* A Pannon Filharmonikusok hangversenye a Kodály Központban. Vezényelt Peskó Zoltán. Közreműködött Andrea Lucchesini (zongora).
- június 11–12.* Pünkösddőlő a Sétatéren.
- június–július* Pécsi Szabadtéri Játékok, a Káptalan utcai Szabadtéri Színpadon.
- június 12.* A Pécsi Bazilika Mozart Kórusa és Zenekara a Bazilikában. Vezényelt Szamosi Szabolcs.
- június 12–26.* POSZT / Színház és Varázslat Emlékiállítás Kiss Manyi és Rodolfó születésének 100. évfordulója alkalmából, valamint P. Tóth László fotográfus Színészportrék c. fotókiállítás a Pécsi Galériában.
- június 13.* Játzó-társak [a függöny mögött]. Alföldi Róberttel és Sinkó Lászlóval beszélgetett Szolnoki András.
- június 15.* Életének 78. évében elhunyt Makay Ida költő.
- június 18.* A XI. POSZT legjobb előadás és a közönség zsűri díja – Martin Sperr: Vadászjelennetek Alsó Bajorországból. Rendező Alföldi Róbert (Nemzeti Színház, Bp.). Legjobb rendező Mohácsi János (Pintér–Darvas: Parasztopera, PNSz). Legjobb női alakítás Szamosi Zsófia, férfi Mucsi Zoltán. Legjobb női epizódszereplő Enyedi Éva, férfi Hevér Gábor. Különleges látványvilágért, a színházi eszközök komplex használatáért Csokonai Színház, Debrecen. Legjobb jelmez Remete Kriszta (PNSz). Legjobb színpadi szöveg Pintér Béla: Szutyok. A zsűri különdíja Molière: A Mizantrop (Katonai József Színház, Bp.). a MASZK Országos Színészegyesület színész zsűri díja: legjobb férfialakítás Köles Ferenc (PNSz), női alakítás Pap Vera, Legjobb 30 év alatti színész Radnay Csilla, színész Kimmel Tamás.
- június 18.* A Pannon Filharmonikusok hangversenye a Gyárvárosi templomban.
- június 18.* Új helyen, a Káptalan utca 4-ben nyílt meg a Martyn Múzeum.
- június 18.* Pécsi Szabadtéri Játékok. Hódolat Liszt Ferencnek – a Fáklya Horvát Művészegyüttes táncszínházi estje a PHSz szervezésében. Koreográfus-rendező Kricskovics Antal.
- június 18–26.* Sétatér Fesztivál.
- június 19.* Életének 90. évében elhunyt Dörömböző Géza híres pécsi cigányprímás.
- június 20.* Életének 73. évében elhunyt Varga Ferenc kosárlabdaedző, a PVSZ Utánpótlás Kosárlabda Szakosztály vezetője.
- június 23.* Rendkívüli ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselő-testülete.
- június 23.* Önkormányzati döntés született a Bóbita Nonprofit Kft.-vé alakításáról.
- június 23–24.* Pécsi Szabadtéri Játékok. Parti Nagy Lajos: Bandy lányok – zenés játék, Orlai Bt. Budapest, a PHSz szervezésében. Rendező Ascher Tamás.
- június 25.* A Pécsi Bazilika Mozart Kórusa és Zenekara a Bazilikában. Vezényelt Szamosi Szabolcs.
- június 29.* Kuti Ágnes (szoprán), Benke József (tenor), Szamosi Szabolcs (orgona) koncertje a Bazilikában.
- július 1.** Ray Cooney–John Chapman: Duplafoglalás – bohózat, bemutató a Pécsi Horvát Színházban. Rendező Méhes László.
- július 1–augusztus 15.* A PTE MK Doktori Iskola DLA-s évváró kiállítása a Pécsi Galériában.
- július 3.* Gyászünnepele a Zsinagógában a pécsi és Pécs környéki zsidóság deportálásának évfordulóján, koszorúzás a székház kertjében és a Zsidó temetőben.
- július 3.* Solymosi Péter (trombita), Szamosi Szabolcs (orgona) koncertje a Bazilikában.
- július 4–29.* Gál Erzsébet (Lerzsi) Fények c. kiállítása a Gebauer Galériában.
- július 6.* Kuti Ágnes (szoprán), Benke József (tenor) és Szamosi Szabolcs (orgona) koncertje a Bazilikában.
- július 13.* Pécsi Szabadtéri Játékok. Abba feeling – emlékkoncert a PHSz szervezésében.

- július 15.* Megszűnt a Szent István téri Pécsi Kisgaléria. A Pécsi Galéria és Vizuális Műhely székhelye a Zsolnay Kulturális Negyedbe került, a Major utca 1. alatt folytatja munkáját.
- július 15.* Pécsi Szabadtéri Játékok. Volt egyszer egy harmonikás – Csányi Zsolt emlékműsor a PHSz szervezésében.
- július 16.* Pécsi Szabadtéri Játékok. Halász–Eisemann–Békefi: Egy csók és más semmi – operett-bemutató, a PHSz szervezésében, Budapesti Bulvár Színház. Rendező: Straub Dezső.
- július 18.* Rendkívüli ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselő-testülete.
- július 19.* Ünnepélyes keretek közt avatta fel az újjávarázsolt Zsolnay Mauzóleumot Schmitt Pál köztársasági elnök. Udvardy György megyéspüspök felszentelte a családi temetkezési helyet.
- július 21–22.* Pécsi Szabadtéri Játékok. Sam Bobrich–Julie Stein: Csókol anyád – komédia, a PHSz szervezésében. Rendező: Znamenák István.
- július 22.* Mali Katalin (orgona), Benke József (tenor) koncertje a Bazilikában.
- július 30.* Paul Portner: Hajmeresztő – bűnügyi társasjáték, bemutató a Pécsi Horvát Színházban. Rendező Béres Attila.

- augusztus 4.** Sebestyén Márta (ének) és (Szamosi Szabolcs) (orgona) koncertje a Bazilikában.
- augusztus 12* Szotyori Nagy Gábor orgonakoncertje a Bazilikában.
- augusztus 17.* Kuti Ágnes (szoprán), Benke József (tenor), Gy. Vass Ágnes (hegedű), Szamosi Szabolcs (orgona) koncertje a Bazilikában.
- augusztus 21.* Pécs és Baranya szerb megszállás alóli felszabadulásának 90. évfordulója alkalmából emléktáblát avattak a Széchenyi téren és emlékkövet Árpádtetőn.
- augusztus 26.* Antanina Kalechys (orgona) és Szűcs Péter (klarinét) koncertje a Bazilikában.
- augusztus 27.* Operett-hangverseny a Kodály Központban. Vezényelt Silló István.
- augusztus 29.* Dicsőségfalat avattak a Zsolnay Kulturális Negyedben, a Pécsi Galéria kiállító terében 48 térségi Kossuth-, Munkácsy-, Ferenczy Noémi-, Ybl-díjas, kiváló és érdemes művészeknek.
- augusztus 29–október 2.* Mesterek–Masters, művészeti díjas képző- és iparművészek, építészek kiállítása a Pécsi Galériában (Zsolnay Kulturális Negyed).
- augusztus 31–szeptember 16.* Kuti László szobrász Diversio c. kiállítása a Gebauer Galériában.
- augusztus 31–szeptember 20.* Tóth Tibor gyűjteményéből Zsabokorszky Jenő pécsi képeslapjai címmel nyílt kiállítás a Postapalotában.
- augusztus 31.* Felavatták az Uránvárosban a Victor Vasarelyre emlékező, nemzetközi pályázaton díjnyertes 37 m² elnevezésű, másfélszobás panellakást mintázó színes plasztik köztéri alkotást, Palatinus Dóra és Makra Zoltán közös művét.

szeptember 1. Pécs Város Napja.

- szeptember 1.* Pécs Város Önkormányzatának ünnepi közgyűlése a Pécsi Nemzeti Színházban.
- szeptember 1.* A Pannon Filharmonikusok hangversenye a Kodály Központban. Vezényelt Bogányi Tibor, közreműködött Meláth Andrea (mezzoszoprán), Horváth István (tenor).
- szeptember 1–október 2.* Igazi Való Világ 2011. A Pécs–Baranyai Művészek kiállítása a Széchenyi téri Pécsi Galériában.
- szeptember 3.* A 61. Bányásznapi alkalmából emléktáblát avattak a Thommen (Petőfi K-i) légakna aknaházának falán, a Thommen (Petőfi Ny-i) akna, az első Thommen szállító-, illetve légakna helyszínén egy-egy emlékkövet.
- szeptember 3.* A 61. Bányásznapi alkalmából emléktáblát avattak az Ércbányász utca 1. sz. ház falán a lakótelep emlékére.

szeptember 3. Emléklapok Vasas és Hosszúhetény szénbányászatának történetéből, a Pécsi Szemle különyomatának sajtóbemutatója a vasasi Bányászotthonban.

szeptember 7. A KDNP székház Rákóczi út 50. – Terracina téri falán felavatták Matheovits Ferenc emléktábláját.

szeptember 8. Szamosi Szabolcs orgonakoncertje a Bazilikában.

szeptember 10–december 30. Régi az újban – a Hincz család bábszínháza, kiállítás a Bóbita Bábszínházban.

szeptember 14–27. Újhegyi Napok.

szeptember 15–25. Örökség Fesztivál – Pécsi Napok, a régió legnagyobb múltú összművészeti fesztiválja a Pécsi Kulturális Központ szervezésében.

szeptember 15. A Pannon Filharmonikusok hangversenye a Kodály Központban. Vezényelt Bogányi Tibor, közreműködött Deák Márta (hegedű).

szeptember 16. A Budapest Klezmer Band és a Liszt Ferenc Kamarazenekar hangversenye a Kodály Központban.

szeptember 16. Lúdas Matyi. Fazekas Mihály után szabadon írta Váradi Szabolcs. Bemutató a Kamaraszínházban. Zeneszerző: Némedi Árpád, Zságer Varga Ákos, Bókai Zoltán, rendezte: Ottlik Ádám.

szeptember 17. A Pannon Filharmonikusok hangversenye a Kodály Központban. Vezényelt Vass András, közreműködött Deák Márta (hegedű).

szeptember 19. Kuti Ágnes (szoprán) és Szamosi Szabolcs (orgona) koncertje a Bazilikában.

szeptember 20–október 11. Az Erfurti Pszichoszociális Intézet Nyitott Műhely alkotóinak kiállítása a Gebauer Galériában.

szeptember 22. Ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselő-testülete.

szeptember 22. Előadások Pécs történetéből 2011. a Pécs Története Alapítvány szervezésében. Újabb kutatási eredmények a város múltjából. Konferencia a Dominikánus Házban.

szeptember 22–október 11. Ilhana Čatić festő kiállítása a Csopor⁽⁴⁾ Horda Galériában.

szeptember 26. A Kodály Központ Bösendorfer-Steinway zongoráit bemutató koncert, Jandó Jenő-Király Csaba zongorapárjával.

október 1. Életének 59. évében elhunyt dr. Dunai Imre újságíró, 1976–2010 között a Dunántúli Napló rovatvezetője, majd főmunkatársa.

október 1. A Pannon Filharmonikusok hangversenye a Kodály Központban. Vezényelt Bogányi Tibor, közreműködött Bazsinka Zsuzsa (szoprán), Bercsényi Judit (alt), Szigetvári Dávid (tenor), Szerdahelyi Pál (bariton).

október 1. A bűbajos lakat – ősbemutató a Bóbita Bábszínházban. Berze Nagy János gyűjtése alapján bábszínpadra írta: Nagy Viktória Éva és Schneider Jankó. Tervező Bodor Judit, rendező: Schneider Jankó.

október 5. A Woodstock együttes koncertje az Ifjúsági Házban.

október 6. A Kossuth tér felújítása után új posztamensre került és ismételten felavatták Batthyány Lajos, az első felelős magyar miniszterelnök mellszobrát, Palotás József alkotását.

október 6. A Magyar Golgota mártírelmélei. Az Aradi Vértanúk ereklyéi a Pécsi Galériában, a Széchenyi téren.

október 7. Kálmán Imre: Csárdáskirálynő – operettbemutató a Pécsi Nemzeti Színházban. Zenei vezető és karmester Bókai Zoltán, rendezte: Méhes László.

október 8. Kosztolányi Dezső: Édes Anna, a színmű bemutatója a Kamaraszínházban. Rendezte: Soós Péter.

október 9. A Musica Sonora Kamarazenekar hangversenye a Kodály Központban. Vezényelt

- Illényi Péter, közreműködött Banda Ádám (hegedű), Andrejszky Judit (szoprán), Pejtsik Boglárka (gyermekszoprán), Bozi Péter (kontratenor), Légrádi Gábor (tenor).
- október 9. SP és Fluor. Fergeteges Tini Party az Ifjúsági Házban.
- október 10. „nincs rád szükség”, bemutató a Janus Egyetemi Színházban. Rendezte Tóth András Ernő.
- október 10. Játzó-társak [a függöny mögött]. Stenczer Bélával és Rátóti Zoltánnal beszélgetett Szolnoki András.
- október 10. Polgármesteri évértékelő a Kodály Központban.
- október 12. Történetek a rituálékról és a szokásokról. A Pécsi Playback Színház előadása a Dominikánus Házban.
- október 12. A Mrs. Columbo zenekar koncertje az Ifjúsági Házban.
- október 13. Rendkívüli ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselő-testülete.
- október 13. A Pannon Filharmonikusok hangversenye a Kodály Központban. Vezényelt Vass András.
- október 13–november 8. Csoma Gábor festő kiállítása a Csopor[®] Horda Galériában.
- október 14–november 27. Hopp-Halász Károly Munkácsy-díjas képzőművész életmű kiállítása a Pécsi Galériában (Zsolnay Kulturális Negyed).
- október 14. Peňčo Mančev–Ljubica Ostojic: A nyuszi iskolája – gyerekdarab, bemutató a Pécsi Horvát Színházban. Rendező–dramaturg: Petar Šurkalović.
- október 16. Barokk kamarazene korhű hangszereken a Dominikánus Házban. Prehoffer Gábor (blockflöte), Krommer Lúcia (viola da gamba), Krommer Kinga (barokk fuvola), Deáky Donát (csembaló).
- október 20. Életének 92. évében elhunyt Pálffy György professor emeritus, a PTE Általános Orvostudományi Kar Neurológiai Klinikájának volt igazgatója, az MTA doktora.
- október 20. A Pannon Filharmonikusok hangversenye a Kodály Központban. Vezényelt Keller András, közreműködött Várjon Dénes (zongora).
- október 20. Badár Sándor Stand-Up Estje az Ifjúsági Házban.
- október 21. A Pécsi Szemle őszi számának sajtóbemutatója a Művészetek és Irodalom Házában.
- október 21. A Savaria Barokk Zenekar hangversenye a Ferences templomban.
- október 21. A Pécsi Vasutas Koncertfúvós Zenekar koncertje a Szent István téren.
- október 21. Szkladányi Domonkos zongoraestje a Dominikánus Házban.
- október 21. Balog – Borbély Zongorapárbaj a Művészetek és Irodalom Házában.
- október 22. Az '56-os Mecseki Láthatatlanok nyomában. Emléktúra és emlékverseny a Szivárvány Gyermekeház szervezésében.
- október 22. A Pécsi Ércbányász Fúvószenekar koncertje a Színház téren.
- október 22. A Pannon Filharmonikusok hangversenye a Kodály Központban. Vezényelt Christian Schumann, közreműködött Fülei Balázs (zongora).
- október 22. Lisztre hangolva – Szakcsi módra, a Palatinus Bartók termében.
- október 22. HOBÓ koncert – Búcsúzik az Ifjúsági Ház. Az utolsó nagykoncert.
- október 23. Felavatták a Zsolnay Kulturális Negyedben a PTE Zenetörténeti Intézetének új Liszt Ferenc hangversenytermét.
- október 23. Három civil szervezet összefogásával, a Mecsek Zrt. támogatásával emlékoszlopot avattak a Tripammer-fánál, Baumann József fafaragó munkáját.
- október 23. Liszt a zongora varázslója, Mikó Szilvia (zongora) és Kuti Ágnes (szoprán) hangversenye a Palatinus Bartók termében, moderátor Lakner Tamás.
- október 23. Concerto. A PTE Művészeti Kar Szimfonikus Zenekarának hangversenye a Zsolnay Negyedben.

- október 23.* Pécsi Kórusok koncertje a Bazilikában.
- október 23.* Thúróczy Katalin–Horváth Krisztián: Game Over, bemutató a Harmadik Színházban. Rendezte Steiner Zsolt.
- október 24.* Életének 91. évében elhunyt Felcser László építész, a pécsi egyházmegye ny. főépítésze.
- október 24.* Kedves János festő kiállítása a Rácz Aladár Közösségi Házban.
- október 24.* Hamburger Klára: Liszt Ferenc élete és kora, magyarsággal való kapcsolata. Előadás a Művészetek és Irodalom Házában.
- október 24.* Sebestyén Márta és vendégei a Kodály Központban – Liszt korának népi és társadalmi zenéje.
- október 25.* A Magyar Rádió Gyermekkórusának hangversenye a Kodály Központban. Karigazgató Thész Gabriella. Közreműködött Klukon Edit és Ránki Dezső (zongora), Szamosi Szabolcs (orgona).
- október 25.* Zenés szentmise Szent Mór püspök tiszteletére a Bazilikában.
- október 25.* Látó-Kör. Gyenes Zsolt médiaművésszel beszélgetett Koszits Attila médiaszakértő a Dominikánus Házban.
- október 26.* Beszélgetés Czigány Györggyel Lisztről és a társ művészetekről a Művészetek és Irodalom Házában.
- október 27.* A Nemzeti Filharmonikus Zenekar hangversenye a Kodály Központban. Vezényelt Kocsis Zoltán közreműködött és a Nemzeti Énekkar (karigazgató: Antal Mátyás), Suren Bagratuni (gordonka), Rácz Rita (szoprán), Németh Judit (alt), Pataki Adorján (tenor), Cser Péter (basszus).
- október 28–november 26.* Hétköznapi Zsolnayja c. kiállítás a Művészetek és Irodalom Házában.
- október 31.* A Pannon Filharmonikusok hangversenye a Bazilikában. Vezényelt Ménesi Gergely, közreműködött Vermes Tíme (szoprán), Rácz István (basszus) és a Cantemus kórus, karigazgató Szabó Soma.
- november 3.** Benkó Dixieland Band – In memoriam Louis Armstrong – koncert a Kodály Központban. Benkó Sándor (klarinét), Szalóky Béla (trombita, ének), Nagy Iván (pozan, ének), Nagy Jenő (bendzsó), Csikós Miklós (bőgő), Kovacsevics Gábor (dob), Halmos Vilmos (zongora, ének).
- november 5.* A MÁV Szimfonikus Zenekar hangversenye a Kodály Központban. Vezényelt Kobayashi Ken Ichiro.
- november 6.* A Mecseki Parkerdőben, a Rotary-körsétányon felavatták a klub újralapításának 20. évfordulója alkalmából állított újabb emlékkövet.
- november 9.* Szolláth Dávid: A kommunista aszketizmus esztétikája – könyvbemutató a Művészetek és Irodalom Házában.
- november 9–december 5.* Krámlai Márta szobrász Iciripiciri című kiállítása a Gebauer Galériában.
- november 10.* Rendkívüli ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselő-testülete.
- november 10.* A Pannon Filharmonikusok hangversenye a Kodály Központban. Vezényelt Howard Williams, Közreműködött Lencsés Lajos (oboa).
- november 10.* Az Intersection Group koncertje az Ifjúsági Házban.
- november 11.* Weöres Sándor: A kétféjű fenevad című színmű bemutatója. Jelmeztervező Tresz Zsuzsa, rendezte Szikora János.

- november 11.* LISZTÉrzékeny. Zenés est Liszt-átdolgozásokkal A Dominikánus Házban. I. Király Tamás (gitar), Makaji Máté (zongora).
- november 11–december 6.* Mario Jurjecic festő, grafikus kiállítása a Csopor[®] Horda Galériában.
- november 12.* Diótörő – bemutató a Bóbita Bábszínházban. Bábtervező: Grosschmid Erik, díszlettervező: Mátravölgyi Ákos, rendező: Bartal Kiss Rita.
- november 15.* Látó-Kör. Beszélgetés Dévényi Sándor építésszel a Dominikánus Házban.
- november 17.* Krassó Sándor Kötéltánc című kötetének sajtóbemutatója a Várkonyi Nándor Könyvtárban.
- november 18.* Pont com – élő film, bemutató a Kamaraszínházban. Philippe Blasban: Thomas Amereaux c. forgatókönyve nyomán írta és rendezte: Dömötör Tamás.
- november 18.* Kamarakonzert a Dominikánus Házban. Radnai Ágnes (hegedű), Wirth Katalin (fuvola), Szántai Csaba (blockflöte, fagott), Timkó János Pál (zongora).
- november 19.* A Pannon Filharmonikusok hangversenye a Kodály Központban. Vezényelt Bogányi Tibor, közreműködött Bogányi Tibor (cselló).
- november 22.* A Pannon Filharmonikusok hangversenye a Kodály Központban. Vezényelt Valentin Doni, közreműködött Sorin Dogariu (zongora).
- november 23.* Liszt magyar barátai – Fancsali Emese és Fancsali János négykezes zongorahangversenye a Művészetek és Irodalom Házában.
- november 23.* A RUA együttes koncertje. Ír népzene és tánc az Ifjúsági Házban.
- november 24.* Ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselő-testülete.
- november 24.* A Pannon Filharmonikusok hangversenye a Kodály Központban. Vezényelt Vass András, közreműködött Rohmann Ditta (cselló).
- november 25.* Giuseppe Verdi–Riederauer Richárd: Otelló – balett bemutató a Pécsi Nemzeti Színházban. Koreográfus-rendező: Vincze Balázs.
- november 26.* A Pannon Filharmonikusok hangversenye a Kodály Központban. Vezényelt Vass András.
- november 26.* Szerelmese – bemutató a Bóbita Bábszínházban. Alain Serres meséjét bábszínpadra alkalmazta Szász Ilona, tervező-rendező: Bartal Kiss Rita.
- november 26–27.* XX. Vasútmodell Parádé a Szivárvány Gyermekházban.
- november 27.* Az Orfeo Zenekar és a Purcell Kórus hangversenye a Kodály Központban. Vezényelt Vashegyi György, közreműködött Szutrély Katalin és Pintér Ágnes (szoprán), Nagy Bernadett (alt), Kálmán László (tenor), Kovács István (basszus), Gyöngyösi Levente (orgona).
- november 29.* Látó-Kör. Nyilas Márta festőművésszel beszélgetett Mendöl Zsuzsanna művészettörténész a Dominikánus Házban.
- november 29.* Dumaszínház. Kiss Ádám és Csenki Attila humorestje az Ifjúsági Házban.
- november 30.* A Juhos együttes koncertje – moldvai csángó népzene a Dominikánus Házban.
- december 2.** Kuti Ágnes (szoprán) és Solymosi Péter (trombita) hangversenye a Pécsbánya-telepi templomban.
- december 2–január 22.* A fény hangjai. Mengyán András kiállítása a Pécsi Galériában (Széchenyi tér).
- december 2–30.* Tám László szentföldi fotóinak kiállítása a Művészetek és Irodalom Házában.
- december 3.* A kétarcú boszorkány – elbeszélgető játék Lázár Ervin meséinek motívumait felhasználva írta: Szabó Attila, rendezte: Szabó Attila.
- december 6.* Berecz András ének- és mesemondó estje az Ifjúsági Házban.
- december 7.* Liszt 2011 – Bánky József, Holics László és Király Csaba zongorahangversenye a Művészetek és Irodalom Házában.

- december 7.* Világzenei improvizációs est. A Kandargó és az Intuíció együttes közös koncertje a Dominikánus Házban.
- december 7–január 6.* Tájak, emberek. Az Alkotó Pedagógusok Képzőművészeti Műhelyének kiállítása a Gebauer Galériában.
- december 9.* Kalapács József és Rudán Joe akusztikus estje az Ifjúsági Házban.
- december 9–10.* A Pannon Filharmonikusok hangversenye a Kodály Központban. Vezényelt Bogányi Tibor, közreműködött a Bóbita Bábszínház, rendező Sramó Gábor.
- december 10.* Weöres Sándor: Holdbeli csónakos, bemutató a Janus Egyetemi Színházban. Rendezte Mikuli János.
- december 10.* XII. Pécsi Nemzetközi Diákfilm-fesztivál az Ifjúsági Házban.
- december 11.* Elhunyt dr. Flerkó Béláné dr. Bárdos Veronika.
- december 11.* Ádventi ének, A Székiálto Együttes hangversenye a Palatinus Bartók termében.
- december 11–13.* Luca-napi varázslatok a Dominikánus Házban.
- december 13–január 27.* Crazycurators Biennale III. a pozsonyi SPACE Galéria és a Közéleti Művészeti Egyesület szervezésében, a Vasváry Házban.
- december 14.* Látó-Kör. Beszélgetés Gaál Tamás szobrászművésszel a Dominikánus Házban.
- december 15.* Ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselő-testülete.
- december 15.* A Pannon Filharmonikusok hangversenye a Kodály Központban. Vezényelt Kelemen Barnabás, közreműködött Gárdai Viktória (fuvola), Kelemen Barnabás és Kokas Katalin (hegedű).
- december 15.* Horváth Kornél és Alegre Correa közös estje a Zsolnay Negyedben, É78. Vendég Dés László.
- december 15–január 17.* Hrvoje Šercar festő, grafikus kiállítása a Csopor^(H) Horda Galériában.
- december 16.* A Pécsi Szemle téli számának sajtóbemutatója a Művészetek és Irodalom Házában.
- december 16.* Magyar Kórusok Napja. Ünnepi Koncert Kodály Zoltán születésnapja alkalmából, a Kodály Központban.
- december 17.* Ghymes: Mendika – karácsonyi koncert a Kodály Központban.
- december 17.* Vallás és történelem. Istókovits Kálmán (*1898 †1990) festő kiállítása a Pécsi Galériában (Zsolnay Kulturális Negyed).
- december 18.* A Pannon Filharmonikusok Kamarazenekarának adventi hangversenye a Kodály Központban. Vezényelt Vass András, Kothencz Melinda, Varga Anikó, Murin Roman, Sturcz László (oboa), Herpay Ágnes (fagott), Deák Márta (hegedű), Bogányi Tibor (csembaló).
- december 19.* Gyermekkarácsony a Szivárványban!
- december 19.* Az UniCum Laude Énekegyüttes karácsonyi koncertje a Bazilikában.
- december 21.* A Budapesti Fesztivál Zenekar karácsonyi „titok-koncertje”. Vezényelt Fischer Iván.
- december 22.* Kezdetben volt a rózsaszín című kiállítás a Zsolnay Negyed É19-es épületében.
- december 22.* A Pannon Filharmonikusok hangversenye a Bazilikában. Vezényelt Vass András. Közreműködött Kertesi Ingrid (szoprán), Meláth Andrea (alt), Szigetvári Dávid (tenor), Kovács István (basszus) és a Budapesti Stúdió Kórus, karigazgató Strausz Kálmán.
- december 24.* Jézuskaváró a Szivárvány Gyermekházban.
- december 27.* Szamosi Szabolcs (orgona) karácsonyi koncertje a Bazilikában.
- december 30.* Akarod vagy nem. Kulka János lemezbemutató koncertje a Zsolnay Kulturális Negyedben, É78.
- december 31.* Csárdáskirálynő című nagyoperett szilveszteri előadása a Pécsi Nemzeti Színházban.

Perczel Miklós utca 3.
Felavatták 2010. október 10.

Ágoston tér, egykori iskola falán.
Felavatták 2011. június 7-én. Pál Zoltán alkotása.

Rákóczi út 50.-Terracina tér felőli oldalán.
Felavatták 2011. szeptember 7-én.

Búza tér 6.
Felavatták 2010. augusztus 4-én.

Engel János út 4/1.
Felavatták 2011. május 26-án.

Ércbányász utca 1.
Felavatták 2011. szeptember 3-án.

2011-ben Pécssett történt a sportban

Az elmúlt esztendő a 2012-ben Londonban sorra kerülő XXX. Nyári Olimpiai és a XIV. Paralimpiai Játékokra való felkészülés jegyében telt el. A pécsi sportolók közül hárman már megszerezték a londoni szereplésre jogosító kvótát, többen pedig versenyben vannak a részvétel jogáért.

VILÁGBAJNOKSÁGOK – VB

teke

- Szarajevó, VB: **Rubinszki Rita** a magyar csapat tagjaként világbajnok. **Tóth Dorottya** az U 18-as korosztályban egyéni világbajnok, összetettben harmadik. 592 fával nem hivatalos világcúcsot ért el. Mindketten a Pécsi Teke SE versenyzői, edző: Berta Sándor.

harci művészetek

- Kampala (Uganda) WKF VB: superközépsúly, muay thai interkontinentális címmérkőzésen első helyezett **Nagy András**.
- Skopje, kick bock VB: K 1 57 kg **Bodacz Patrik** harmadik, K 1 65 kg **Brunner Boglárka** harmadik helyezett. Valamennyien PTE PEAC RFC, vezetőedző: Jorcsák József, edzők: Blazsekovics Ferenc, Horváth László, Szűcs Norbert.

vívás

- Jordánia, kadett U 17 VB: **Berta Dániel** párbajtőrben bronzérmes. PTE PEAC PVSE, edző: Danka Sándor.

testépítés

- Hamburg, VB: **Major Zsolt** a 87 kg-os súlycsoportban világbajnok.

úszás

- Shanghai, VB: **Jakabos Zsuzsanna** a 4x200 m gyorsváltó tagjaként ötödik, 200 m pillangó 2:06,35 hatodik, ANK UK, edző: Fehérvári Balázs; **Biczó Bence** 200 m pillangó 1:55,53 nyolcadik. PVSE, edző: Sántics Béla.

vitorlázás

- Punta Ala (Olaszország) VB: vitorlášhajók olimpiai finn osztály, a +40 évesek (Grand Masters) között **Székely Antal** nyolcadik helyezett.

VILÁGJÁTÉKOK – VJ

atlétika

- Ankara (Törökország) VJ: **Dudás Máté** a serdülőkorúak között magasugrásban 172 cm-es teljesítménnyel második. PVSK, edző: Ferenczi Imre.

EURÓPA-BAJNOKSÁGOK – EB

harci művészetek

- Lignano (Olaszország), kadett-junior EB: **Bakacs Dezső** K 1 63,5 kg első, **Jorcsák Dorina** kadett II., semi-co +65 kg negyedik, light-co +65 kg hatodik helyezett. PTE PEAC RFC. Edzők: Jorcsák József vezetőedző, Blazsekovics Ferenc, Horváth László, Szűcs Norbert.

úszás

- Szczecin (Lengyelország), rövidpályás EB: **Jakabos Zsuzsanna** 100 m vegyes 0:59,72 második, 400 m vegyes 4:27,86 harmadik, 200 m pillangó 2:05,11 ötödik. **Biczó Bence** 200 m pillangó 1:53,23 hatodik.
- Belgrád, ifjúsági EB: **Biczó Bence** 200 m pillangó 1:56,26 első.

paraúszás

- Berlin, paraúszó EB: **Sors Tamás** 100 m pillangó 0:59,23 mp-es világcsúccsal első, 100 m gyors 0:59,14-gyel és a 100 m-es hátúszásban 1:05,26-tal második, 50 m gyors 0:26,55 negyedik, 200 m vegyesúszás 2:23,49 ötödik, 400 m-es gyors, 4:34,91 hetedik helyezett. ANK

UK, edző: dr. Petrov Anatolij. **Tarjányi Judit** az „S 9”-es kategóriában az 5 km-es gyorsúszás második helyezette. **Meilinger Csaba** 100 m pillangó 1:01,84 ötödik, 100 m gyors 0:59,54 és 200 m vegyesúszás 2:24,70-nel hetedik, 50 m gyors 0:26,96 és a 4x100 m gyorsúszó-váltóval nyolcadik. PVSE, edző: Tari Imre.

vívás

– Klagenfurt, kadett EB: **Berta Dániel** párbajtőrvívásban a magyar csapat tagjaként ezüstérmes. PTE PEAC PVSE, edző: Danka Sándor.

kézilabdázás

– Lignano, senior EB, **Ágoston György** a Budapest Old Boys-csapat tagjaként a +50 évesek között második helyezett.

ökölvívás

– Katowice, Európa Unió Bajnokság, **Kovács Mária** a 75 kg-os súlycsoportban harmadik. PVSK-Szentlőrinc, edző: Gál László.

atlétika

– Izmir (Törökország), csapat EB: **Bene Barnabás** 3000 m síkfutás 8:11 mp. ötödik. PVSK, edző: Halász Barna.

– Trabzon (Törökország) Európai Ifjúsági Olimpiai Fesztivál, **Czuth Réka** magasugrásban 175 cm-es teljesítménnyel hatodik. PVSK, edző: Ferenczi Imre.

kosárlabdázás

– Miskolc, U-18-as B-divíziós EB: **Czirják Noémi, Csutorás Fanni, Szamosi Amadea** a magyar válogatott csapat tagjaként ötödik helyezett. Autópark-PVSK, edző: Debreceni Eszter.

sportaerobik

– Bukarest, EB: **Mazács Fanni-Bali Dániel** vegyespárosban hatodik. PTE PEAC, edző: Réfi Eszter.

tájékozódási futás

– Csehország, serdülő és ifjúsági EB: **Kovács Bertalan** (F 16) a magyar váltó tagjaként hatodik. PVSK, edzők: Vinciczi Ferenc, Vonyó Péter.

EGYÉB NEMZETKÖZI VERSENYEK

asztalitenisz

– Székelyudvarhely, a Transp Tour nemzetközi versenyén **Hargitai Tibor** egyéniben harmadik, párosban Farkas Lászlóval (Enying) első helyezett. Mozgássérültek Lendület SE.

atlétika

– Veszprém, magyar-szlovák-cseh U 18-as válogatott viadal: **Czuth Réka** magasugrás 172 cm, **Iflinger Adél** a vágtaváltó tagjaként első, **Kovács Ferenc** 800 m síkfutás 2:00,75 mp második, **Cseresznyés Bálint** 100 m síkfutás 11,12 mp harmadik.

– Eszék, cseh-horvát-szlovén-magyar U 20-as válogatottak versenyén **Czuth Réka** magasugrásban 175 cm-rel harmadik.

– Nyitra, cseh-szlovák-horvát-szlovén-magyar U 16-os válogatottak viadalán **Kemenes Ákos** 300 m gátfutás, 39,43 első, **Geisz András** magasugrás 187 cm első, **Kemenes Ákos** 100 m gátfutás 13,47 második, **Nagy Dániel** a 4x100 m-es váltó tagjaként harmadik helyezett. PVSK, edzők: Ferenczi Imre, Freier Balázs.

– Dortmund, serdülő atlétika olimpiai versenye: **Geisz András** magasugrásban, súlylökésben és a 4x100 m-es váltó tagjaként első.

íjászat

– Lignano, Európai Mesterjátékok: pálya olimpiai íjászat +60 kategória, **Bulsz Ildikó** második és harmadik. PTE PEAC.

karate

– Pécs, shotokan karate Európa Kupa:

kumite: **Balla Dániel** második, **Kéri Nagy Iván**, **Roszkopf Rita**, **Király Liliána** harmadik helyezett.

kata: **Bálint Balázs**, **Didiczi Norbert**, **Prim Patrik**, **Walek Ders** első, **Márton Márk**, **Szabó Ervin Erik**, **Gaál Nimród**, **Salamon Donát** második, **Végh Bence**, **Kovács Erik**, **Dara Gergő**, **Sebők Ádám**, **Kéri Nagy Iván** harmadik, **Eckert Emília**, **Roszkopf Rita**, **Réz Dominika** első, **Király Liliána**, **Korom Nikolett** második, **Schulteisz Helga** harmadik helyezett. Edzők: Morvay Sey Kata, Sey Gábor, Regényi Zoltán. Valamennyien az E.GY.SZ.E. versenyzői.

kerékpározás

– Portugália, Világkupa futam: **Horváth József** korcsoportjában (31 év) hatodik.

– Stavelot (Belgium), UCI Wordl Cycling Touron **Horváth József** a 30–34 évesek között az időfutam versenyen hetedik. Pécsi Junior KE, edző: Hirth István.

labdarúgás

– Eperjes, nemzetközi torna: nyolc ország, 81 csapat. U 8-as korosztály első helyezett: **Baráth Gergő**, **Fröhlich Csaba**, **Horváth Patrik**, **Illés Ádám**, **Molnár Csongor**, **Nehr Zsolt**, **Soós Balázs**, **Szabó Gergő**, **Szatmári Erik**. Gólkirály: **Horváth Patrik**, legjobb kapus: **Nehr Zsolt**, edző: Burzán Zoltán. Az U 10-es csapat a második helyen végzett: **Aszalós Árpád**, **Dér Zalán**, **Havasi Krisztián**, **Horváth Dániel**, **Keresztes Barna**, **Kerti Donát**, **Marthy Huba**, **Molvay Mátyás**, **Papp Kristóf**, **Somos László**, **Strecker Ádám**, **Vukman Donát**, **Wiesner Szabolcs**. Gólkirály: **Aszalós Árpád**, edző: Tallósi Zoltán. PMFC

– Budapest, nemzetközi torna, nyolc ország, 1600 résztvevő. A PMFC U 8-as csapata második helyezett: **Baráth Gergő**, **Belvári Sándor**, **Bozóky Máté**, **Horváth Patrik**, **Kádár Patrik**, **Keleti János**, **Molnár Csongor**, **Pál Marcell**, **Soós Balázs**, **Szabó Gergő**, **Thám Olivér**, **Váradi Donát**. Legjobb kapus: **Váradi Donát**, edző: Burzán Zoltán.

– Szombathely, Rostfa-kupa, nemzetközi torna, 16 csapat: A PMFC U 10-es korosztályú együttese az első helyet szerezte meg. **Aszalós Árpád**, **Bárany Bálint**, **Dér Zalán**, **Horváth Dániel**, **Huszi András**, **Keresztes Barna**, **Kerti Donát**, **Marthy Huba**, **Molvay Mátyás**, **Sághy Félix**, **Strecker Ádám**, **Vukman Donát**, **Wiesner Szabolcs**, edző: Tallósi Zoltán.

– Costa Brava (Spanyolország), nemzetközi torna, 150 csapat, 5 korosztály. A PMFC U 11-es csapata valamennyi mérkőzését megnyerve 44-3-as gólkülönbséggel torna győztes: **Aszalós András**, **Bayer Levente**, **Bálint Gergő**, **Csernik Zsombor**, **Csoboth Kevin**, **Gelencsér Bálint**, **Hartung Martin**, **Kacsa Bence**, **Koralevicz Elek**, **Páll Dominik**, **Pesti Viktor**, **Tóth Dávid**, edző: Batári Tamás.

ritmikus gimnasztika

– Pécs, nemzetközi verseny, 10 ország, 160 sportoló: Összetettben **Ákoshegyi Eszter**, **Frei Judit**, **Lovász Lili**, **Vörösvári Csenge** második, **Bévárdy Gréta**, **Hiti Maja Boglárka**, **Peti Viktória**, **Tabár Panna** harmadik helyezett. Szerenkénti döntő: **Hiti Maja Boglárka**, szalaggyakorlat és kötél első, **Szalai Hanna** buzogány, harmadik helyezett. Pécsi RSG Egyesület.

sportlövészet

– München, kvalifikációs Világkupa verseny: **Csonka Zsófia** a sportpisztolyosok között az ötödik helyen végzett és olimpiai kvótát szerzett. PVLK, edző: Herbai János.

sportmodellezés

– Pepinster (Belgium) Körrepülő Világkupa, speed kategória: **Szvacsek Ferenc** első helyezett. Pécsi Ércbányász Modellező Klub.

súlyemelés

– London, hivatalos olimpiai tesztversenyen **Gyurkovics Ferenc** hat jó gyakorlattal 375 kg-t (173, 202) teljesítve ötödik a +105 kg-os súlycsoportban. PSE, edző: Fehér Márton.

tenisz

- Pécs, 14 évesek nemzetközi tornája, 6 nemzet: **Farkas Richárd, Koncz Balázs** első helyezett. Pécs 2000 TC, edző: Koncz Zsolt.

tollaslabda

- Zwolle (Hollandia), Bajnokok Európa Kupája. A Multi Alarm együttese két győzelmet aratott, ami a sportág történetében magyar csapatnak még soha nem sikerült, Zürich ellen 4-3-at, az angol Top Flight-tal szemben 6-1-et értek el. Pécsi győztesek: **Horváth Zsófia, Sárosi Réka, Tóth Henrik** és a **Horváth Zsófia-Fekete Sára** páros, **Horváth Zsófia, Tóth Henrik, Németh András**, a **Tóth-Németh** férfi, a **Horváth-Fekete** női és a **Szatker Márton-Fekete** vegyespáros.
- Ciprus nemzetközi bajnokságán férfi egyesben **Tóth Henrik** második.
- Pécs, Duna-kupa nemzetközi verseny, első helyezett a Multi Alarm csapata: **Arif Rasidi, Atu Rosalina, Fekete Sára, Németh András, Pádár Pál, Sárosi Laura, Sárosi Réka, Szatker Márton, Tóth Henrik**, edző: Budisantoso Daryono.

úszás

- Uster (Svájc), nemzetközi verseny: **Jakabos Zsuzsanna** a 400 m vegyesúszásban 4:38,82-vel első.
- Barcelona, Mare Nostrum: **Jakabos Zsuzsanna** 400 vegyes 4:40,53 harmadik.
- Madrid, spanyol bajnokság: **Jakabos Zsuzsanna** 100 m gyors 0:55,73 első, 100 m pillangó 0:59,62 második, 200 m pillangó 2:07,86 második.
- Róma, nemzetközi verseny: **Jakabos Zsuzsanna** 200 m gyors 1:57,68 második, 100 m pillangó 0:59,49 negyedik, 200 m pillangó 2:07,67 első.
- Stockholm, Világkupa: **Jakabos Zsuzsanna** 400 m vegyes 4:29,65 első, 200 m gyors 1:56,34 negyedik, 200 m pillangó 2:08,13 ötödik.
 - Ejsberg (Dánia), nyílt dán bajnokság: **Sors Tamás** „S 9”-es kategória 100 m pillangó 1:01,95 első, 50 m pillangó 0:28,10 első, 100 m hát 1:06,80 első, 100 m gyors 1:01,38 harmadik.

TOVÁBBI KIEMELKEDŐ EREDMÉNYEK

Az alább felsorolt versenyzők sportáguk országos bajnokságán (OB), diákolimpiai (DO), a magyar egyetemi-főiskolai bajnokság (MEFOB) országos döntőjén illetve a Magyar Kupa (MK) küzdelmek fináléjában szereztek első helyezést.

aerobik, sportaerobik

- Komló, DO: F4 egyéni **Erdősi Dániel**. UP Csigaház, edző: Hegyiné Tóth Lívია.

asztalitenisz

- Pécs, MEFOB: **Zombori Dávid-Faragó Bálint** páros, **Zombori-Faragó** csapat összesített pontverseny: a PTE-t nyolc versenyző képviselte, edző: dr. Ács Pongrác.

alétika

- Budapest, fedettpályás OB: serdülők: **Geisz András** (15 éves) magasugrás 181 cm, ötpróba 2585 pont, **Dudás Máté** (14 éves) magasugrás 172 cm. ifjúságiak: **Cseresznyés Bálint** 60 m síkfutás 7,12, **Czuth Réka** magasugrás 170 cm, összetett 3581 pont; felnőttek: **Bene Barnabás** 1500 m-es síkfutás 3:43,21.
- Budapest, szabadtéri OB: felnőtt 10 000 m **Bene Barnabás** 29:09,02. első; DO 4. korcsoport: **Kemenes Ákos** ötpróba 1051 pont, **Szigeti Dalma** ötpróba 925 pont, **Geisz András** magasugrás 191 cm; serdülő: nyolcpróba csapat, **Kemenes Ákos, Geisz András, Kardos Ábel**, 14 534 pont, első; junior: **Hódosi Máté** tízpróba 6888 pont, **Czuth Réka** hétpróba 4850 pont; serdülő ügyességi és gátfutó csapat: **Kemenes, Papp, Geisz, Kozári**, 100 m gátfutás 15,0475 mp. **Kemenes, Geisz, Kardos, Nagy D.** 300 m gátfutás 41,9325 mp. **Kemenes, Geisz, Kardos, Nagy**, hármassugrás 12,0875 m. Mind PVSK.

- Nyíregyháza, ifjúsági és junior OB: **Czuth Réka** magasugrás 175 cm.
- Tatabánya, serdülő egyéni OB: **Szigeti Dalma Bianka** magasugrás 157 cm, **Récsei Rita** 3 km gyaloglás PVSE, **Horváth Kármén** 3000 m síkfutás 10:36,47, **Geisz András** magasugrás 188 cm, **Kemenes Ákos** 300 m gátfutás 40,44. Edzők: Ferenczi Imre, Halász Barna, Freier Balázs, Katits Kálmán, Nagy Ákos, Csaja G. (PVSK), Kárpátiné Köves Enikő, Béliné Fekete Viktória, Fogarasi Sándor (PVSE).
- Budapest, senior OB: **Lóki Tamásné** (75 év) 100 m-es síkfutás 19,47, 200 m-es síkfutás 42,22; **Vadász Kitti** (35 év) magasugrás 160 cm.

dzsúdó

- Budapest, ifjúsági OB: **Gard Balázs** 45 kg, DO: **Bognár Péter** 45 kg.
- Miskolc, DO: **Misák Maja** 33 kg, Péter Flóra 44 kg, **Keller Bettina** 48 kg.
- Győrszentiván, csapat OB: **Misák Maja**, **Grassy Dóra** (11 évesek), PVSK.
- Cegléd, U 23 OB: **Kersics Dávid** 90 kg.
- Baja, II. osztályú NEWAZA OB: **Móritz Péter** -100 kg és open kategória.
- Budapest, másodosztályú felnőtt OB: **dr. Misákné Schmidt Enikő** 52 kg, **Kiskó Gergő** 81 kg, **Járányi Zsolt** +100 kg.
- Budapest, MEFOB: **Kersics Dávid** 90 kg.
- Budapest I. osztályú NEWAZA OB: **Móritz Péter** 100 kg, **Járányi Zsolt** +100 kg. Valamennyien PVSK, vezetőedző: Kersics Antal.

harci művészetek

- Szeged, kick boks, low kick, K1 OB: juniorok, **Bakacs Dezső** 63,5 kg.
- Csepel, DO: kadett 2, **Jorcsák Dorina** +65 kg.
- Esztergom, kadett I. és II. OB: **Jorcsák Dorina** light-co +65 kg, kick-light +65 kg.
- Pécs, K1, low kick OB: **Hársági Roland** low kick 81 kg, **Sárdi Tamás** K1 63,5 kg.
- Szeged, MEFOB: **Hársági Roland** light-co 84 kg, **Jorcsák Vivien** light-co +70kg, semi-co +70kg, **Kiss Gábor** light-co 69 kg.
- Érd, magyar stílusbajnokság OB: **Marton Dávid** felnőtt sanda light 69 kg. Mind PTE PEAC RFC, edzők: Jorcsák József vezetőedző, Blazsekovics Ferenc, Horváth László, Szűcs Norbert.

íjászat

- Dunakeszi, pályaijász terem OB: **Olajos Árpád**, olimpiai kategória.

kajak-kenu

- Pécs-Orfű, szabadidős DO: **Dobszai János** K1 ifjúsági 500 m, **Meiszerics Luca-Tárnai Viktória** MK-2, 3. korcsoport 500 m, edző: Csaba András.

kerékpározás

- Varasd, országúti OB: **Fáy Krisztina** időfutam 9 km 11:36.
- Budapest, pálya OB: **Fáy Krisztina** az elit kategóriában hat bajnokságot szerzett: sprint, állórajtós időfutam, egyéni üldöző, pont, keirin, stratch. **Lengyel Zoltán** az U 17-esek között nyerte a pontversenyt. A mountain bike szakág négy futamból álló Top Marathon összetett végeredménye alapján az M3 korcsoportban **Kardos Tibor** első. Mind Pécsi Junior KE, edző: Hirth István.
- Mosonmagyaróvár, páros OB: **Kormos Veronika-Király Mónika**.
- Budapest, pálya OB: **Ivanics Gergely** az omnium versenyszámban nyert. Veloki Team, edző: Lóki Zoltán.

kézilabdázás

- Pécs, MEFOB: férfiaknál és nőknél a pécsi egyetemisták nyertek: **Hajdú Gábor**, **Kovács Dániel**, **Kovács István**, **Liptai János**, **Oszlár Péter**, **Paic Róbert**, **Paic Norbert**, **Ropoli Roland**,

Tamaskó Balázs, Varga Balázs, Vojkovics Gyula, Vojkovics István, Wéber Tamás. Edző: Papp László. **Beck Ibolya, Danyi Ágnes, Fauszt Éva, Kovács Nóra, Mikó Gréta, Radochay Beáta, Reisch Gabriella, Sier Nóra, Tóth Alexandra, Tóth Boglárka, Ugor Emese, Weitner Nóra.** Edző: Székely Katalin.

korcsolyázás

- felnőtt OB: **Knoch Viktor** összetett, **Burján Csaba** 3000 m.
- Pécs, DO: **Matyók Adrienn** L2 rövid és hosszútáv, **Tóth Tímea** L4 rövid és hosszútáv, L1-2 váltó, **Katona Lilla–Takács Kamilla–Matyók Adrienn–Fehér Anna**, PKSE. Edző: Telegdi Csaba.

labdarúgás

- A PMFC az NB II. Nyugati csoport bajnokaként feljutott az NB I.-be: **Dibusz Dénes, Eszlátyi István, Fodor Ferenc, Godslove Egejuru, Gyánó Szabolcs, Horváth Zsolt, Kvekverskiry Irakly, Lantos Levente, Nagy József, Nagy Olivér, Pintér Attila, Regedei Csaba, Scepanovic Marko, Schultz Levente, Sólyom Csaba, Stojanovski Aleksandar, Todorovic Nenad, Törtei Tamás, Turi Tamás, Wittrédi Dávid, Zsdrál Miroszláv.** Vezetőedző: Mészáros Ferenc, pályaedző: Mink Olivér és Mucha József, kapusedző Bogyai Zoltán.
- Eger, MEFOB: a PTE csapata zsinórban harmadszor nyert. A csapat tagjai: **Garai Dénes, Gál Szabolcs, Góró László, Horváth Dániel, Horváth Tamás, Koronics Márk, Luczek Balázs, Nagy Dávid, Papp László, Racskó Roland, Tamás László, Tápi Tamás, Tomín Milán.** Edző: Somogyvári József.

lovaglás

- Hosszútávú (120 km) és rövidtávú (60 km) OB: **Sík Gabriella** mindkét versenyszám győztese.

ökölvívás

- Kaposvár, UP korú ökölvívók olimpiája: **Kanalas Szilveszter** 40 kg, **Árvai Patrik** 62 kg.
- Sáropataki, serdülő OB: **Kanalas Szilveszter** 41,5 kg.
- Hódmezővásárhely, női OB: **Kovács Mária** 75 kg. Valamennyi PVSK-Szentlőrinc, edzők: Gál László, Kósa Géza, Urszán Béla.

sárkányhajózás

- Pécs-Orfű, OB: középiskolások, Haránusz, Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnázium.

sportlövészet

- Budapest, OB: serdülők, **Szabadkai Bence** légpisztoly 40; felnőttek, **Csonka Zsófia** sportpisztoly 30+30; seniorok, 70 év **dr. Török Zoltán** központi gyújtású pisztoly 20.

sportmodellezés

- Pécs-Orfű, vitorlás hajómodellek OB: **ifj. Csóka László** micromagic kategória.

sportrepülés

- Dunaújváros, OB: **Nagy Kovács Géza** szabadkategória. Baranya Megyei Repülő és Ejtőernyős Klub.

súlyemelés

- Budapest, senior OB: **Ferenczi József** 94 kg 215 kg (95,110). DO: **Kovács Kitti** junior 63 kg.
- Pécs, abszolút csapat OB: **Fehér Márton, Gyurkovics Ferenc, Kiss Attila, Kozma Dávid, Pető Levente, Resz Anita** a sportág történetében először szereztek csb aranyérmet.
- Kecskemét, OB: **Resz Anita** 53 kg, **Kiss Attila** 94 kg. PSE, edző: Fehér Márton.

tájékozódási futás

- Vérteskozma-Csákvár, OB: **Baumholzer Máté** junior F20E, **Kazal Márton** F18E, **Kovács Filoména** N20E.
- Ágasegyháza, éjszakai OB: **Szuromi Luca** N18, **Kovács F.** N20, **Viniczai Ferenc** F45.

- Nagykanizsa-Kistolmács, DO: **Szuromi Mátyás** F3, **Kazal M.** F5, **Baumholczer M.** F6, **Szuromi L.** L4, **Kovács F.** L6, **Kazal M.–Szuromi M.–Baumholczer M.** fiúváltó, **Szuromi L.–Vinczai Csenge–Kovács F.** leányváltó.
- Pilisvörösvár, középtávú OB: **Kovács Bertalan** F16, **Kazal M.** F18, **Baumholczer M.** F20, **Vinczai F.** F45, **Vinczai Cs.** N14, **Kovács F.** N20.
- Pilisvörösvár, váltó OB: **Pataki Réka Dalida–Hamburger Ágnes–Szuromi Hanga** N14 váltó, **Lajos Luca–Vonyó Réka Virág–Kovács F.** N20 váltó, **Domján Zsuzsanna–Kelemen Bernadett–Péley Dorottya** N21 váltó.
- Vác, rövidtávú OB: **Vinczai Cs.** N14A, **Kelemen B.** N21A, **Kazal M.** F18A, **Baumholczer M.** F20A, **Vinczai F.** F45A.
- Alsópetény, pontbegyűjtő OB: **Etlinger János–Kovács Bertalan–Tóth Péter** F16, **Turcsán Gábor–Vonyó Péter–Baumholczer M.** F21; **Vinczai Cs.–Szuromi H.–Pataki R.D.** N14; **Kovács F.–Lajos L.–Becze Rita** N20; **Kovács Bernadett–Vinczainé Kovács Ildikó–Turcsánné Cseh Erzsébet** N125.
- Pirtó, nappali egyéni OB: **Vinczai Cs.** N14; **Szuromi L.** N16; **Kelemen B.** N21; **Kovács B.** F16; **Baumholczer M.** F20; **Vinczai F.** F45.
- Gyöngyöstarján, csapat OB: **Vinczai Cs., Szuromi H., Pataki R.D.** N14; **Lajos L., Becze R., Kovács F.** N20; **Vinczainé K.I., Kovács B., Turcsánné Cs.E.** N125.
- Gyöngyöstarján, egyesületi váltó OB: **Pataki R.D.–Vinczai Cs.–Szuromi L.–Kovács F.–Péley D.** női váltó; **Vinczainé K.I., Kovács B., Turcsánné Cs.E.** N120; **Szuromi M.–Kovács B.–Kazal M.–Baumholczer M.–Turcsán Gábor** férfi váltó. Valamennyi PVSK, edzők: Vinczai Ferenc, Vonyó Péter.

tenisz

- Szeged, korosztályos OB: Pécs 2000 Tenisz Club, 14 évesek **Koncz Barnabás, Farkas Richárd, Új Gergő** csapat; **Farkas Richárd** egyéni. Edző: Koncz Zsolt.

tollaslabda

- Első osztályú felnőtt OB: Multi Alarm SE, **Budisantoso Daryono, Dubicz Máté, Fekete Sára, Feng-Xing Oiao, Hanny Setiani, Horváth Zsófia, Károlyi Ákos, Németh András, Pádár Pál, Sárosi Laura, Szatzker Márton, Tóth Henrik, Zsolt Eszter.**
- Salgótarján, DO: **Pytel Gergő** F3”A”; **Szenjai Balázs** F3”B”; **Gradwohl Dániel** F5 „A”; **Csik Dóra** L4 „B”.
- Hajdúszoboszló, korosztályos OB: **Pytel Gergő** U13 egyéni; **Hoffmann Donát** a Pelikán DSE versenyzőjével párban U17.
- Debrecen, felnőtt OB: **Tóth Henrik** egyes, **Tóth Henrik–Németh András** páros, **Horváth Zsófia–Fekete Sára** páros. Valamennyi Multi Alarm SE, edző: Budisantoso Daryono.

úszás

- Debrecen, OB Széchy Tamás Emlékére: **Jakabos Zsuzsanna** 50 m gyors 0:25,60, 400 m vegyes 4:40,79, ANK UK, **Biczó Bence** 200 m pillangó PVSE.
- Százhalombatta, rövidpályás OB: **Jakabos Zsuzsanna** 50 m gyors 0:25,44, 50 m mell 0:31,97, 200 m mell 2:27,34, 200 m hát 2:07,54; **Biczó Bence** 200 m pillangó, Ifjúsági OB: **Király Bence** 200 m vegyes, 400 m vegyes, 400 m gyors, 800 m gyors, **Rozanovics Ádám** 200 m mell. PVSE, edző: Sántics Béla.
- Hajdúszoboszló, paraúszó OB: **Konkoly Zsófia** gyermek 50 m gyors, 100 m gyors, 400 m gyors, 100 m hát. PVSE, edző: Szamek Katalin; **Meilinger Csaba** 100 m gyors 1:04,4, 100 m pillangó 1:10,69, 200 m vegyes 2:29,86. PVSE, edző: Tari Imre. Serdülő OB: **Fercsik Szabolcs** 50 m gyors 0:34,02, 100 m gyors 1:13,07, ANK UK, edző: dr. Petrov Anatolij.

vívás

- Békéscsaba, párbajtőr OB: **Berta Dániel** U17.
- Debrecen, MEFOB: **Losonczy Dávid** tőr, párbajtőr.
- Balatonalmádi, DO: **Benedetti Laura, Kardos Kata, Tolnay Dorina** U13 kardcsapat, Belvárosi Általános Iskola, edző: Csontos Gergely. PVSE, vezetőedző: Danka Sándor.

Az országos sportági szakszövetségek döntése alapján a 2011-es év legjobbjai:

- Csonka Zsófia –sportlövész, PSN ZRt.
- Fáy Krisztina – kerékpározás, Pécsi Junior KE
- Fegyverneky Zsófia – kosárlabdázás, Pécs 2010
- Gáspár Gergő – rögbi. Pécsi Indiánok
- Knoch Viktor – rövidpályás gyorskorcsolyázás, Pécsi Korcsolyázó SE
- Tóth Henrik – tollaslabdázás, Multi Alarm SE
- **Biczó Bence** PVSE Junior Prima Díjas.
- Dortmundban a serdülő atléták olimpiai versenyén **Geisz András** (PVSK) a legjobb fiú atléta különdíját nyerte el.
- A Magyar Birkózó Szövetség elnöke, dr. Hegedűs Csaba, Pécsnek a **Birkózás Városa** címet adományozta.
 - Az EUROBASKET.COM honlap összeállította a legjobb száz európai női kosárlabdaklub sorsrendjét. Magyarországról 14-ként a legmagasabban jegyzett csapat a **Pécs 2010**, Gdyniában a nemzetközi nőnapon rendezett Európa All Star gálán **Allie Quigley**, a Pécs 2010 játékoska egyedüliként képviselte a magyar NB I-es csapatokat.
- A 2011. november 26-án lejátszott 5-1-re végződő PMFC-Vasas NB I.-es labdarúgó mérkőzésen a pécsiek mind az öt gólját **Bajzát Péter** szerezte. Ritka bravúros teljesítmény.
 - **Biczó Bence** PVSE és **Jakabos Zsuzsanna** ANK UK is bekerült az Európa válogatottba, amely összemérte erejét Amerika legjobbjával. Az Atlantában lezajlott úszóversenyen **Jakabos Zsuzsanna** a 200 m pillangóúszásban 2:06,35-tel negyedik, 400 m vegyesen 4:28,23-mal ötödik, **Biczó Bence** 200 m pillangón 1:53,23-mal hatodik.
- Június 30. és július 8. között öt földrész versenyzői találkoztak Pécssett a szenior tájékozdási futók világbajnokságán. 43 országból 3600-an neveztek, ez részvételi csúcs. Pécsset egyetlenként a 92 éves **Medovárszky László** képviselte. A rendezésről felsőfokokban nyilatkoztak az idelátogató sportolók, sportvezetők, turisták.
- Az egykoron a PMSC-ben futballozó, az aktív játéktól visszavonuló **ifj. Dárdai Pált** 80 000 néző előtt búcsúztatta el egyesülete, a Hertha Berlin.
- 1998-tól 2002-ig a PVSK színeiben atlétizáló **Czukor Zoltán** nyerte a Franciaországban, Roubaix-ban rendezett 28 órás gyalogló versenyt, amelyen 235 km és 200 m-t teljesített.
- A diákolimpia grundbirkózás Baranya megyei döntőjén tanúsított kiemelkedően sportszerű magatartásáért a Magyar Diáksport Szövetség **Keszthelyi Roland** testnevelő tanárnak – Budai Városkapu Csokonai Vitéz Mihály Általános Iskola – Fair Play–díjat adományozott.

Forrás: Új Dunántúli Napló, Pécsi Hírek, valamint az ANK UK, a PTE PEAC RFC, a PVSE és a PVSK éves összefoglalói.

EGYÉNI ELŐFIZETŐK

dr. Ács Zoltán * dr. Ádám Antal * Ádám Imre * dr. Aknai Tamás * dr. Andrásfalvy Bertalan * dr. Antal Borbála * Arató Csaba (Budapest) * Auer Gábor * Auth Ferenc (Budapest) * dr. Balatonyi Zoltán * Bánfai Antal * dr. Bánhegyi György (Anglia) * dr. Bánhegyi Mihály * Komoróczy Ildikó * Baranyai Pál * dr. Barcza Tiborné (Budapest) * Baronek Jenő * Békés Sándor * dr. Belley Árpád * dr. Békefi Irén * dr. Bencze Gerda & dr. Szekeres Péter * Benyovszky Mónika * Bertók László * Betlehem László * dr. Bihariné Bauer Zsuzsanna * dr. Bíró József * dr. Blaszczauer Róbert (Budapest) * Boda Miklós * Bóday Miklós * Bóday Zoltán * dr. Bodor András (Komló) * Bodor Attila * Bognár László * Bognerné dr. Tóth Mária * dr. Bohusné Várdi Zita (Óbánya) * Bóky Endre * Boros László * dr. Borsay Péter * Borsy Eszter * Bozókyné * Bozókyné * Czerpán István * dr. Csaba Tamásné * Csánik Jenőné * Csékeiné Korda Klára * Csenkey Éva (Budapest) * Csihi Péter * dr. Csullag József (Bonyhád) * dr. Csullag Zsolt (Bonyhád) * dr. Deli József & Szegvári Csilla * Derényi László (Vác) * Dévényi Sándor * dr. Dobay Péter * Dolgos Sándor * Dunai Ferencné * dr. Éberling László * Egerszegi Andrea * Engel András * Eperjesi Ferenccé * Érdi-Krausz Gábor * Erdős János * Erdős Zoltó * Erőss Zsolt * Fedeles Tamás * Feld János * Filákovity István * Fitos Gábor * Frankovics György * dr. Füredi Péter * Fürediné Zemplényi Zita * Gábor Olivér * Gálos Éva * Gállos Orsolya (Pécsvárad) * Garadnay Balázs * Gáspár Csaba * dr. Gáspár László (Budapest) * Gasz Zoltán * dr. Gazda Ferenc * Golob Ferenc * Göbölös István * Göbölös Szilárd * Guld József * dr. Gundrum Károly * Gyánti István * dr. Gyenizse Péter * Gyimesi Gábor * dr. Győrey Ferencné * Haász János * Hábel János * Hágen József * dr. Haida Tamás * Harasztiné Ágnes & Harasztiné Gyula * Hári József * dr. Hárs Éva * dr. Havasi János (Budapest) * Hegedűs Lajos * Hegyi Ákos * Hervay F. Levente OCist (Zirc) * Hevesi Andrásné (Budaörs) * Hirthe Ríchter Judit * Homola Viktor (Budapest) * Hopp-Halász Károly (Paks) * dr. Hoppál Péter * Hormay Mihály * dr. Horváth Attiláné dr. Nagy Éva (Budapest) * dr. Horváth Béla (Budapest) * Horváth István & Tengely Adrienn (Járdánháza) * Horváth Józsefné * Huba József * Hudák István * dr. Hudvágnér Sándor * Iljász István * Ilcsik János (Mohács) * István László * Ivasivka Mátyás * dr. Jandó Péter * dr. Jánosi Edit * Jerney Miklós & Borsy Márta * dr. Jobst Kázmér * Jusztinger Antal * Kamarás Júlia * Kanizsai István * dr. Kaposi Zoltán * Karancsi Ilus * dr. Karádi Oszkár * Kassai Róbert (Budapest) * Kator György * dr. Kelemen László * Kelléné Nagy Zsuzsanna * Kerekes Imre * dr. Keresztes László Lóránt * dr. Keszthelyi Béla * dr. Kílár Ferenc * dr. Kílár Győző * Kismányoky Károly * dr. Kiss Endre * Kiss Sándor * dr. Kiss Iván (Ratingen) * dr. Kocsis Béla * Koltai Erika * dr. Korinek László * Kosári Aurél * Kovács Attila * Kovács Szabó János * Kozma Ferenc * dr. Kövecs Ferenc * Kraft János * dr. Krassó Sándor * dr. Krommer Károly * Kulcsár László * Kult László * Kungli János * dr. Kutas László & dr. Feuerbach Apollónia * Kvéder László * dr. Laczayné dr. Dombay Sarolta * Laczhegyi Béla * Lafferton Győző * Lakatosné Novotny Sarolta * dr. Lénárd László * Lengvári István * Lengvárszky Attila * Lenkovics László * dr. Létai György * Lovász László * dr. Madas Éva (Székesfehérvár) * Madas Katalin * Mádl Dalma (Budapest) * Magyarlakai Józsefné dr. * Markó Imre * Marks Levente * Matus Dezső * Mattyasovszky Zsolnay Péter (Budapest) * Márcz Róbert * Méhes Károly * dr. Meláth Ferenc * Mendly Lajos * dr. T. Mérey Klára * Merényi Tamás * Mesterházy Gábor (Budapest) * dr. Mestyán Gyuláné * dr. Mestyán Ildikó * Mihályi István * Mischl Róbert * Molnár G. Judit * dr. Molnár Péter (Debrecen) * Moór József * dr. Mózsai Szabolcs (Budapest) * Müller Péter * dr. Nagy Anna * Nagy Csaba * Nagy Erzsébet * dr. Nagy Gábor * dr. Nagy Imre * dr. Nagy István Péter (Budapest) * Nagy Zoltánné (Kővágószőlős) * dr. Nagyvárdi László (Közármisleny) * Németh Ferenc (Budapest) * Németh József * Németh Norbert (Csányoszró) * Németh Zsolt * Norgauer Mária * Odobina Zoltán * dr. Olasz István * Onhausz Miklós * Öhmüller Miklós * Pályi Attila * ifj. Pályi Attila * dr. Pandúr József * dr. Páva István * dr. Páva Zsolt * Pavlovics Attila * Peták Péter * Péter József * Pliaszanovich Irén (Budapest) * Pilkhoffer Mónika * dr. Pirkhoffer Ervin * dr. Plótár Imréné (Hévíz) * dr. Polgárdy Géza (Budapest) * Pusztafalvi Gábor * dr. Rákóczy István * dr. Rákocsyné dr. Vass Klára * Ramocsay Istvánné (Budapest) * Rayman János * Rétfalvi Sándor * dr. Révész Mária * dr. Roisz Andrásné (Orfű) * Roma Enrico (Budapest) * dr. Román Lászlóné * Rónaky Gizella * Rozvány György * Rozs András * Rusznyákné Gaszt Felicia * Sallay Árpád * dr. Sándor Mária (Budapest) * Sándorné Gacsályi Irma * dr. Sarlós Tamás * Schmelzer Józsefné * dr. Schmidt Pál * dr. Schneider Imre * dr. Schweitzer Gábor (Budapest) * Sebők Ferenc * Sey Gábor * Sikorski-Zsolnay Antonia * dr. Simor Ferenc (Siklós) * Siptár András * Sivák Henrik * dr. Sólyom László (Budapest) * Sonkoly Károly * Soó László * Staub Ernő * Stenczer Béla * dr. Süle Tamás * Szabados György * Szabó Ádám * Szabó Dóra (Pogány) * dr. Szabó Gyula * Szabó Klára Gabriella (Budapest) * dr. Szabó László Gy. * Szakácsné Kozáry Piroksa * Szalay Lajos * dr. Szántó Péter (Budapest) * Szarka Zsolt * dr. Szebenyi Imre (Budapest) * dr. Szeberényi József * Szeép Zoltán (Budapest) * Szeifert Judit * Szekeres Imre * Szelestey Judit * Szenesné Fülöp Mária * Szentkutiné Szirtes Mónika (Gárdony) * dr. Szépe György (Budapest) * Szieberth Józsefné (Balatonföldvár) * Szieberth Judit * dr. Szili Katalin (Budapest) * dr. Szily Imre Balázs (Budapest) * Szirtes Béla * dr. Szirtes Gábor * dr. Szirtes Lajosné * dr. Szűcs János * Szűcs István * Takács Dezső * Tamási Balázs * dr. Tamási István (Leányfalu) * Tarrósi József (Szava) * dr. Tegzes Ferenc * Temesi Endre Miklós * dr. Temesi László * Tenkely István (Pomáz) * Tenkely Miklós (Budapest) * dr. Tigyí József * Tihanyi János * Tirkala Ferenc * dr. Tóth Bertalan * dr. Tóth Gyula * Tóth Ivánné * dr. Tóth József * Tóth Mihályné * Tóth Zsolt (Borsfa) * Traj Ferenc * dr. Ujvári Jenő * Úz György * dr. Varga Csaba (Budapest) * dr. Varga Levente * Varga Mihály * Varga Péter * Varga Szabolcs (Magyaregregy) * dr. Vargha Dezső * dr. Vargha Gábor (Budapest) * Várnagy Attila * dr. Varró Zoltán & dr. Darók Judit * Vass István * Vince Ernő * dr. Visy Zsolt * Vojszik József * Vókó János * Wanek Péter Franz (Budapest) * Wenczel Csilla * Wolosz Róbert & Wolosz Vera * Zalay Buda * dr. Zemplényi Vera * Zemplényiné Barta Júlia * Zengővári Mária (Budapest) * dr. Zoltai Ákosné * dr. Zsigmond Endréné (Szombathely) * dr. Zsolt Njura (Agárd).

INTÉZMÉNYEK

ANK * BM Levéltár (2) * Cigány Kult. és Közműv. Egyesület * Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimn. és Koll. (2) * Csorba Győző M. Könyvtár (2) * Déri Múzeum (Debrecen) * Egészséges Városért Alapítvány * Érc- és Ásványbányászati Múzeum (Rudabánya) * Hajnóczy József Kollégium (2) * Hidas Egészségügyi Bt. * Iskolaszolgálat (38) * Janus Pannonius Gimn. (3) * Központi Bányászati Múzeum (Sopron) * Lúszter-Ékszer Bt. (Közármisleny) * Magyarországi Németség NK * Malomkő Alapítvány (Orfű) * Mecsek Öko Zrt. * Mecsek Egyesület * Minerva Könyvtár * Nevelők Háza Egyesület * Pécs-Baranyai Kereskedelmi és Iparkamara (40) * Pécs-Baranyai TIT * Pécsi Galéria * Pécsi Gyermekotthon * Pécsi Horvát Színház * Pécsi Kulturális Központ * Pécsi Református Gimnázium * Pécsi Sport Nonprofit Zrt. * Pollack Mihály Műszaki Szakközépiskola * PTE Egyetemi Könyvtár * PTE Egyetemi Levéltár * PTE BTK-TTK * PTE PMMF * PTE Társadalomtudományi Szakkönyvtár * Radnóti Miklós Szakközépiskola.